

JOURNAL OF ISLAMIC JERUSALEM STUDIES
BEYTÜLMAKDİS ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Volume 24 · No 2 · Winter 2024
Cilt 24 · Sayı 2 · Kış 2024

ISSN: 1367-1936 | e-ISSN:2514-6009

Journal of ISLAMICJERUSALEM STUDIES

ISSN: 1367-1936 | e-ISSN:2514-6009
Volume 24, No 2, Winter 2024
Cilt 24, Sayı 2, Kış 2024

Founding Editor | Kurucu Editör
Prof. Dr. Abd Al-Fattah EL-AWAISI

Editorial Board | Editör Kurulu*
Dr. Haithem F. AL-RATROUT, Prof. Dr. İbrahim ÖZÇOŞAR, Dr. Khalid EL-AWAISI,
Prof. Dr. Mohd Roslan Bin Mohd NOR, Dr. Ziya POLAT, Dr. Ayşe ÇEKİÇ

Issue Editor | Sayı Editörü
Doç. Dr. Khalid El-Awaisi, Dr. Mustafa Kadad, Dr. Sibel Ceylan Yiğit

Secretariat | Sekreteryâ*
Dilan Vargün

Advisory Board | Danışma Kurulu*

Prof. Abd Allah AL-NIFISSI (Kuwait University, Kuwait), Prof. Abdul-Nabi ISSTAIF (Damascus University, Syria), Dr. Abdulkadir MACİT (Kocaeli University, Türkiye), Prof. Abdullah EKİNCİ (Harran University, Türkiye), Dr. Abdulmuttalip ARPA (Sabahattin Zaim University, Türkiye), Dr. Ahmed M. A. AL-SAMARRAE (University of Samarra, Iraq), Dr. Ahmet KÜTÜK (Mardin Artuklu University, Türkiye), Prof. Ali MAHAFAZH (University of Jordan, Jordan), Dr. Aminrassuyid YATIBAN (University Utara Malaysia, Malaysia), Dr. Ayhan AK (Samsun 19 Mayıs University, Türkiye), Dr. Beverley MILTON-EDWARDS (Queen's University of Belfast, UK), Prof. Beyhan KANTER (Mardin Artuklu University, Türkiye), Dr. Bustami Mohamed KHİR (University of Birmingham, UK), Prof. Fathia EL-NABARAWY (Al-Azhar University, Egypt), Dr. Fatih TOK (Eskişehir Osmangazi University, Türkiye), Dr. Feridun BİLGİN (Mardin Artuklu University, Türkiye), Dr. Haithem F. AL-RATROUT (An-Najah University, Palestine), Prof. Hugh GODDARD (University of Edinburgh, UK), Dr. Hussein ABDUL-RAOF (University of Leeds, UK), Dr. Ian A.K. HOWARD (University of Edinburgh, UK), Dr. Jabal BUABEN (University Brunei Darussalam, Brunei), Karen ARMSTRONG (London, UK), Khudhr E. J. ALMOHAMMED (Educational College, Iraq), Prof. Mahmoud AL-SARTAWI (University of Jordan, Jordan), Prof. Mahmoud AYOUB (Temple University, USA), Dr. Mahmut KAYA (Harran University, Türkiye), Prof. Michael DUMPER (University of Exeter, UK), Prof. Mohammad A. AL-BAKHIT (Al-Bayt University, Jordan), Prof. Dr. Mohd Roslan Bin Mohd NOR (University of Malaya, Malaysia), Prof. Muhammad AL-MAJALI (University of Jordan, Jordan), Dr. Muhammad Fatih KILIÇ (Social Sciences University of Ankara, Türkiye), Dr. Muhammad I. SURTY (Birmingham University, UK), Prof. Mustafa GÜLER (Afyon Kocatepe University, Türkiye), Dr. Othman Saeed HURAN (Yalova University, Türkiye), Raif NIJEM (Amman, Jordan), Dr. Sabah H. K. ALKUBISY (Iraqi University, Iraq), Prof. Saleh HAMARNEH (University of Jordan, Jordan), Dr. Suha Taji-FAROUKI (University of Exeter, UK), Prof. Walid KHALIDI (Harvard University, USA), Dr. Yasin TAŞ (Harran University, Türkiye), Dr. Yunus KAPLAN (Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye).

* In alphabetical order | Ada göre alfabetik sıra

Proof Reading | Tashih

Arabic | Arapça - Mustapha ELADEL - English | İngilizce - Esra KANDUR - Turkish | Türkçe - Nurbanu SUKAS

Design | Tasarım A. EL-AWAISI

Correspondence | İletişim

Academy for IslamicJerusalem Studies (ISRA), PO Box 28865, Edinburgh, EH14 9DZ, Scotland, UK
Web: www.isra.org.uk, Email: info@isra.org.uk

Beytülmağdis Çalışmaları Vakfı

Web: www.isravakfi.org, Email: journal@isravakfi.org

Kudüs Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi - Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Web: www.kam.asbu.edu.tr

Kudüs ve Filistin Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi - Mardin Artuklu Üniversitesi
Web: www.artuklu.edu.tr/kudus-ve-filistin-calismalari

Journal of IslamicJerusalem Studies is an international biannual peer-reviewed journal which is published twice yearly (Summer and Winter) by the Academy for IslamicJerusalem Studies ISRA (UK) in Cooperation with Beytülmağdis Çalışmaları Vakfı (Türkiye), Social Sciences University of Ankara (Türkiye) and Mardin Artuklu University (Türkiye). The contents of the journal cannot be published partially or entirely without permission. Journal of IslamicJerusalem Studies is Indexed by DOAJ, Index Islamicus, ASOS Index, Ulrichsweb (Ulrich's Periodicals Directory) amongst others.

Beytülmağdis Araştırmaları Dergisi, Academy for IslamicJerusalem Studies (Britanya), Beytülmağdis Çalışmaları Vakfı (Türkiye), Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (Türkiye) ve Mardin Artuklu Üniversitesi (Türkiye) iş birliğinde altı ayda bir yaz ve kış dönemlerinde yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergideki yazılar kısmen ya da tamamen başka bir yerde izinsiz yayınlanamaz. Beytülmağdis Araştırmaları Dergisi; DOAJ, Index Islamicus, ASOS ve Ulrichsweb Index gibi veritabanlarında taranmaktadır.

Contents | İçindekiler

ARTICLES - MAKALELER

Turkish Articles - Türkçe Makaleler

Doğan ATAMAN, Ahmet NEHİR

- A Research on the applicability of Augmented Reality and Virtual Reality Technologies in Cultural Heritage Areas of Jerusalem 75 - 88 Kudüs'ün Kültürel Miras Alanlarında Artırılmış Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Teknolojilerinin Uygulanabilirliği Üzerine bir Araştırma

Selman Çevik

- The Key to Change in a Difficult Geography between Democracy and Authoritarianism: Israel 89 - 106 Zor bir Coğrafyanın Değişim Anahtarı: Demokrasi ve Otoriterlik Arasında: İsrail

Şeyma EROĞLU

- Interpreting Post-al-Aqsa Flood from the Perspective of Settler Colonialism: Gaza and the West Bank 107 - 122 Yerleşimci Sömürgecilik Perspektifinden Aksa Tufanı Sonrasını Yorumlamak: Gazze ve Batı Şeria

Book Review - Kitap Tanıtım

Abdulhamit TÜRK

- Book Review/ Karen Armstrong, 2021, Jerusalem: One City, Three Faiths 123 - 126 Kitap Tanıtım/ Karen Armstrong, Kudüs'ün Tarihi: Bir Şehir Üç Semavi Din, Pegasus Yayınları, 2021

Elif Sena ALKAÇ

- Book Review/ Roger Garaudy, 2011, Palestine: The Land of Divine Messages 127 - 128 Kitap Tanıtım/ Roger Garaudy, İlahi Mesajlar Toprağı Filistin, Türk Edebiyatı Vakfı, 2011

Arabic Articles - Arapça Makaleler

Vasfi ABUZİD

- The Academic Boycott of the Israeli entity: Its Jurisprudential Rulings and Maqasid al-Shari'ah (Higher Objectives of Islamic Law) 129 - 139 İsrail'e Karşı Akademik Boykot: Fikhi Hükümleri ve Makâsıdu'ş-Şerîa

KUDÜS'ÜN KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK VE SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİLERİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doğan ATAMAN,* Ahmet NEHİR**

ÖZ: Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları kültürel miras alanlarını yorumlama, sınıflandırma ve yapıyı çevrenin anlamlandırılmasına yardımcı olmaktadır. Turizm literatüründe bu uygulamaların kullanılması yaşanacak değişim ve rekabet avantajı sağlama açısından önemli olmaktadır. Bundan dolayı, dünya çapında kültürel miras alanlarında birçok artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları hayata geçirilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada, Kudüs'teki artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamalarının uygulanabileceği müzeler, kiliseler, camiler, kaleler ve ören yerleri gibi kültürel miras alanlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamalarının kültürel miras alanlarında kullanılması bu değerlerin korunması, gelecek nesillere aktarımı ve turist memnuniyetini artırmak amacıyla uygulandığı görülmektedir. Bu bağlamda, Kudüs'ün kültürel miras alanlarında artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerinin uygulanıp uygulanmayacağı sorgulanırken diğer yandan kültürel miras yapılarının gelecek kuşaklara aktarılması konusunda farkındalık yaratması amaçlanarak bu çalışmanın ilgili literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma sonucunda bu teknolojilerin Kudüs'teki kültürel miras alanlarında kullanılmasına dönük öneriler sunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELEER: Kültürel Miras, Artırılmış Gerçeklik, Sanal Gerçeklik, Kudüs, Mescid-i Aksa.

A Research on the Applicability of Augmented Reality and Virtual Reality Technologies in Cultural Heritage Areas of Jerusalem

ABSTRACT: Augmented reality (AR) and virtual reality (VR) applications play a pivotal role in the interpretation and classification of cultural heritage sites, enhancing the understanding of the built environment. The utilisation of these technologies in tourism literature is significant for instigating transformation and securing a competitive edge. Consequently, numerous AR and VR applications have been integrated into cultural heritage sites globally. This study aims to identify cultural heritage sites in Jerusalem— comprising museums, churches, mosques, citadels, and ruins— where AR and VR applications can be effectively

* Öğretim Görevlisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Rektörlük, Mardin/ Türkiye, doganataman@artuklu.edu.tr, ORCID: ORCID: 0000-0001-8602-4529.

** Öğretim Görevlisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Midyat Meslek Yüksekokulu, Otel Lokanta ve İkrâm Hizmetleri Bölümü, Mardin/ Türkiye, ahmetnehir@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9695-5244.

implemented. It is evident that the deployment of AR and VR technologies in cultural heritage contexts serves to preserve these assets, facilitate their transmission to future generations, and enhance tourist satisfaction. In examining the potential application of AR and VR technologies within the cultural heritage sites of Jerusalem, this study seeks to contribute to the existing body of literature by raising awareness about the importance of preserving cultural heritage for future generations. The study culminates in offering recommendations for the application of these technologies in Jerusalem's cultural heritage sites.

KEYWORDS: Cultural Heritage, Augmented Reality, Virtual Reality, al-Quds, al-Aqsa Mosque.

1. GİRİŞ

Kültürel miras, herkes için eşit erişime izin veren başarılı Bilgi ve İletişim Teknolojisi araçlarının geliştirilmesine fırsatlar getirdiği gibi ve zorluklar da getirmektedir. Bir yandan bilginin ve içeriğinin dijitalleştirilmesi yeterli olmadığı durumlarda farklı engelleri olan kullanıcılar için erişilebilir hale getirmek oldukça zor olmaktadır. Diğer yandan, kültürel miras siteleri nesnelere ve veriler açısından son derece zengin olduğundan, müzelerin daha kapsayıcı hale gelmesi ve çevrimiçi ziyaretçilerinde kendilerini iyi hissetmelerini sağlayan çevrimiçi bir ortam oluşturması ve bilgi sunumu için etkili yöntemler olarak görülmektedir (Pisoni, vd., 2021: 1).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin sürekli gelişimi, insanların günlük yaşamlarında bilgiye erişme ve bilgiyi paylaşma biçimlerinde devrim yaratmıştır. Özellikle gelişmiş mobil teknoloji, zaman ve yer kısıtlaması olmaksızın hizmetler sunarak (MacKay ve Vogt, 2016: 1380), artırılmış gerçeklik ve sanal gerçekliğin uygulanabilirliğini hızlandırmaktadır (Park ve Stangl, 2020: 3).

Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin genişlemesinin, kültürel ilgiye sahip sitelerdeki ziyaretçi deneyimini zenginleştirmenin yeni yollarını geliştirerek, insanların çevrelerini deneyimleme biçimlerini değiştirerek kültür alanında büyük olanaklar sunduğu kanıtlanmıştır. Kullanıcıya dijital içeriklerin gerçek görüntülerle entegrasyonunu sağlayan en umut verici ve popüler teknolojilerden biri artırılmış gerçekliktir ve sanal gerçeklik uygulamalarıdır (Vecchio vd., 2015: 2).

Günümüzde artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojileri çeşitli uygulamalarla (eğlence, eğitim, ticaret, sanat, tıp vb.) büyük ilgi ve ilgi uyandırmıştır. Bu alanlardaki araştırmalar 1960'lı yıllara dayanmasına rağmen (Kounavis vd., 2012), akıllı cihazların 2007'de piyasaya sürülmesi, kameralar, jiroskoplar, katı hal pusulaları gibi artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları için gerekli bileşenleri içeren yüksek doğrulukta coğrafi konum belirlemeyi mümkün kılmıştır (Haugstvedt ve Krogstie, 2012).

Kültürel miras alanının soyut özelliklerinin ve buraya ait bilgilerin korunmasına artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojileri katkıda bulunabilir (Malliri vd., 2019: 119). Dolayısıyla, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerinin kültürel miras alanlarında kullanılan uygulamalarının

yanı sıra altında yatan dinamikleri ve farklı değer biçimlerinin yaratılmasına izin veren tüm paydaşlar arasındaki gerekli etkileşimleri daha iyi anlamak için özellikle yararlı teknolojiler olarak varsayılmaktadır. Bu kapsamda çalışmada, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamalarının Kudüs'ün kültürel miras alanlarında uygulanıp uygulanmayacağına değerlendirilmesini yapmak amaçlanmaktadır.

2. KAVRAMSAL YAPI

2.1 Kültürel Miras Kavramı

Geçmişteki insanların doğa ve toplum hakkındaki anlayışını ifade eden kültürel miras, sosyal davranışın bir somutlaşmış hali olarak tanımlanmaktadır. Kültürel miras, tarihi anlamak için önemli bir kaynaktır ve geçmiş toplumların yaşamları hakkında birden fazla perspektiften ve birden çok düzeyde bilgi edinilmesine yönelik ve o zamandaki sosyal davranışları anlamada bir çerçeve sunmaktadır. Eserler ve kültürel mirasın birleşimi yoluyla, ziyaretçilerin algı alanları ile geçmişten gelen insanlar arasında bir bağlantı kurarak, ziyaretçilerin geçmiş insanların nasıl düşündüklerini ve kültürel miras hakkında bu geçmiş insanların bedensel algılarından yola çıkarak öğrenmelerini sağlar. Bunun yanı sıra, insanların o dönemde sahip oldukları anlayışı yansıtan ve tanımlayan geçmiş nesnelere ve yaşamlardan oluşmaktadır (Xiao ve Deling, 2019: 161-163). Diğer bir deyişle, kültürel miras *“bir grup veya toplumun geçmiş nesillerden miras kalan, günümüzde muhafaza edilen ve gelecek nesillerin yararına bahsedilen fiziksel eserler ve soyut niteliklerin mirasıdır”*. UNESCO Uluslararası Kültürel Miras Sözleşmesi'ne göre, 161 ülkede fiziksel koşulları nedeniyle risk altında olan ve korunması son derece önemli 1.007 ilgili kültürel miras vardır (Gonzalez Vargas vd., 2020: 1).

Toplulukların kültürel mirası, somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Somut kültürel miras, resimler, heykeller, anıtlar, yapılar vb. gibi unsurları ifade ederken, somut olmayan kültürel miras sözlü gelenekler, müzik, sosyal uygulamalar, ritüeller, bayram etkinlikleri, önceki nesillerin bilgisi vb. gibi yönleri kapsamaktadır (Fidas vd., 2015: 1).

2.2 Artırılmış Gerçeklik Kavramı

“Artırılmış gerçeklik” terimi ilk olarak 1990 yılında Boeing'de, fabrikada işçilere rehberlik etmek için kullanılan pahalı diyagramları ve işaretleme cihazlarını geliştirmesi istenen araştırmacı Tom Caudell tarafından ortaya atıldı (Mekni ve Lemieux, 2014: 205). Artırılmış gerçeklik terimi, bilgisayar tarafından oluşturulan içerik ile canlı video kaydının gerçek zamanlı olarak karıştırılmasına olanak tanıyan teknolojilerin bir kombinasyonunu ifade eder. Artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklikte geliştirilen teknolojilere dayanır ve yalnızca sanal dünyayla etkileşime girmekle kalmaz aynı zamanda gerçek dünyayla da bir dereceye kadar karşılıklı bağımlılığa sahiptir (Azuma, 1997: 355; Yılmaz ve Karamustafa, 2022: 401).

Yeni nesil gerçekliğe dayalı bir arayüz yaratmak için kullanılan artırılmış gerçeklik teknolojisi dünyanın dört bir yanındaki laboratuvarlardan çeşitli endüstrilere ve tüketici pazarlarına taşınmaktadır. Bu da gerçek dünyayı, gerçek

dünyayla aynı alanda var gibi görünen sanal (bilgisayar tarafından oluşturulan) nesnelere tamamlar. Artırılmış gerçeklik 2007 yılında gelişmeye başlayan bir teknoloji olarak kabul edilmekte ve günümüzün akıllı telefonları ve artırılmış gerçeklik tarayıcıları ile bu çok yeni ve heyecan verici insan-bilgisayar etkileşimi türünü benimsemektedir (Tom Dieck ve Jung, 2017: 110; Van Krevelen ve Poelman, 2010: 1).

Artırılmış gerçeklik tanımı gereği, video, resim haritaları, grafikler, sesler, titreşim vb. kullanarak ek sanal açıklamalar veya grafik içerik (sanal ortam) ile çevrelerindeki fiziksel nesnelere sunmanın bir yolunu sağladığı için gerçekliği tamamen değiştirmek yerine gerçekliği tamamlar. Bu şekilde, bilgisayar tarafından oluşturulan veriler gerçek dünyayı kaplar ve kullanıcı sanal ve gerçek nesnelere aynı alanda birlikte var olduğunu görebilir (Noh vd., 2009). Artırılmış gerçeklik teknolojilerinin önemli bir özelliği, ziyaretçinin konumunun doğru bir şekilde tahmin edilmesidir. Bu, gerçek dünyada bir konum yanılması vermek için sanal görüntülerin göreceli konumunu ve perspektif görünümünü yeniden yapılandırmaktadır. Bakış açısının tahmini, görsel poz izleme ve diğer sensörlerden gelen verilere dayanan teknikler dahil olmak üzere farklı teknikler aracılığıyla gerçekleştirilebilir (Yang vd., 2013: 50; Younes vd., 2016: 2).

Artırılmış gerçeklik, kullanıcının gerçek bir sahneye bakışının ekstra sanal bilgilerle zenginleştirildiği bir teknolojidir. Sanal nesnelere artırılmış gerçeklik kaydı, doğru bir izleme veya kamera poz tahmini için gereklidir, ancak izleme, artırılmış gerçeklik sisteminin temel teknik zorluklarından biridir. Artırılmış gerçeklik eğitim, inşaat, halk sağlığı, üretim ve eğlence gibi çok çeşitli alanlarda akla gelebilecek birçok uygulamaya sahiptir. Artan hesaplama hızı ve belirli bilgisayar teknolojisinin ilerlemesiyle, eğitim, simülasyon, eğlence, tıp ve oyunlar gibi çok disiplinli alanlarda artırılmış gerçeklik uygulamaları mümkün hale geldi. Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik ile ilgili araştırmalar, etkileşimli bilgisayar teknolojisinin ve karmaşık 3D modelleme paketlerinin gelişmesiyle önemli bir büyüme göstermiştir (Kolivand vd., 2018: 1).

Artırılmış gerçeklik uygulamalarının kullanımı mobil gelişiminin etkisiyle geniş kitlelere ulaşmıştır. Tarihi yapılarda meydana gelen değişim ile birlikte kültürel mirasın tanıtılması, somutlaştırılması ve gelecek kuşaklara aktarılması sorunu giderilmiştir (Uzun ve Gözel, 2020: 283). Hem somut hem de somut olmayan kültürel mirası sunan artırılmış gerçeklik uygulamaları, ziyaretçilerin bedensel deneyimlerinin bilgi anlayışlarını nasıl etkilediğini ortaya çıkarmaktadır. Milgram ve Kishino (1994), artırılmış gerçeklik tasarımında sanal ile gerçek ortamlar arasındaki ilişkiyi vurgulayan ve bunlar arasındaki bağlantı içinde yer alan ziyaretçi anlayışına odaklanan Gerçeklik-Sanal Sürekliliği önermektedir. Ancak sanal ve gerçek ortamların içine yerleştirilen ziyaretçiler için hem sanal içeriği hem de gerçek ortamları deneyimlemenin temel parçası kendi bedenleri olarak görülmektedir. Ziyaretçiler bilgi edinmek için artırılmış gerçeklik ekipmanlarını kullandıklarında, kendi deneyimleri ile geçmişteki insanların

deneyimleri arasındaki karşılaştırmalar ve zıtlıklar, kendi kültürel miras anlayışlarını etkileyeceği düşünülmektedir.

2.3 Artırılmış Gerçeklik Kavramı

Kültürel miras alanında uygulanan en yaygın teknolojilerden birisi de Sanal Gerçeklik teknolojisidir. Bu teknoloji sürükleyici ve etkileşimli deneyimler sağlama ile karakterize edilmektedir. Dijital araçların tanıtılması, artık pasif etkileşime değil daha çok kullanıcıların aktif katılımına dayanan geleneksel öğrenme sürecinde bir değişikliği içermektedir (Carrozzino ve Bergamasco 2010: 453). Sanal gerçeklik, tarihi alanların (geçmiş dönemlere ait olan ve artık var olmayan şehirler veya siteler gibi) sanal olarak yeniden oluşturulmasına izin veren bir bilgisayar teknolojisinin kullanılmasından oluşur. Sanal gerçeklik uygulaması sayesinde, ziyaretçinin bir siteyi ve zaman içindeki değişikliklerini görsel olarak yeniden algılamasını sağlayan ve geçmiş dönemlere ait bilgiler oluşturmak mümkündür. Bir sanal gerçeklik ortamında, kullanıcılar yapay bir dünyaya tamamen dalmış, onunla aktif olarak etkileşime girmiş algısına sahip olabilirler. Sanal bir yeniden yapılanma, eğer uygun şekilde gerçekleştirilirse, eğitsel, tarihsel ve bilimsel değerler getirebilir (Giordano vd., 2021: 36; Styliani vd., 2009: 522-523).

Sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, kavramı ile ilgilidir. Ancak, sanal gerçeklik bunu bir adım öteye taşıyor; artırılmış gerçeklik gibi gerçek dünyaya dijital bilgiler eklemek yerine, insanların görsel, işitsel, dokunsal ve diğer duyularıyla deneyimleyip keşfedebilecekleri yapay bir dünya yaratır. Hem artırılmış gerçeklik hem de sanal gerçeklik gerçek ile sanal dünyanın etkileşimli deneyimlerini içerirken, Artırılmış gerçekliğin temel amacı, tam bir sentetik ortam üretmek yerine gerçek ortamın üzerine bindirilmiş sanal nesnelere gerçek dünyayı desteklemektir (Azuma, 1997: 2; Park ve Stangl, 2020: 2-3).

2.4 Kültürel Miras Alanlarında Artırılmış Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Uygulamaları

Kültürel Mirasın yayılması, iletişimi ve kullanımına yönelik bir artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik yaklaşımları, dünya çapında gelişme gösteren eğilimlerdir. Bu yaklaşımlar hem bilgiye erişebilen insan sayısı hem de bilginin yayılmasının kalitesi açısından önemlidir. Bu bağlamda kültürel miras, eğitim, sergi geliştirme, keşif, yeniden yapılandırma ve sanal müzeler dâhil olmak üzere farklı amaçlar için artırılmış, sanal ve karma gerçeklik teknolojilerini kullanır. Bu teknolojiler, kullanıcı merkezli sunumu mümkün kılar ve özellikle fiziksel erişimin kısıtlı olduğu durumlarda kültürel mirası dijital olarak erişilebilir hale getirir. Bu teknolojilerin kültürel miras perspektifinden ele alınması bu nedenle önemlidir. Bu doğrultuda Tom Dieck ve Jung, (2017) “Kültürel miras alanlarında artırılmış gerçekliğin değeri: Bir paydaş yaklaşımı” adlı çalışmalarında, Birleşik Krallık'ta paydaş gözünden müze bağlamında artırılmış gerçeklik uygulamalarının algılanan değerini araştırmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmada, odak grup ve görüşme teknikleriyle 24 paydaştan veriler toplanmıştır. Yapılan analizler

sonucunda, artırılmış gerçeklik uygulamalarının paydaş bakış açısından ekonomik, deneyimsel, sosyal, kültürel ve eğitimsel değeri olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, bu uygulamaların tarihi yapıları koruduğu ve ziyaretçi memnuniyetini arttırdığı görülmüştür. Bekele vd., (2018) ise çalışmalarında, artırılmış, sanal ve karma gerçeklik sistemlerindeki en son gelişmeleri bir bütün olarak ve kültürel miras perspektifinden incelemiştir. Ayrıca dijital kültür mirasında belirli uygulama alanlarını belirlemiş ve bu alanlarda hangi teknolojilerin en uygun olduğu konusunda önerilerde bulunmuştur.

Pisoni vd., (2021) “Erişilebilir kültürel mirasın tasarlanması için insan merkezli yapay zeka” adlı çalışmalarında, erişilebilir müze ve kültürel miras alanlarına yönelik deneyimlerin yaratılması ve sunulması için kullanılan teknolojiler ile ilgili literatür taraması yapmışlardır. Çalışma etkileşim tasarımı, eğitimsel ve katılımcı tasarım gibi farklı uzmanlık alanlarında herkese uygun sunumun önemini vurgular ve gelecekteki artırılmış gerçeklik gelişmelerinin çevrimiçi ve yerinde erişilebilirlik için nasıl kullanılabileceğini ve iyileştirmeleri sunar. Literatür taraması analizi, çevrimiçi müze ve kültürel miras deneyimlerini oluşturan temel unsurları ve bunların birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu içeren kavramsal bir çerçeve ortaya koyuyor. Ayrıca, gelecekte kültürel miras içeriklerinin erişilebilirliği için deneysel araştırmalar önerilmiştir.

Spallone ve Palma (2021) “Yapay zeka ve artırılmış gerçeklik: Yapılı mirasın iyileştirilmesi için olası bir süreklilik” adlı çalışmalarında, mobil uygulama prototipleri geliştiren ve bilgisayar ile mimari eserler arasındaki ilişkide bu ilerlemeleri deneyen üç yerde araştırma deneyimini toplamaktadır. İlk proje, 3D modellerini görselleştirmek ve uygulamaları artırılmış gerçeklik ile bütünleştirmektir. İkinci proje, görüntü tanıma için derin öğrenme teknolojilerinden yararlanarak anıtlar hakkındaki verilere erişmek için bir mobil uygulamanın geliştirilmesine odaklanır. Üçüncü proje ise, elektronik telekomünikasyon altyapısı sektöründe faaliyet gösteren bir şirketle ortaklaşa geliştirilen üniversitelerin “üçüncü misyonu”nun bir parçasıdır. Proje, anten kulesi sahalarındaki mevcut bina bilgi modelleme veri tabanlarını güncellemek için otomatik yöntemleri araştırmaktadır. Üç projenin ortak değerlendirmesine göre, mekansal özelliklerin tanınması için farklı tekniklerden, inşa edilmiş mirasın şeklinin şematik anlayışını ve operasyonel kullanımlarını üreten süreçleri yansıtmayı amaçladığı saptanmıştır.

Yapılan çalışmada, kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarımında kullanılan artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları incelenmiş ve geçmişten günümüze artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları kronolojik bir sıraya göre belirlenmiş ve tablo 1’de gösterilmiştir.

2.5 Artırılmış Gerçeklik Kavramı

Kültürel miras alanında uygulanan en yaygın teknolojilerden birisi de Sanal Gerçeklik teknolojisidir. Bu teknoloji sürükleyici ve etkileşimli deneyimler sağlama ile karakterize edilmektedir. Dijital araçların tanıtılması, artık pasif etkileşime

değil daha çok kullanıcıların aktif katılımına dayanan geleneksel öğrenme sürecinde bir değişikliği içermektedir (Carrozzino ve Bergamasco 2010: 453).

Tablo 1: Artırılmış gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Uygulamaları

Çalışma	Kültürel Miras Alanı ve Kullanılan Uygulama	Sonuç
Gleue ve Dahne (2001).	- Antik Olympia arkeolojik alanı - "Archeoguide" projesinde dış mekân için mobil uygulama tasarımı	Mobil uygulama geliştirme sırasında alınan kararları açıklamakta ve ortaya çıkan nihai sonuç sunulmaktadır. Son olarak, antik Olympia'daki ilk deneme aşamasında sistemi kullanarak yapılan deneyimler tartışılmaktadır.
Vlahakis vd., (2001)	- Olympia Arkeolojik Alan - Archeoguide artırılmış gerçekliğe dayalı kültürel miras rehberi	"Archeoguide" sisteminin kullanıcı değerlendirme sonuçlarına göre, özellikle genç yaştaki ziyaretçiler tarafından hevesle kabul edildi.
Dahne ve Karigiannis (2002).	- Antik Olympia Arkeolojik Alanı - "Archeoguide" ve mobil Artırılmış gerçeklik	Proje ile ilgili olarak yapılan ilk deneyimde, büyütmelerin tarihi bir sitenin ziyaretçisine katma değer sağlaması olduğudur. Ancak, sistemi kullanmak kullanıcılara ağır ve rahatsızlık vermiştir.
Papagiannakis vd., (2005).	- Pompei Antik Alanı - Mobil artırılmış gerçeklik, 3D, sanal animasyon ve hikâyeler	Ziyaretçilere sürükleyici ve tamamen mobil artırılmış gerçeklik ortamında gerçek zamanlı canlandırma yoluyla antik yapıları gezme fırsatı sunmaktadır.
Billinghurst vd., (2008).	- Üç boyutlu artırılmış gerçeklik uygulamalarının tasarlanması	Çalışmada geliştirilen arayüzlerle ilgili deneyimlerin, artırılmış gerçeklik uygulamalarının gerçek ve sanal dünya arasında kesintisiz etkileşimi desteklediğini göstermektedir.
Kolstee ve van Eck, (2011).	- Van Gogh Müzesi - Artırılmış gerçeklik kart uygulaması	Uygulama kültürel miras deneyimini geliştirmek için çok etkili bir yöntem olduğunu göstermektedir. Artırılmış gerçeklik, nispeten yeni ve dolayısıyla bilinmeyen bir teknik olmasına rağmen çok uygun bir yöntem olduğunu ortaya koymaktadır.
Girbacia vd., (2013).	- Brasov Kara Kilisesi - Zarar görmüş yapıların 3D model ve artırılmış gerçeklik ile restorasyonu	Bu yöntem, ziyaretçilerin eksik yönleri olan tarihi yapıları artırılmış gerçeklik restorasyonu ile bütün bir şekilde görmelerini sağlamaktadır.
Jung ve Han (2014).	- Kent turizminde artırılmış gerçeklik uygulamaları	Çalışmada, kent turizminde artırılmış gerçeklik uygulamaları tespit edilmiş ve bu

		uygulamaların kent turizmine faydaları tartışılmıştır.
Tom Dieck ve Jung (2017).	- Birleşik Krallık'taki küçük bir müze - Artırılmış gerçeklik uygulaması	Bu vaka çalışması, artırılmış gerçekliğin hem iç hem de dış paydaşların bakış açılarından ekonomik, deneysel, sosyal, kültürel, tarihsel ve eğitimsel değeri olduğunu göstermektedir.
Kolivand vd., (2018).	- Artırılmış gerçeklik sistemlerinin araştırmasını sunmaktadır. - 3D modelleri, iç mekân artırılmış gerçeklik, dış mekân artırılmış gerçeklik ve izleme sorunlarına gerçek zamanlı çözüm üretmek.	Her bir uygulamanın özelliklerini belirleyerek ve her bir teknolojinin ana karakteristiğini vurgulayarak her biri hakkında bir genel bakış sunulmaktadır. Ayrıca artırılmış gerçeklikte sanal miras ile ilgili temel konuları detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.
Malliri vd., (2019).	- Sualtı kültürel miras yapılarında artırılmış gerçekliğin kullanımı - Lokris'teki Halai Kalesi	Çalışmada, sualtı arkeolojik alanlarının bilgilerini korumak için artırılmış gerçeklik kullanımına yönelik yenilikçi bir araştırma fikri sunulmaktadır.
Listyorini vd., (2019)	- Android tabanlı olarak 3D artırılmış gerçeklik uygulaması - Kudüs kulesi	Bu uygulamanın medya veya depolama alanı açısından daha pratik olmasının yanı sıra, bu teknolojiyle birlikte, daha eksiksiz bilgilerle birlikte orijinaline benzeyen binaların biçimine olan ilgiye dikkat çekmektedir.
Palma vd., (2019).	- Torino'daki barok arziyüm - Artırılmış gerçeklik uygulamalarında üç boyutlu nesnelere tanıma ve izleme olanaklarının araştırılması	Yazılım prototiplerini kullanarak, artırılmış gerçeklik teknolojinin dijital arşivlere entegre edilmesiyle ilgili sorunlar açıklanmaktadır.
Shih vd., (2019).	- Artırılmış gerçeklik turizm sistemi, 3D taramaları kullanan bir uygulama geliştirildi	Akıllı telefon uygulaması, kentsel dokunun turizme kültürel bağımlılığını ilişkilendirmek için uygun hale getirildi. 3D taramaların ve artırılmış gerçeklik sahnelerinin aslına uygunluğu, öğrenciler veya turistler için pedagojik bir yardım görevi gördüğü belirtilmektedir.
Sucakli (2019).	- Sakıp Sabancı Müzesi - Artırılmış gerçeklik uygulaması	Çalışmada, Türkiye'de ve dünyada artırılmış gerçeklik teknolojilerinden yararlanan müzelerin gelişimleri açısından büyük önem taşıdığı belirtilmektedir.
Toprak vd., (2019).	- Safranbolu tarihi yapılar - 3B modelleme içeren web tabanlı bir coğrafi bilgi	Dijital kamera sistemi ve fotogrametrik teknikler kullanarak bir aslan mezar taşının doğru bir 3B modelini oluşturarak kısmen

	sistemi önerilmiştir.	amaçlarına ulaşmıştır.
Xiao ve Deling (2019).	- Ziyaretçilerin tarih ve kültür hakkında bilgi edinmek ve geçmiş insanların bedenlerinin algısal anılarını deneyimlemek için artırılmış gerçekliği nasıl kullandıkları incelenmiştir.	İnternet ve artırılmış gerçeklik kullanılarak Kültürel miras ve algısal hatıraları harmanlayabilen geçmiş insanların bedenlerini, vizyonlarını, becerilerini ve uygulamalarını deneyimlemek için bir medya sistemini kullanarak sosyal davranışları ve kültürel anlamları içermektedir.
Ergen (2020).	- Isparta - Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları	Çalışmada literatür taraması yapılarak kültürel miras alanlarında arttırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojileri tespit edilmeye çalışılmıştır.
Park ve Stangl (2020).	- Seyahat bilgilerinin elde edilmesinde turistlerin artırılmış gerçeklik uygulamalarıyla ilgili deneyimlerini belirlemek	Çalışmada, turist deneyimlerine yönelik turizm pazarlamacılarına yönetsel çıkarımlar önerilmektedir.
Vargün (2020).	- Sultanahmet tarihi yarımada - Historical artırılmış gerçeklik mobil uygulamasının geliştirilmesi	Uygulamada artırılmış gerçeklik ve çoklu ortam kullanımının kültürel miras eğitime ve tanıtımına değer kattığı ve kültürel mirası öğrenmeye yönelik ilgi ve merakı artırdığı görülmüştür.
Yıldız vd., (2020).	- Fotogrametri yoluyla üç boyutlu modelleme ve artırılmış gerçeklik teknolojilerinden yararlanılmaktadır. - Tarihi eserlerin üç boyutlu hallerini inceleyebileceği eğitsel bir uygulama geliştirilmiştir	Çalışmada, uygulama için gerçekleştirilen kullanıcı testinin sonuçları böyle bir uygulamanın eğitimde kullanılmasının katılımcılar tarafından çok faydalı bulunduğunu göstermektedir.
Hincapié vd., (2021).	- Cisnero Meydanı - GPS ve Artırılmış gerçeklik ile mobil uygulama kullanımı	Önerilen mobil uygulama, Cisnero Meydanı'nın yeniden etkinleştirilmesinin bir parçası olarak kültürel miras turuna rehberlik etmek için kullanıldığı ve kullanılmadığı zaman öğrenme ve kullanıcı algısındaki farklılıkları belirlemeyi amaçlamaktadır. Sonuçlar, deney grubunun daha iyi öğrenme ve kültürel miras öğrenme çıktıları elde ettiğini göstermiştir. Bu çalışma, neredeyse her yerde uygulanabilen kültürel mirasın yeniden etkinleştirilmesi için teknolojik uygulamalara ilişkin değerli bilgiler sunmaktadır.

Spallone ve Palma (2021).	- Torino'daki barok artiyum - Kültürel miras yapılarının iyileştirilmesi sürecinde artırılmış gerçeklik ve yapay zekâ uygulamaları	Çalışmada öne sürülen üç projeye göre, mekansal özelliklerin tanınması için farklı tekniklerden inşa edilmiş mirasın şeklinin şematik anlayışını ve operasyonel kullanımlarını üreten süreçleri yansıtmak amaçlanmaktadır.
Yang ve Zhang (2022).	- Müze turizm deneyimleri yaratmada ziyaretçilerin akıllı turizm teknolojilerine yönelik algısını araştırmayı ve akıllı turizm teknolojilerinin müze hizmetindeki rolü ve kapsamı test etme niyetlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.	Çalışmada sonuç olarak, akıllı turizm sistemlerinin müze ziyaretçileri için unutulmaz bir turizm deneyimi yaratmada olumlu bir etkisi vardır ve tekrar ziyaret niyetleri için olumlu fayda sağlamaktadır.

Kültürel miras alanlarına yönelik artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları Dünya'da genel olarak somut kültürel miras (müze, cami, kilise, kale vb.) alanlarında uygulandığı görülmüştür. Genel olarak kültürel miras alanlarında kullanılan artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları tablo 1'de gösterilmektedir.

3. KUDÜS'ÜN KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA ARTIRILMIŞ GERÇEKLIK VE SANAL GERÇEKLIK TEKNOLOJİLERİN UYGULANABİLİRLİĞİ

Kültürel anıtlara yapılan uygulama, binaların bilgi modellemesi ve restorasyonu için sürdürülebilir sanal gerçeklik görselleştirmesi için uygun bir nesne olarak kabul edilmektedir. Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerinin uygulamaları tüm dünyada kültürel miras alanında, özellikle camiler, kiliseler, kaleler ve somut olmayan kültürel miras alanında kullanılmaktadır (Ergen, 2020: 68). Bu bağlamda İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilik dinleri için kutsal sayılan ve dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olarak kabul edilen Kudüs şehri ele alınmıştır. Burada yapılan arkeolojik kazılar Kudüs'ün tarihinin 5.000 yıldan daha eski olduğunu göstermektedir. Burası ayrıca, 220 tarihi ve kültürel eser barındırıyor. Bu tarihi ve kültürel eserlerin en önemlisi Mescid-i Aksa ve içinde bulunan birçok eserdir ki; Kubbetü's-Sahre, Silsile Kubbesi, Aksa Camii (el- kibli) ve Miraç Kubbesi bu eserlerdendir. 7. yüzyılda inşa edilmiş ve mühendisliğin harika örneklerini temsil etmektedir. Bu eserlerin yanı sıra Kıyamet Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi, tarihi surlar ve müzeler de diğer önemli noktalar arasında yer almaktadır (Filistin Rehberi, 2016: 3).

Kudüs'te farklı dini gruplara ait birçok kültürel miras yapıları (camiler ve kiliseler) bulunmaktadır. Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçekliğin kültürel miras alanlarında kullanımını camiler ve kiliseler üzerinde görülmektedir. Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerinin bu alanlarda kullanımı ziyaretçilerin ilgisini çekmesi ve tarihi bilgilerin ziyaretçiler için daha ulaşılabilir kılması açısından önemli görülmektedir.

Kudüs şehrinde birçok müze bulunmaktadır. Bunlar arasında, Bible Lands Müzesi, David Şehri müzesi, İsrail Müzesi ve Yad Vashem müzesi önemli müzelerdendir. Bu müzelerde kendi Siyonist önyargılı anlatılarını sunuyorlar. Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerinin ziyaretçiler üzerinde bıraktığı izlenimler ile ziyaretçilerin bu teknolojiler sayesinde müzeleri ziyaret ederken yaşadıkları deneyim onların tekrar etme niyetine olumlu etki etmektedir. Ergen (2020) çalışmasında, müzelerde artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte farkındalığın artacağı ve daha bilinçli tüketicilerin ortaya çıktığını belirtmiştir.

Kültürel miras alanlarına (tarihi kaleler, camiler, kiliseler, müzeler, türbeler vb.) yapılan ziyaretler sırasında bu yapıların tahrip olması ve bir bölümünün yok olmasına ve sonraki nesillere ulaşmasında sorunlar çıkmaktadır. Dolayısıyla bu alanlarda artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerin uygulanması kültürel miras alanlarının korunması ve gelecek nesillere bozulmadan ulaşılması açısından avantaj sağlamaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamalarının kültürel miras alanlarına yönelik olarak somut kültürel miras alanları (müze, cami, kilise, kale vb.) ve somut olmayan kültürel miras alanlarında uygulanmaktadır. Çalışmanın amacı, Kudüs'te bulunan kültürel miras alanlarında artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerinin uygulanabilirliğidir.

Kültürel miras alanlarında kullanılmak için geliştirilen artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları ile kültürel mirasın dijitalleştirilmesi, korunması ve gelecek kuşaklara yok olmadan ulaştırılması için uygulanmıştır. Bu uygulamalar aynı zamanda tamamı ya da bir bölümü yok olmuş kültürel miras yapılarının bir bütün olarak görülmesinde kullanılmaktadır. Literatür incelenmesi sonucunda ulaşılan çalışmalarda (Vlahakis vd., 2001; Papagiannakis vd., 2005; Billingham vd., 2008; Girbacia vd., 2013; Tom Dieck ve Jung 2017; Kolivand vd., 2018; Listyorini vd., 2019; Shih vd., 2019; Sucakli 2019; Toprak vd., 2019; Ergen 2020; Vargün 2020; Yang ve Zhang 2022) amaç sadece kültürel miras alanlarının sürdürülebilirliği sağlanması değil aynı zamanda buralara yönelik yapılan ziyaretlerde turist deneyiminin ve turistlerin tekrar ziyaret etme niyetleri üzerindeki etkileri de belirlenmeye çalışılmıştır.

Yeni teknolojilerin kullanımı ve özellikle artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerinin uygulanması, kültürel mirasın kullanımını iyileştirmektedir (Malliri vd., 2019: 120). Sonuç olarak, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerinin kültürel mirasın erişilebilirliğini geliştirdiği ve herhangi bir kullanıcının farklı bir duygusal tepki ile sürükleyici bir öğrenme deneyimi yaşamasına izin vermektedir.

Sonuç olarak, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik; kültürel, tarihi ve sanatsal değerler ile bu değerlerin planlanması ve gerçekleştirilmesinin farkındalığa ve saygıya dayalı olması koşuluyla, kültürel miras değerlerinin

bilgisini, korunmasını ve geliştirilmesini paylaşmak için uygun teknolojilerdir. Bu teknolojiler yüksek kültürel değerlere sahip içerik ve bilgileri paylaşırlar. İnsan ve makine arasındaki ilişki, gerçek ve sanal kavramları bu alanda yenilik ve uygulamanın merkezinde tutulmalıdır. Böylece bu teknolojiler tarihi bir anın parçası olacak ve yüzyılımızın nesilden nesile aktarılacak kültürel bir değerini temsil edecektir.

Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerinin uygulanması kültürel miras yapılarının gelecek kuşaklara aktarılması konusunda farkındalığı artıracığı düşünülmektedir. Bu teknolojilerin uygulanmasının Kudüs'ün kültürel mirasının dokusu için fırsatlar yaratabilir. Bu bağlamda konuyla ilgili araştırmacılara ve literatüre katkı sağlayabilecek aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Kültürel miras alanlarında artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojilerinin uygulanması, ziyaretçilerin unutulmaz deneyimler yaşamasına ve buna bağlı olarak ziyaretçi sayılarında meydana gelen artışa katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bundan dolayı, Kudüs'ün kültürel miras yapılarında bu teknolojilerin uygulanması hem ziyaretçi sayılarını hem de rekabeti artıracığı için bu teknolojilerin uygulanması önerilmektedir.
- Ergen (2020) yaptığı çalışmada, Isparta ilinde artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamalarının müzelerde gerçekleştirilmesinin bölgede ilin fark yaratacağını öngördüğünü belirtmiştir. Bu açıdan, Kudüs'te bulunan müzelerde bu teknolojilerin kullanılmasıyla Kudüs'ün bölgede fark yaratacağı ve müze ziyaretlerinde artış olacağı düşünülmektedir.
- Tamamı veya bir bölümü yok olmuş kültürel miras yapılarının bir bütün olarak yeniden canlandırılması bölgenin tanınırlığını ve ziyaretçilerin ilgisinin artıracığı düşünülmektedir.
- Kültürel miras yapılarında bu teknolojilerin kullanılmasıyla tarihi yapıları korumanın sağlanmasının yanı sıra ziyaretçi memnuniyetini artacağı, sözlü iletişim oluşturacağı ve olumlu bir öğrenme deneyimine katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Azuma, R. T. (1997). A Survey of Augmented Reality. *Presence: Teleoperators and Virtual Environments*, 6(4), 355-385.
- Bekele, M. K., Pierdicca, R., Frontoni, E., Malinverni, E. S., & Gain, J. (2018). A survey of augmented, virtual, and mixed reality for cultural heritage. *Journal on Computing and Cultural Heritage (JOCCH)*, 11(2), 1-36.
- Billinghamurst, M., Kato, H., & Poupyrev, I. (2008). Tangible augmented reality. *Acm siggraph asia*, 7(2), 1-10.
- Carrozzino Marcello, Bergamasco Massimo (2010). Beyond virtual museums: Experiencing immersive virtual reality in real museum. *Journal of Cultural Heritage*, 11, 2010, pp. 452-458.
- Dahne, P., & Karigiannis, J. N. (2002, October). Archeoguide: System architecture of a mobile outdoor augmented reality system. In *Proceedings of International Symposium on Mixed and Augmented Reality* (pp. 263-264). IEEE.
- Ergen, F. D. (2020). Artırılmış ve sanal gerçeklik teknolojilerinin Isparta ilinin kültürel miras alanlarında uygulanabilirliği üzerine bir literatür taraması. *Journal of Tourism Theory and Research*, 6(1), 62-74.

- Fidas, C., Sintoris, C., Yiannoutsou, N., & Avouris, N. (2015, July). A survey on tools for end user authoring of mobile applications for cultural heritage. In *2015 6th International Conference on Information, Intelligence, Systems and Applications (IISA)* (pp. 1-5). IEEE.
- Turizm ve Tarih Eserler Bakanlığı (2016). Filistin Rehberi. Tika Filistin Ofisi; <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/T%C3%BCrkce%20Filistin%20Rehberi.pdf> Erişim Tarihi: 15.08.2022
- Giordano, A., Russo, M., & Spallone, R. (2021). *Representation Challenges: Augmented Reality and Artificial Intelligence in Cultural Heritage and Innovative Design Domain*. FrancoAngeli.
- Girbacia, F., Butnariu, S., Orman, A. P., & Postelnicu, C. C. (2013). Virtual restoration of deteriorated religious heritage objects using augmented reality technologies. *European Journal of Science and Theology*, 9(2), 223-231.
- Gleue, T., & Dähne, P. (2001, November). Design and implementation of a mobile device for outdoor augmented reality in the archeoguide project. In *Proceedings of the 2001 conference on Virtual reality, archeology, and cultural heritage* (pp. 161-168).
- Gonzalez Vargas, J. C., Fabregat, R., Carrillo-Ramos, A., & Jové, T. (2020). Survey: Using augmented reality to improve learning motivation in cultural heritage studies. *Applied Sciences*, 10(3), 897.
- Haugstvedt, A. C., & Krogstie, J. (2012, November). Mobile augmented reality for cultural heritage: A technology acceptance study. In *2012 IEEE international symposium on mixed and augmented reality (ISMAR)* (pp. 247-255). IEEE.
- Hincapié, M., Díaz, C., Zapata-Cárdenas, M. I., Rios, H. D. J. T., Valencia, D., & Güemes-Castorena, D. (2021). Augmented reality mobile apps for cultural heritage reactivation. *Computers & Electrical Engineering*, 93, 107281.
- Jung, T. H., & Han, D. I. (2014). Augmented Reality (AR) in Urban Heritage Tourism. *e-Review of Tourism Research*, 5.
- Kolivand, H., El Rhalibi, A., Tajdini, M., Abdulazeez, S., & Praiwattana, P. (2018). Cultural heritage in marker-less augmented reality: A survey. In *Advanced Methods and New Materials for Cultural Heritage Preservation*. Intechopen.
- Kolstee, Y., & Van Eck, W. (2011, October). The augmented Van Gogh's: Augmented reality experiences for museum visitors. In *2011 IEEE International Symposium on Mixed and Augmented Reality-Arts, Media, and Humanities* (pp. 49-52). IEEE.
- Kounavis, C. D., Kasimati, A. E., & Zamani, E. D. (2012). Enhancing the tourism experience through mobile augmented reality: Challenges and prospects. *International Journal of Engineering Business Management*, 4, 10.
- Listyorini, T., Kartikadarma, E., & Rahim, R. (2019). Augmented reality marker less in cultural heritage of Menara kudas android based. *International Journal of Civil Engineering and Technology*, 10(2), 244-251.
- MacKay, K., & Vogt, C. (2016). Information technology in everyday and vacation contexts. *Annals of Tourism Research*, 39(3), 1380-1401.
- Malliri, A., Siountri, K., Skondras, E., Vergados, D. D., & Anagnostopoulos, C. N. (2019). The enhancement of underwater cultural heritage assets using augmented reality (AR). *The International Archives of Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, 42, 119-125.
- Mekni, M., & Lemieux, A. (2014). Augmented reality: Applications, challenges and future trends. *Applied computational science*, 20, 205-214.
- Milgram, P., & Kishino, F. (1994). A taxonomy of mixed reality visual displays. *IEICE - Transactions on Info and Systems*, 77(12), 1321-1329.
- Noh, Z., Sunar, M. and Pan, Z. (2009). A review on augmented reality for virtual heritage system. In *Learning by Playing. Game-based Education System Design and Development: 4th International Conference on E-Learning and Games, Edutainment 2009, Banff, Canada, August 9-11, 2009. Proceedings 4* (pp. 50-61). Springer Berlin Heidelberg.

- Palma, V., Spallone, R., & Vitali, M. (2019). Augmented Turin baroque Atria: AR experiences for enhancing cultural heritage. *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, 42, 557-564.
- Papagiannakis, G., Schertenleib, S., O'Kennedy, B., Arevalo-Poizat, M., Magnenat-Thalmann, N., Stoddart, A., & Thalmann, D. (2005). Mixing virtual and real scenes in the site of ancient Pompeii. *Computer animation and virtual worlds*, 16(1), 11-24.
- Park, S., & Stangl, B. (2020). Augmented reality experiences and sensation seeking. *Tourism Management*, 77, 104023.
- Pisoni, G., Díaz-Rodríguez, N., Gijlers, H., & Tonolli, L. (2021). Human-Centered Artificial Intelligence for Designing Accessible Cultural Heritage. *Applied Sciences*, 11(2), 870.
- Shih, N. J., Diao, P. H., & Chen, Y. (2019). ARTS, an AR tourism system, for the integration of 3D scanning & smartphone AR in cultural heritage tourism and pedagogy. *Sensors*, 19(17), 3725.
- Spallone, R., & Palma, V. (2021). Artificial Intelligence and Augmented Reality: A Possible Continuum for the Enhancement of Built Heritage. *DISEGNARECON*, 14(26), 16-1.
- Styliani, S., Fotis, L., Kostas, K., & Petros, P. (2009). Virtual museums, a survey and some issues for consideration. *Journal of Cultural Heritage*, 10, 2009, pp. 520-528.
- Sucakli, G. (2019). *Turizmde modern müzecilik anlayışı ve artırılmış gerçeklik uygulamalarının müzelerde kullanımı* (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Çanakkale).
- Tom Dieck, M. C., & Jung, T. H. (2017). Value of augmented reality at cultural heritage sites: A stakeholder approach. *Journal of Destination Marketing & Management*, 6(2), 110-117.
- Toprak, A. S., Polat, N., & Uysal, M. (2019). 3D modeling of lion tombstones with UAV photogrammetry: a case study in ancient Phrygia (Turkey). *Archaeological and Anthropological Sciences*, 11(5), 1973-1976.
- Uzun, Y., & Gözel, O. (2022). Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Kültürel Miras Alanlarına Etkisi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (33), 280-284.
- Van Krevelen, D. W. F., & Poelman, R. (2010). A survey of augmented reality technologies, applications and limitations. *International journal of virtual reality*, 9(2), 1-20.
- Vargün, Ö. (2020). *Kültürel miras eğitiminde BİT'in rolü ve AR mobil uygulama projesi* (Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).
- Vecchio, P., Mele, F., Paolis, L. T. D., Epicoco, I., Mancini, M., & Aloisio, G. (2015, August). Cloud computing and augmented reality for cultural heritage. In *International Conference on Augmented and Virtual Reality* (pp. 51-60). Springer, Cham.
- Vlahakis, V., Karigiannis, J., Tsochos, M., Gounaris, M., Almeida, L., Stricker, D., ... & Ioannidis, N. (2001). Archeoguide: first results of an augmented reality, mobile computing system in cultural heritage sites. *Virtual Reality, Archeology, and Cultural Heritage*, 9(10.1145), 584993-585015.
- Xiao, Z., & Deling, Y. (2019). Augmented Reality Media System Rooted in Bodily Experience and Designed for Cultural Heritage. *2019 3rd International Conference on Art Design, Language, and Humanities (ADLH 2019)*. UK: Francis Academic Press, DOI: 10.25236/adlh.2019.031.
- Yang, X., & Zhang, L. (2022). Smart tourism technologies towards memorable experiences for museum visitors. *Tourism Review*, 77(4), 1009-1023.
- Yang, M. D., Chao, C. F., Huang, K. S., Lu, L. Y., & Chen, Y. P. (2013). Image-based 3D scene reconstruction and exploration in augmented reality. *Automation in Construction*, 33, 48-60.
- Yıldız, Z. Ç., Türker, M., & Ak, R. D. (2020). Mimari Miras Eğitiminde Artırılmış Gerçeklik ve Fotogrametri Desteği. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 14(2), 137-149.
- Yılmaz, M., & Karamustafa, K. (2022). Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları ve Turizm. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 19(3), 399-422.
- Younes, G., Asmar, D., Elhaji, I., & Al-Harithy, H. (2016). Pose tracking for augmented reality applications in outdoor archaeological sites. *Journal of Electronic Imaging*, 26(1), 011004.

ZOR BİR COĞRAFYANIN DEĞİŞİM ANAHTARI DEMOKRASİ VE OTORİTERLİK ARASINDA: İSRAİL

Selman ÇEVİK*

ÖZ: “İsrail”, kurulduğu günden bugüne Ortadoğu coğrafyasında önemli birçok gelişmeyi tetikleyen olaylar silsilesinin başını çeken bir konumda bulunmaktadır. Yahudi tarihine bakıldığında, dünyadaki önemli kırılma noktalarına bir şekilde temas eden bir topluluğun olduğu görülecektir. Ortadoğu coğrafyasının aynı şekilde bu tarihi misyonu taşıması, İsrail’in kuruluşu ve öncesine kadar giden süreçle birlikte dikkat çekici anlamları ihtiva etmektedir. Bu çalışmada İsrail’in tarihi, Yahudilerin dünya tarihinde geçirdikleri süreçler ve bunların ilişkisel boyutları tartışılırken, bugün İsrail’in üzerine kurulduğu dinamikler ve kurucu aklın şekillendirdiği olgular demokrasi- otoriterlik arasında sıkışmış bir ülkeyi ortaya koymaktadır. Yahudi Aydınlanması adı verilen “Haskala’dan”, İsrail’in diasporası ile ilişkisine varıncaya kadar farklı boyutlarıyla bu olgular yeni bir tartışma zemini üzerinden tartışılmıştır. Elbette Yahudi tarihinin önemli kırılma noktalarından birisi İsrail’in kuruluşu olarak sayılabilir. İsrail’in hangi dinamikler üzerinden inşa edildiği ve toplumsal değişim süreçlerinde neler yaşadığı ile bu durumun siyasal noktada nelere sebep olduğu, hem İsrail hem de bu “zor coğrafya” için oldukça derin anlamlar taşımaktadır.

ANAHTAR KELİMELEER: İsrail, Ortadoğu, Demokrasi, Otoriterlik, Değişim.

The Key to Change in a Difficult Geography between Democracy and Authoritarianism: Israel

ABSTRACT: Since its establishment, Israel has been at the epicentre of a series of events that have precipitated significant developments in the “Middle East”. A thorough examination of Jewish history reveals that this community has intersected with critical junctures globally. The historical mission of the region’s geography, particularly in the context leading to and following the establishment of “Israel”, bears profound significance. This study delves into the modern history of “Israel”, the experiences of the Jewish people in global history, and their interrelations. It further explores the contemporary dynamics upon which “Israel” is founded, exposing a nation caught between democracy and authoritarianism. From the “Haskala,” known as the Jewish Enlightenment, to Israel’s relationship with its diaspora, these dimensions are explored within a novel discussion framework. The establishment of “Israel” stands as one of the pivotal turning points in Jewish history. The foundational dynamics of “Israel”, its social transformation processes, and the political implications thereof hold deep significance for this “difficult geography”.

KEYWORDS: Israel, Middle East, Democracy, Authoritarianism, Change.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Konya/ Türkiye, selmancevik.o6@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3046-563X.

1. GİRİŞ

Dünyanın var oluşundan bugüne kadar jeopolitik ve küresel anlamda “Ortadoğu” coğrafyası hep odak noktada bulunan bir yapıda kendisini göstermiştir. Ortadoğu, içerisinde bulundurduğu dinamikler ve toplumsal yapısındaki kısıkaçlar ile daima göz önünde bulunmuş ve politika yapıcılarının “satranç tahtası” olma işlevini yerine getirmiştir. 1000 yıldan fazla bir süre içerisinde, Ortadoğu coğrafyasını ve orada şekillenen olguları betimlemek dünya tarihini yeniden okumakla eşdeğer bir noktadadır. İslâm Tarihi’nde de oldukça önemli bir bölge sayılan bu coğrafya İslâm dininin ortaya çıktığı, yayıldığı, şekillendiği bir bölge olmuştur (Köksal, 2015). Bununla birlikte Yahudi tarihinin sadece son iki yüz yılda değil, daha öncesinden bugüne kadarki serencamını anlamak gerekiyorsa yine bu coğrafya mihenk taşı rolünü fazlasıyla hak etmektedir.

Yahudi toplumunun tarihi, arka planda yaşadıkları İslâm dininden ve diğer dinlerden azade bir bakış açısıyla değerlendirilememektedir. Zira Ortadoğu coğrafyasını analiz etmek de bu bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Ortadoğu bölgesindeki önemli tarihi ve jeopolitik merkezler, Mekke, Medine, Kudüs, Şam, Halep, Bağdat, Kâhire, Tahran gibi şehirler ve bu şehirlerde kurulan medeniyetlere eşlik eden devlet yapıları dünyanın gündeminde daima ilk sıralarda yer almıştır. Bugün bu şehirlerin isimlerinin geçtiği alanlarda oluşan “gerilimler” de bu “zor” coğrafyanın insanların tarih boyunca neler yaşadığını hatırlatmaya elverişlidir. Bunun yanı sıra dünden bugüne bir çerçeve veya kronoloji çizildiğinde, dönüm noktalarının belirleyici etkileri ve değişimin ana hatları buradan başlamıştır denilebilir. Bu dönüm noktaları ve değişimler siyasal zeminden toplumsal zemine, zihni ve ekonomik yapıdan yaşam biçimlerine kadar geniş bir alanı barındırmaktadır (Aım, 2018). Öyle ki burada mevzu bahis konular üzerine sayısız eser kaleme alınmış, çeşitli fikirler nesiller boyu süregelmiştir.

Bu çalışma, “zor bir coğrafyada” kendisine “beklenmedik” bir rol biçilen veya kendisine bu rolü “biçtiren” İsrail üzerinden geçmişten bugüne yaşanan olgular ışığında günümüzde var olan bazı tartışmaları ele almaktadır. İsrail, 19. asrın başından 21. asrın sonuna kadar “anokranizma” üzerinden inşa ettiği zihni arka planının 20. asırda farklı zaman ve zeminlerde gerçekleştirme fırsatını elde etmiş bir ülke konumundadır. İsrail siyasal değişimini anlamanın ve analiz etmenin yolu, bu arka planı tam olarak anlayabilmekten geçmektedir. Zira bu anlama çabası hem Ortadoğu’nun tarihini anlamak hem de dünya tarihine yeni bir perspektifle bakabilme çabasıdır (Kılınç, 2018). Bu noktada şunu ifade etmekte fayda var ki İsrail normal değil “anormal” bir devlettir (Seta,2012: 11). Bu “anormallik” onun doğrudan Ortadoğu ülkesi olmamasından kaynaklanmaktadır. İsrail’i sadece Ortadoğu ülkesi gibi analiz etmek kendi içinde bambaşka dinamikleri barındıran bir ülke için doğru bir analiz biçimi olmayacaktır (Seta,2012). Bugün İsrail’in “mukim” olmaya çalıştığı bölge ve değişen sınırları Ortadoğu’nun “kaderini” yeniden tayin eden ve birçok anlamı değiştiren farklı bir zaviyeden okunmalıdır. Demokrasi ve otoriterlik arasında bütün toplumsal ve siyasal yapısını “iki kutuplu” bir noktaya hapsetmiş bir “devlet” olarak İsrail, birlikte yaşamanın imkânını “hiç kimseye”

vermeden kendisini “kurmaya” çabalamaktadır. Bu bağlamda Yahudi toplumunun tarih boyunca geçirdiği evreler, değişimler ve dönüşümler ile özellikle 1948 yılından bugüne İsrail’in “demokrasi” tecrübesi farklı bağlamlarda tartışılmaya ve anlaşılmaya çalışılmıştır. Öyle ki 1880’li yıllara kadar uzanan “Yahudi devleti” hayali “Siyonist” bir anlayışın odağında değiştirici bir etkiye sahip olurken, Yahudi milletinin düşünce ve hayati anlama çabasında yeni bir konuma gelmiştir.

Bu çalışma da geçmişten bugüne Yahudi toplumunun tarihi, yaşadığı sürgünler ve diaspora döneminden kuruluşuna kadar geçen süreç, Yahudi aydınlanması adı verilen ve Yahudi toplumu için önemli bir eşik olan “Haskala”, İsrail’de değişen toplumsal yapı ve bunun arkasında yatan olgular farklı perspektiflerden analiz edilmeye çalışılmıştır. Elbette daha farklı açılardan bu konular değerlendirilebilirdi, ancak çalışmanın hacmi itibarıyla bu açılardan bir analiz yapılmıştır.

2. GEÇMİŞTEN BUGÜNE YAHUDİ TOPLUMU VE İSRAİL’İN KURULUŞU

Yahudiliğin tarihi arka planı eğer bir şekilde belli bir şekil ve kalıba oturtulacaksa, bu konu farklı bağlamları ve tartışmaları beraberinde getiren bir anlama sahip olarak kendisini gösterecektir. Bu anlamlar silsilesi İsrail’de oluşan Yahudi kimliğinin bugünkü halini almasından, kanunların yapılışının zihni durumuna kadar birçok noktayı etkilemiştir. Bu konuda ilgili literatürde Yahudi toplumunu ve İsrail’in tarihini tartışan çalışmalar genel olarak Yahudi tarihini Hz. İbrahim(as)’den başlatarak, Hz. Yâkub (as), Hz. Musa(as) ve sonrasına dayandırmaktadırlar (Başaran, 2017, Yiğitoğlu, 2012, Çapa, 2018). Bu bakış açısı, bir bakıma bugünkü İsrail’i doğru yorumlayabilmenin bir çabasıdır. Bununla birlikte Yahudilerin sürgün edilmişlerinin anlatıldığı ve Yahudi toplumunun belleğinde yer alan önemli hadiselerin bulunduğu “dağılma” ve en önemli olgu olarak göç dikkat çekici evrelerdir. İsrail’in bugünkü askeri, siyasi, hukuki ve toplumsal zeminini oluşturan ana hatlar ise 1880’li yıllarda başlayan ve Yahudi Aydınlanması olarak geçen “Haskala” ve Filistin topraklarına göç etme sürecidir. Bu iki sacayağı Yahudi toplumunun son üç yüzyıldır var olagelmış davranışlarını ve değişimini anlamak için oldukça önemlidir (Kurt, 2006).

2.1 Peygamberler Tarihi ve Yahudiler

Peygamberler tarihi içerisinde semavi dinler olarak isimlendirilen dinlerin üçü de birbirinden bir şekilde etkilenmiş ve ana kaynakları bir olduğu için zaman içerisinde farklı evreler geçirmiştir. Peygamberler tarihi özellikle Hz. İbrahim(as)’dan sonrası için oldukça belirleyici faktörleri olan olguları bünyesinde barındırmıştır. Yahudilerde kendilerini bu sürecin içerisinde konumlandırmışlardır. Öyle ki Yahudiler, soylarını Hz. İbrahim(as)’a dayandırmaktadırlar. Bu soy Hz. İbrahim (as)’ın oğulları Hz. İsmail(as) ve Hz. İshak(as)’dan neşet eden bir tarihi arka plana yaslanmaktadır. Hz. İshak’ın soyundan gelen Hz. Yâkub (as)’dan bugünkü Yahudi milleti oluşmuş, Hz. İsmail(as)’dan da Arapların soyu neşet etmiştir. Böylelikle aslında bir bakıma Yahudiler ve Araplar aynı soydan gelmektedir. Hz. Yâkub (as)’ın bir diğer ismi de “İsrail”dir, yani “Allah’ın kulu” manasında kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in bazı yerlerinde Hz. Yâkub (as)'dan bahsedilirken bu isimlendirme kullanılmıştır. Bununla birlikte, "İsrailoğulları" isimlendirmesinin ana kaynağı da buradan gelmektedir (Kaufmann & Eisenberg, 1974).

Yahudilerin bir tarihi yazılacaksa ve bu bakış açısı çok boyutlu bir paradigmaya dayanacaksa, bu bağlamda göç olgusunu ele almamak meselenin "mihenk" taşını yerine koymamak demektir. Öyle ki bugünkü İsrail devletinin kurulduğu topraklar, tarih boyunca kutsal kabul edilen mekânlardan sayılmıştır. Bu bağlamda Hz. İbrahim(as)'ın "Kenan" iline göç etmesi ile başlayan süreç sonrasında soyundan gelen peygamberler ve yaşanan olaylar tarihi perspektif içerisinde oldukça önemlidir. Hz. İbrahim(as)'ın torunu Hz. Yâkub (as)'dan sonra Hz. Yusuf (as) ve diğer evlatlarının Mısır'a göç etmesi, İsrailoğulları'nın Mısır'da Hz. Yusuf (as)'ın vefatından sonra yaşadığı sorunlar, bu bağlamda dikkat çekicidir. Ancak Yahudi toplumunun hafızasında yer eden esas olaylar Mısır'da Firavun döneminde yaşanmıştır. Firavun İsrailoğulları'nı yaklaşık 400 yıl köle olarak kullanmıştır (Ersoy, 2016). Bu sırada Hz. Musa(as)'ın peygamberliği ve Firavunla giriştiği mücadele, Yahudi tarihi açısından kırılma noktalarından birisini oluşturmaktadır.¹ Hz. Musa(as)'ın Firavunla mücadelesini kazanmasının ardından İsrailoğulları'na tevdi ettiği 10 Emir Yahudi tarihide önemli bir konuma sahiptir.

Hz. Musa (as)'ya itaat etmeyen Yahudiler uzun yıllar Sina Yarımadası'nda kaldıktan sonra "Kenan" iline yeniden göç etmişlerdir fakat orada bugünkü Filistinlilerin ataları sayılan Filistler bulunmaktadır. Bu Yahudiler onlarla savaşarak İsrail Krallığı'nı kurmuşlar, sonrasında bu krallıkta Hz. Davud (as) ve Hz. Süleyman (as) dönemleri başlamıştır. Bu iki peygamber dönemi, Allah'ın Hz. İbrahim'in soyuna vadettiği hükümlerliliğin bir nişanesi olmuştur. Hz. Süleyman döneminde yapılan "Süleyman Mabedi" yahudilerin kiblesi konumundayken bu onlar için kutsal sayılmıştır.

Hz. Süleyman (as)'dan sonra kimin kral olacağına dair tartışmalar yaşanmıştır ve böylece İsrail iki ayrı krallığı bölünerek bir kısmı Asurlular bir kısmı da Babilliler tarafından işgal edilerek yıkılmış ve Yahudiler Babil'e sürgün edilmiştir. Babil sürgününden sonra Perslerin Babil'i işgal etmesiyle birlikte, Yahudiler yeniden kendi topraklarına dönmüşlerdir. Ancak Roma İmparatorluğu'nun işgali sonrasında Yahudiler ağır baskı altında Roma İmparatorluğu'nun himayesinde yaşamaya başlamışlardır. Bu dönemde Hz. İsa, peygamberlik vazifesi ile görevlendirilmiştir. İlahî kaynaklarda belirtilen ve beklenen "Mesih" yani kurtarıcı olduğunu ifade etmesine rağmen, kaynaklarda çarmıha gerildiği belirtilmektedir.² Bu dönemin sonrasında Hz. Muhammed(sav) döneminde ve Hz. Ömer devrinde, Yahudiler Kudüs'e geri dönebilmiş ve hakları teminat altına alınarak belli bir süre yaşamışlardır (Akbıyık, 2010).

Kudüs Hz. Peygamber(sav) döneminde Müslümanların ilk kiblesi olarak kabul edilmiş ve İslâm dini içerisinde de mukaddes bir konuma gelmiştir. Yahudiler, İslâm tarihinin önemli dönüm noktalarında onlara verilen teminatlara ve yapılan anlaşmalara rağmen verdikleri sözlerde durmamış ve Mekke ve Medine'de İslâm

ordularıyla defalarca savaşmışlardır. Hz. Ömer devrindeki hak temelli yaklaşımla Kudüs'te yaşayabilme fırsatı elde eden Yahudiler, bu tarihten sonra Osmanlı döneminde de herhangi bir baskı veya zulüm ile karşılaşmamıştır. Buradaki temel kırılma noktası, Yahudilerin 1800'lü yıllarda bir Yahudi devleti kurmak üzere başlattıkları girişimler olmuştur (Başaran, 2017).

2.2 Sürgünler ve Diaspora Dönemi

Yahudilerin veya daha önce kullandığımız anlamıyla İsrailoğulları'nın bugün kurdukları devletin askerî, siyasi, ekonomik ve hukuki alt yapısını anlayabilmek, en başta onların sürgün ve diaspora dönemlerini anlayabilmekten geçmektedir. Yahudi toplumunun zihni yapısı da bu olguyu anlamadan tam olarak doğru bir şekilde betimlenemeyecektir. Hz. İbrahim(as) döneminde başlayan bu göç etme süreci, artık Yahudilerin “kesin” olarak inandıkları diasporada yaşayabilme durumları ilk olarak Hz. Musa(as) döneminde başlamış sonrasında ise, Yahudilerin başta Avrupa olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmalarıyla birlikte devam etmiştir. Bu süre zarfında, Yahudi toplumunun hafızasında halen bir “anokranizma” anlayışıyla canlanan Babil sürgünü de bu noktada önemli eşiklerden birisini oluşturmuştur. Amerika, Almanya, İspanya, Etiyopya, Rusya, Türkiye(Osmanlı), Lübnan, Ürdün gibi ülkelere dağılan Yahudi diasporası, Avrupa'da uzun yıllar kendisini var etmeye çalışmış ancak Polonya ve Fransa dışında pek de başarılı olamamıştır (Gökçe, 2021).

Buna rağmen İsrail devleti kurulmadan önce de bu topraklarda yaşayan bir topluluk olarak “klasik diaspora” olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte Amerika, Fransa, Kanada, Rusya, Avustralya, İngiltere, Arjantin, Brezilya gibi ülkelerde halen önemli bir Yahudi diasporasının bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde “geri dönüş” imkânına rağmen dönmeyi reddeden veya ana vatanlarına dönmeyen Yahudilerin sayısı hali hazırda İsrail'de yaşayan Yahudilerin sayısına oldukça yakındır (Sheffer,2020, Cohen,2018, Seta,2012, Dufoix,2011). Bu noktada şunu da eklemekte fayda var ki, bugün İsrail devletinin “ulus” yapısını oluşturan ve çeşitli tartışmalara sebep olan “kimlik” krizi de aslında bir “diaspora krizidir”. Farklı nitelikleri ile farklı ülkelere gelen yahudiler Almanya'da Aşkenazi, İspanya'da Seferad, Doğu ülkelerinde Mizrahim, köken ülkeleri Yemen olanlar Teymanim ve Etiyopya veya Afirka'dan gelenler ise Falaşa olarak İsrail devletinin toplumsal yapısını oluşturan topluluklardır. Ayrıca devleti yönetmeye talip olan ve bu anlamda öne çıkan “elit” grup olarak Aşkenaziler seküler bir dünya görüşüne sahip, eğitilmiş ve diğer gruplara göre daha bilgili kabul edilen toplumsal grup olarak nitelendirilebilir(ler) (Muminov, 2014, Seta,2012,). Bu durum ilginç bir paradoksu da beraberinde getirmektedir. Öyle ki yıllarca baskı, zulüm, şiddet altında ezilmiş bir topluluk olarak Yahudiler Etiyopya'dan gelen Falaşa'lara kendilerine daha önce yapılanlardan farklı davranmamışlardır. Bu durum onların sadece ten renklerinin farklı olmasıyla mı alakalıdır bilinmez ancak, Yahudi diasporasının bu çok katmanlı yapısını anlamaya çalışmanın ve İsrail devlet aklını analiz etmenin önemli koşullarından birisidir (Çınkara,2020, Kılınç,2018).

Sürgün zihni ve diasporada yaşamanın getirmiş olduğu sorunlar, “Siyonist” aklın temel düşüncesini oluşturmaktadır. 1880’lü yıllara kadar Avrupa’da ve dünyanın diğer bölgelerinde “hor görülen” Yahudiler “Haskala” ile birlikte “yeni bir uyanışın” adımlarını atarak bu tarihlerde harekete geçmişlerdir. Sonraki bölümde daha detaylı yer verilecek olan Haskala yani “Yahudi Aydınlanması”, anavatan düşüncesinin önemli belirleyicilerinden birisini oluşturmaktadır. Osmanlı’da 2. Abdülhamit Han döneminde Filistin toprakları üzerinde yaşananlar halen geniş tartışmaların odağında bulunmakla birlikte, Yahudilerin bu bölgelere yerleşmeye ve toprak satın almaya başladıkları yıllar da yine bu dönem olarak bilinmektedir (Kurt, 2006).

Yahudilerde esas kırılmanın ve anavatan düşüncesinin daha yüksek sesle dile getirilmesinin en önemli belirleyicisi 1939’dan sonra Almanya’da yaşanan Yahudi soykırımıdır. Yahudi tarihinde şimdiye kadar belki de eşi görülmemiş bir travmaya sebep olan bu durum, birçok devletin İsrail’in devam eden hukuksuz ve kanunsuz uygulamalarına dahi “anti-semitik” olmak endişesiyle göz yummak zorunda bırakmaktadır. 1948 yılında İsrail’de Yahudi devletinin kurulmasına doğru giden süreç de bu dönemlerden azade değildir (Demircan, 2020). Yahudi diasporasının ve bugünkü İsrail devlet aklının hali hazırda özellikle ABD’de bulunan diasporasıyla kurduğu çok yönlü ilişki, tarih boyunca çeşitli zorluklarla mücadele etmiş olan Yahudi toplumu açısından son derece önemli ve stratejik bir konumda bulunmaktadır (Yetkin, 2014, Seta, 2012, Ay, 2011).

3. YAHUDİ AYDINLANMASI: “HASKALA”

Yahudi aydınlanması veya kavram olarak Haskala ismiyle bilinen aydınlanma hareketi, Yahudi toplumu için önemli bir muhteviyata sahiptir. Haskala Yahudilerin mevcut durumunu, toplumsal zihni arka planı ve kuruluş noktalarını anlamak adına dikkate değer bir noktadadır. Diasporada yaşayan Yahudilerin devlet kurma fikrinin zulüm ve baskıdan kaynaklı olarak ortaya çıktığını ve temel motivasyonunun aslında bu olduğunu ifade edilmişti.

Bununla birlikte Haskala’da İsrail devletinin kurucu aklının ana yansımalarından birisi konumundadır. Bugün İsrail’in “seküler” bir bakış açısıyla kurguladığı devlet mekanizmasının kökleri de bu anlamda Haskala’ya dayandırılabilir. Öyle ki Haskala üç farklı tanımlama üzerinden anlaşılabilir.

İlk olarak; “*En dar anlamıyla, önce Almanya’da, ardından Doğru Avrupa’da İbranice metinler ve filoloji üzerine çalışan ve “öncü maskilim” olarak adlandırılan Yahudi aydınları hareketidir*” (Kurt, 2010:35). İkinci olarak; “*Genel Avrupa Aydınlanma hareketinin karşılığı olan ve bazı ülkelerde Yahudilerin gettolardan kurtulması ve Avrupa topluluğuna katılmasına izin veren liberal yasaların yürürlüğe konulmasıyla başlayan, XVIII ve XIX. yüzyıllardaki Yahudi aydınlanması anlamında felsefi ve sosyal bir harekettir*” (Kurt,2010:35). Üçüncü olarak; “*En geniş anlamıyla, Yahudilerinin gettolardan çıkıp “seküler” Avrupa toplumuna katılmasını savunan tüm akımlar*” (Kurt,2010:35). Bu tanımlamalar üzerinden inşa edilebilecek bir paradigma anlayışı, İsrail’in ontolojik kuruluş stratejisinin ve oluşumunun

epistemolojik temellerini nitelemektedir. Öyle ki diasporada yaşayan Yahudilerin özellikle Avrupa sathında kim olduklarını ve ne olduklarını araştırma ve “bilme” çabası, İbranice metinleri anlamaya çalışmak üzerinden geliştirilen refleks, aslında bir “kimlik” oluşturmanın ana hatlarını taşıyan dikkat çekici bir açıdan görülebilir. Bununla birlikte Avrupa’da ortaya çıkan “Aydınlanma Hareketi’nin” bir karşılığı olarak, Yahudilerin Avrupa toplumuna “uyum” sağlamasını ve gettolarından kurtulup bu toplumlarda “bir arada yaşama” zeminini kurmasını ön gören bir yapısı da mevcuttur.

Bu noktada Kurt’un (2010) karşılık olarak betimlenen aydınlanma düşüncesine ilişkin, aslında bu aydınlanmanın Avrupa’daki aydınlanma düşüncesinden bağımsız olmadığını ifade etmesi dikkat çekici ve önemli bir tespittir. Zira Avrupa aydınlanmasının da Haskala’nın da dayandığı paradigma temelleri aynı kök üzerinden türetilen bir bağlama yaslanmaktadır. Haskala’nın kelime anlamı olarak İbranice “akıl” ve “mantık” anlamına gelen “sekhel” kökünden gelmesi de dikkat çekici bir noktada bulunmaktadır (Kurt,2010;46). Bu bağlamda yıllarca buldukları yerlerden sürülen veya göç etmek mecburiyetinde kalan Yahudilerin, bu anlayışı geliştirmiş olmaları yeni bir sorgulama zeminini oluşturacak anlamları iktiza etmektedir.

Yahudi Aydınlanmasının Avrupa’daki öncüleri bu fikrî tartışmayı ortaya koyduktan sonraki yaşananlar ise, Haskala’nın ilk önce Avrupalı devletler tarafından benimsendiğini göstermektedir. Öyle ki Napolyon’un Yahudileri 1806’da toplanan Yahudi Kongresi’nde “*Musa dininin Fransızları*”, olarak nitelendirmesi, “*Yahudilerin artık bir millet*” olduğunu ve “*Fransa’nın da Yahudilerin anavatanı*” olarak kalacağını açıklamış olması önemli bir ifade olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte bugüne bakan anlamıyla, dünyada Yahudilerin en çok yaşadığı ülkelerin başında Fransa’nın geliyor olması da şaşırtıcı bir sonuç değildir (Dufoux,2011). Haskala, bütün bunlarla birlikte aslında kurucu bir zihin inşa etmiştir. Haskala’nın öncü isimlerinden Mendelssohn, Yahudilerin devlet kurabilmesinin ve seküler bir akılla bunu gerçekleştirebilmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir (Kurt,2010). Eğitimden, ekonomiye kadar birçok farklı bağlamda İsrail’in bugünkü devlet reflekslerinin birçoğunda ve diasporasıyla kurduğu çok yönlü ilişki de dahi bu aydınlanma hareketinin izlerini görmek mümkündür denilebilir.

4. “TANRIYA MEYDAN OKUMAK: GÖÇ VE SİYON!” İSRAİL KURULUYOR!

İsrail’in kuruluşu 1880’lü yıllarda Thedor Herzl’in öncülüğünde “anavatan” veya “vâd edilmiş topraklara” dönüş idealiyle birlikte başlamıştır. İsrail’in kurulması yakın tarihin dünya siyaset hayatındaki önemli eşiklerden birisi olarak görülebilir. Osmanlı Devleti’nin yıkılışını hazırlayan süreç, Ortadoğu coğrafyasının bugünlerini oluşturan dinamiklerle birlikte yine İsrail’in kuruluşu ile ilişkilendirilebilir. Çok boyutlu ve çok katmanlı bir kuruluş aşaması bulunan İsrail hakkında derinlemesine bir analiz gerçekleştirmek, bu çalışmanın hacmi ve sınırlılıkları itibarıyla mümkün

değildir. Ancak konunun tam olarak anlaşılabilmesi adına, İsrail'in kuruluş dinamiklerini anlamak elzemdir (Tunç Yaşar, Alkan Özcan, & Kor, 2010).

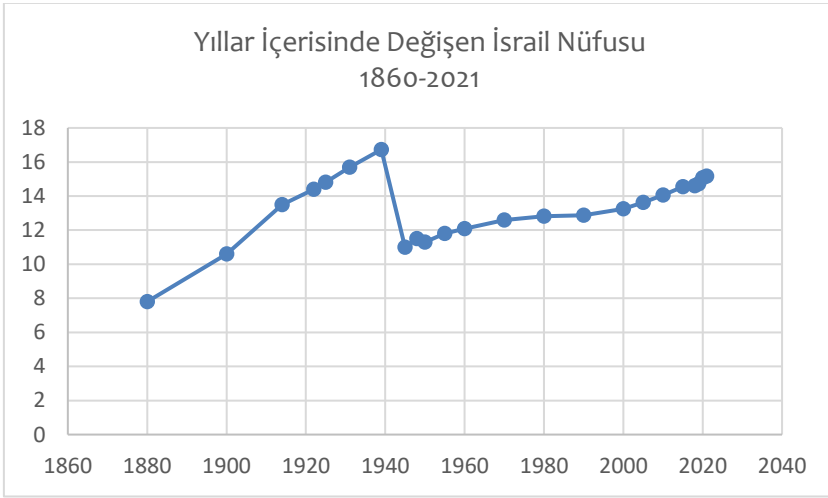
Uzun yıllar dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Yahudiler, yaşadıkları ve buldukları toplumlarla ilişkileri sorunlu bir alanda meydana gelmiştir. Bu sorunlar Yahudilerin baskı, şiddet ve zulüm görmelerinin nedenleri arasındadır. Öyle ki Yahudi Aydınlanmasının temel argümanlarından birisi olarak, yaşadıkları toplumlarla ilişkilerini daha sağlam bir zemine oturtabilmek ya da birlikte yaşamının yollarını bulmak Yahudi toplumu için önemlidir. Yahudilerin uzun yıllar kolektif hafızalarında yer eden bu dönemler ve dağınıklıklara son vermek (son verme fikri,) daha önce Asurlular, Babilliler ve Romalılar tarafından sürüldükleri topraklarına geri dönüş fikri ile yeniden meydana çıkmıştır. Bu aslında Yahudilerin Kudüs'ü kastettikleri "Siyon'a" geri dönüş idealinin bir başlangıcıdır. Geri dönüş fikri –her ne kadar karşı olanlar bulursa da- Yahudiler'in dinî ritüellerle sürekli canlı tuttukları bir idealdir. Ancak bu noktada Yahudi inancı ile doğrudan bağdaşmayan bir durum söz konusudur. O da Yahudilerin daha önce yaşadıkları topraklara "mucizevi" bir şekilde ve bir an da (*bir anda, da bitişik olmalı) kurtarıcı "Mesih" ile geri dönecekleridir. Yahudiler için "Siyon'a" geri dönmek bir bakıma "sonu getirmek" olacaktır. Hali hazırda Siyonist Yahudiler ve Siyonizm'e karşı olan Yahudilerin anlaşmazlıkları bu temel tartışma üzerinden gelişebilmektedir (Ballı & Gökçe, 2021, Balpınar, 2017, Başaran, 2017, Erkan, 2015).

1880'lü yıllarda Herzl'in fikrî olarak öncülük ettiği Siyon'a dönüş fikri, Yahudiler açısından oldukça heyecan verici bir olgu ile karşılanmıştır. Siyonistlerin kendi içerisinde farklı gruplar ve fikirler bulursa dahi Filistin topraklarına Yahudi göçünün yani "Aliyah'ın" gerçekleşmesi gerektiği üzerine ittifak edilmiş bir gerçekliktir (Seta, 2012). 1880'lü yıllardan sonra Osmanlı Devleti'nden Filistin topraklarında yer almak kaydıyla Osmanlı Devleti'nin borçlarını kapatmak dahi Yahudiler tarafından teklif edilmiştir. Fakat 2. Abdülhamid Han bu teklife sert bir şekilde karşı durmuş ve teklifi reddetmiştir. Bu süreçten sonra Yahudiler, Filistin'den toprak satın almaya başlamış ve dünyanın farklı yerlerindeki Yahudiler Siyon'a yani kurulacak olan devletin topraklarına göç etmeye başlamıştır. Bu süreç içerisinde, göç etmeye başlayan Yahudiler kadar bu duruma karşı çıkan bir Yahudi topluluğu da vardır. Siyon'a dönme fikrine sıcak bakmayan Yahudiler, buldukları ülkelerde yaşamaya devam etmişlerdir. 1. Dünya Savaşı'nın sonunda (ise) Filistin toprakları İngilizlerin himayesine geçmiş ve belli bir süre İngiliz mandası o bölgede kalmıştır (Örücü, 2018).

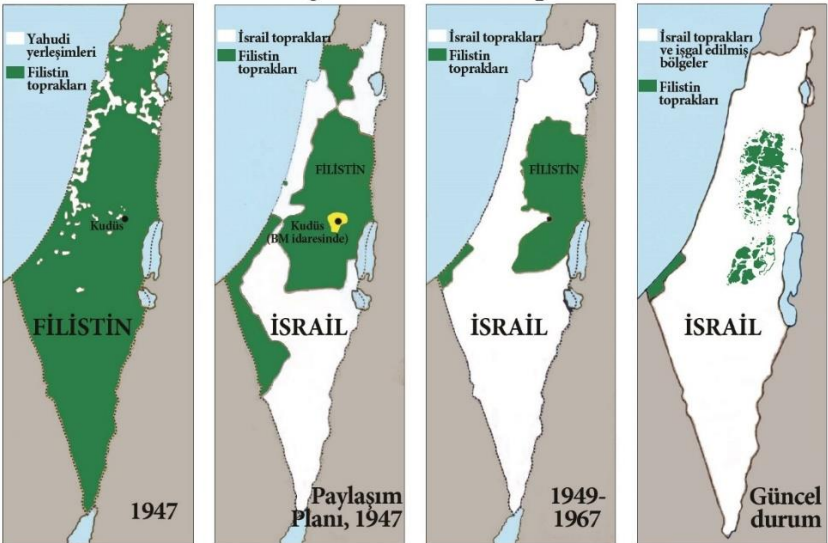
1.ve 2. Dünya Savaşları arasında Yahudi göçü her dönem artan bir şekilde Siyon'a doğru yönelmiştir. 1900'lü yıllardan 1948 yılına kadar Avrupa, Rusya, Polonya ve dünyanın çeşitli yerlerinden göçler hızlanmıştır. Öyle ki 1930'lu yılların sonunda bölgede Yahudi nüfusu artmaya başlayınca, Filistinliler ve Yahudiler arasında çatışmalar ve gerilimler gündün güne fazlaşmıştır. 1930 ve 1948 yılları arasında İsrail'in resmen bağımsızlığını kazanmasına kadar giden süreç içerisinde, esas kırılma noktası Hitler'in Yahudilere yönelik antisemitik uygulamaları olmuştur. Bu süreçten sonra Filistin topraklarına Yahudi göçleri daha da artmıştır, 1933 ve

1948 yılları arasında 270 bin Yahudi'nin göç ettiği bilinmektedir. (görölmüştür) Öyle ki 1948 yılına gelindiğinde, Birleşmiş Milletler tarafından İsrail bağımsız bir devlet olarak ilan edilmiştir (Seta,2012).

Yahudiler için Aliyah, yani Yahudilerin Filistin topraklarına göçü oldukça stratejik ve önemlidir. Bu konu için özel hazırlanan “Geri Dönüş Yasası” ve kurulan bakanlık, dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Yahudileri bu topraklara getirmek için planlanmıştır. Öyle ki bütün bu göç dalgalarının en büyüğü, İsrail'in kuruluşundan hemen sonra 1948-1951 yılları arasında yaşanmıştır. Yaklaşık 700.000 kişi Filistin topraklarına getirilmiştir. Öyle ki İsrail'de doğmadığı halde burada yaşayan nüfusun sayısı % 40'lara yakın bir orandadır (Seta,2012).

1947'den günümüze Filistin toprakları

Bu göçlerle birlikte oluşan İsrail'in toplumsal yapısı farklı dinamikleri bir arada barındıran bir olgular bütünüdür. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, İsrail'in ulus devlet kurma mekanizması ve devlet kurumlarının kuruluş kodları bu bağlamda ilgili anlayışı yansıtmaktadır. İsrail için demokrasinin veya otoriterliğin mümkün bir hal alıp alamayacağına temel dinamikleri veya birlikte yaşama idealinin nasıl ve nereden şekillendiği, Yahudi kimliğinin oluşumu ve değişimi ile de yakından ilgilidir (Ballı & Gökçe, 2021).

5. YAHUDİ KİMLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ ULUS DEVLET VE SİYONİZM

İsrail devlet mekanizması ve onu oluşturan yapı Filistin topraklarına göç etme sürecinden önce Yahudi ulus kimliğini oluşturan bir şekilde meydana gelmiştir. Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Yahudilerin maruz kaldıkları baskı şiddet ve başka problemler, Yahudilerin bu amaç uğruna daha fazla mücadele etmesini gerektiren bir anlamı da zaman içerisinde sahip olmuştur. Avrupa Aydınlanması veya Haskala'dan başlayarak seküler aklın ortaya çıkardığı milliyetçilik düşüncesi, özellikle Avrupa'daki Yahudileri etkilemiştir. Bu etki önceki bölümde bahsedilen Siyon'a göç etme düşüncesini besleyen temel argüman olarak, Yahudi ulus devlet kimliğinin oluşumunun ana hatlarını meydana çıkarmıştır (Demircan, 2020). 1990'lü yılların başında, Filistin topraklarına farklı ülkelerden ve coğrafyalardan kademeli olarak göç edildiğini ifade edilmişti. Bu göç, İsrail'in bugünkü toplumsal yapısının ana hatlarını biçimlendiren bir oluşumu ihtiva etmektedir. Avrupa'dan gelen Aşkenaziler ve Seferadlar, Doğu ülkelerinden gelen Mizrahimler ve Etiyopya'dan gelen Falaşalar bu yapının ana hatlarını oluşturmaktadır (Kılınç, 2018).

İsrail kurulmadan önce ve kurulduktan sonra Aliya ile bulunduğu topraklara geri dönüşü veya göçü teşvik ederken, kendisini bir ulus devlet yapacak mekanizmaları da buna göre kurmaya çabalamıştır. Ancak İsrail bu yapısını birlik temelli oluşturmaya çalışsa da örneğin halen ten renginden dolayı Afrika'dan göç eden Yahudilere karşı toplumsal tabanda yer alan karşıtlık tam anlamıyla aşılabilmiş değildir (Kılınç, 2018). Bununla birlikte doğrudan milliyet kökenli olmasa da, Siyonizm karşıtı Yahudiler ile Siyonist Yahudilerin birbirlerine karşı gelmeleri kendi milletinden insanlarla dahi sıkıntı yaşayan İsrail'in oluşturacağı kimlik yapısını tartışmayı gerektirmektedir. Bu noktada İsrail kurucu aklının diğer Yahudilere göre eğitilmiş, seküler, pek çok yabancı dil bilen "elit" bir yapıdan oluşması ve devlet işlerinin çoğunlukla onlar üzerinden devam etmesi de önemli bir durumdur. Zira bu elitlerin toplum içerisindeki konumu ile diğer Yahudilerin konumu doğal olarak aynı olmamıştır (Erbey, 2015).

Yahudi kurucu aklının seküler bir düzlemde hareket etmesi, inançların nerede konumlanacağı problemini Yahudiler içerisinde bir sorun alanı olarak meydana çıkarmıştır. Aydınlanma düşüncesinin ve felsefesinin aksine bir Yahudiliğin nereden ve nasıl bir süreç geçireceğini tahmin etmekte "ulus devlet" kurulurken kolay olmayacaktır. Yahudiliği bir milliyet olarak görmenin veya bir din olarak

görmenin nasıl değişeceği, İsrail kimliği üzerinden gelişecek anlamlarını bulmak ve bir nevi kimlik krizini yaşamak olağan bir süreçtir (Balpınar, 2017, Demircan, 2020).

Öyle ki birinci göç ile birlikte gelen Yahudiler yani “1. Aliyah”, Araplarla birlikte yaşayabilmenin imkânını arayan ve bu zemini toplumsal mutabakat altında oluşturmaya çalışan bir zihni (zihni bir) yapıya sahiptir. Ancak bu süre zarfında, Arapların bu göçlerden rahatsız olduğu ve ekonomik sosyal ve siyasi sorun yaşadıkları da bir gerçekliktir. Esas kırılma noktasını teşkil eden hadise, “2. Aliyah” ile başlayan göç sürecidir ki bu süreç bugün İsrail’in sosyalist zihninin bir tecessümüdür. 2. Aliyah ile Rusya’dan veya Avrupa’dan gelen göç dalgası daha çok gençlerden oluşan sosyalist fikirlerin ağırlıklı olduğu bir grubu oluşturmaktadır. Bu kesim, İsrail milliyetçiliğinin ana hatlarını oluşturan mekanizmaları kuran aklın taşıyıcısı olarak sayılabilir. Bu arka plan, İsrail ulus devletinin ekonomik, sosyal ve siyasi temellerini oluşturan bir muhteviyata dayanmaktadır. Ancak Yahudi kimliğinin dönüşümü ve İsrail’in kendi toplumsal zemininde yaşadığı sorun alanları daha derin krizlerin ve açmazların bulunduğu bir yapıyı oluşturmaktadır (Yetkin, 2014).

6. DEĞİŞEN TOPLUMSAL DİNAMİKLER VE KİMLİK KRİZİ

“- Sen kimsin?

- Ben İsrailliyim.

- Hayır, hangi uyruktansın?

- Ben İsrailliyim.

- Ama Arap da İsraili.

- Ben kimlik olarak da İsrailliyim, sadece vatandaş olarak değil.

- Peki, sen Yahudi misin?

- Elbette, söylediğim gibi ben İsrailliyim”(akt. Ersoy,2016:174).

Avraham B. Yehoshua’nın “*I am an Israeli*” isimli eserinde İsrail vatandaşlarının kimliği üzerinde yapılacak tartışmalara önemli bir bakış açısı kazandırabilecek bu diyalog kimlik krizini ve değişen dinamikleri tartışırken önemli ipuçlarını barındıran bir zaviyeden beslenmektedir. Yahudi kimliğinin İsrail ile özdeşleştiği ve İsraili olan herkesin aslında Yahudi olduğu genel geçer kabulün ötesinde bir olmazsa olmaz olarak görülmektedir. Ancak daha önce de ifade ettiğimiz gibi, yıllarca farklı ülkelerde ve kültürlerde bir arada yaşayan Yahudilerin İsrail üst kimliğinde “sadece Yahudi” olarak bir araya gelebilmeleri aşılması gereken başka sorun alanlarını teşkil etmektedir. Bununla birlikte sadece Yahudiler için değil orada yaşayan Filistinli yerliler için, daha önce farklı vatandaşlık tanımlamaları yapılmış olsa da nasıl bir vatandaşlık tanımının yapılacağı hala müphem ve muğlak alanlar oluşturmaktadır (Davutoğlu, Sönmez, Kalaycı, Özcan, & Köse, 2003).

İsrail farklı etnik yapılardan oluşmasa da Siyon idealini taşıyan her Yahudi’nin hayali olarak bir arada yaşamanın “mecbur” görüldüğü bir çerçeveye oturmaktadır. Ancak toplumsal sınıfların sosyalist bir temel üzerinden inşa edilerek, milliyetçilik ile dini mensubiyetin bir araya getirilmeye çalışıldığı bu ulus devlet mekanizmasında bunu ortaya koyacak bir iradeyi taşımak kolay bir olgu

değildir. “Ben kimlik olarak da İsrailiyim sadece vatandaş olarak değil!”, cümlesinin içerdiği anlamda bu iradenin politika yapımcılar açısından nasıl oluşturulacağını ana hatları ulus devleti inşa etmekten geçmektedir (Keleşoğlu, 2008).

Odaklanması gereken diğer bir nokta da Afrika’dan veya Ortadoğu’nun diğer bölgelerinden gelen Yahudilerin sadece ten renkleri veya yaşama alışkanlıklarından dolayı “ötekileştirilme” çabalarının sonuç vermiş olmasıdır. Falaşalar olarak nitelendirilen bu gurubun daha önce Arapların yaptığı işleri yapmaya başlamaları, şehirlerin periferilerinde yaşamaya terk edilmeleri ve hala “ikinci sınıf vatandaş olmanın” getirdiği sorunlarla uğraşmak bu kimlik krizlerinden birinci ayağını oluşturabilmektedir. Zira kurucu aklın “Avrupalı” bir geleneğin mensubu olduğunu bilerek Yahudi Aydınlanmasının (Aydınlanma’sının) temellerini irdelemek bu yüzden gerekli ve önemlidir (Kurt, 2010).

Ulus devletin bu çok yönlü ve çok boyutlu kimlik krizini çözüp çözemeyeceği ise İsrail’in demokrasi ve otoriterlik arasında oluşturduğu ve “anokranizma” üzerinden inşa etmeye çalıştığı yapılanmanın nereden ve nasıl konumlanacağı ile ilgilidir. Değişen toplumsal dinamiklerin ve buna bağlı olarak ortaya konulmaya çalışılan yapının çatışan kimlikler üzerinden devam ediyor olması, İsrail’in kendi içerisinde oluşturmaya çalıştığı bu demokrasi sürecinin ana taşıyıcı noktalarından birisini oluşturacaktır. Bu noktada bu kimlik krizini daha da derinleştiren bir diğer olgu, İsrail’in hem Yahudiliğe hem de demokrasiye bağlı oluşunun, seküler zihni oluşturan paradigma çerçevesinde nasıl anlaşılacağı ve yansımalarının neler olacağı tam olarak bilinmemesidir. Demokrasinin ve kimlik krizinin otoriterleşmeye zemin hazırlayabileceği noktalardan birisi de burada ortaya çıkabilecektir (Muminov, 2014). Zira demokrasi ve otoriterleşme arasında kalmak, bu çok yönlü ve çok boyutlu kimlik kriziyle bütünleşince daha farklı bir hale bürünebilecek anlamlar taşımaktadır. Yahudiliğin İsrail ulus devlet yapısıyla nasıl bir ilişki içerisinde olduğu ve özdeş kabul edilip edilemeyeceği de İsrail’in bu krize nasıl bir cevap vereceğiyle doğru orantılıdır. Çatışan kimliklerin odağında hangi dinamiklerin olduğu da böylece görülmüş olacaktır. Hem kendi içerisinde hem de kendisinden tamamen farklı bir toplum içerisinde karşıtlık mekanizması ve “öteki” üzerinden inşa edilen ulus yapısının demokrasiyle bütünleşebilmesi İsrail için kritik bir eşik olarak gözükmektedir.

7. İSRAİL’İN DEMOKRASİSİ GERÇEK BİR DEMOKRASİ Mİ? KARŞI ÖZNE ÜZERİNDEN İNŞA EDİLEN OTORİTE Mİ?

Bu çalışmada temel tartışma konusu olan İsrail’in demokrasininin hangi dinamikler üzerinden inşa edildiği, egemenliğin sorunlu alanları ve toplumsal yapının bu gerçekliğe nasıl bir tepki gösterdiği ile ilgili olarak şekillenmiştir. Konunun bütün boyutlarının tam olarak anlaşılabilmesi ve analiz sürecinin doğru bir bakış açısıyla yapılabilmesi adına Yahudiliğin kökenleri, fikri ve zihni arka planı, tarihi süreç içindeki durumu oldukça önemlidir. Demokrasi ve otoriterlik arasında bir gerilimin oluşmasının temel aktörleri ve bunları oluşturan olgular da bu analizlerden

bağımsız olarak anlaşılammaktadır. Toplumsal yapısı, kuruluş akli ve bunları oluşturan tarihi arka planı bu denli çetrefilli olan bir ülke için de demokrasiyi ve otoriterliği tartışmak en az bu durumlar kadar karışıktır.

İsrail'in demokrasi süreci, sadece bir inşa etme ve kurumsallaştırma süreci değildir. İsrail demokrasi inşasının, aslında bir zihin inşası olduğunu ve oluşturulan kurgunun bu minvalde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmek yerinde olacaktır. Demokrasinin ne olup ne olmadığı veya dünya üzerinde henüz tam manasıyla bir demokrasinin bulunup bulunmadığı soruları elbette sadece İsrail için sorulması gereken sorular değildir. Henüz 73 yıllık bir devlet geçmişine sahip olan İsrail'in kendi meşruiyeti tartışmalı zeminler taşıırken, kendi içerisindeki demokrasiyi tartışmak da ayrıca dikkat çekici bir durumdur (Aım, 2018).

İsrail 1948 yılında kurulduğunda, demokrasi tecrübesini farklı odaklar üzerine inşa etmeye başlayan bir alana sahip olmuştur. Birçok alanda olduğu gibi, İsrail'in demokrasisi de farklılıklar üzerinden inşa edilmiştir. Siyasi kurucu akıl "Yahudi elitler" üzerinden kendisini ortaya koyarak, temel kanunlarını da bunun üzerinden şekillendirmiştir. İsrail'in siyasi hayatında bu elitler askeri kökenli olmalarıyla matuftur. Daha önce ikinci Aliya ile İsrail'e göç edenlerin "işçi" sınıfına dayalı bir düzen isteğinden gelerek, bunun üzerinden gelişen sosyalist bir çerçevede durduğu daha önce ifade edilmişti. Bu işçi sınıfını oluşturan kesim, 1980'lerin başına kadar İsrail'de iktidar olmuş ve İsrail'in birçok politikasını şekillendirmiştir. "6 Gün Savaşları", İsrail'in Suriye, Lübnan ve Mısır'da elde ettiği zaferler, Filistin ile ilişkiler ve diğer birçok unsur bu dönemde kritik eşiklerden geçerek bir aşama kaydetmiştir (Çınkara, 2020). Demokrasi ve devlet kurma tecrübesini henüz yeni bir şekilde ortaya koymaya çalışan İsrail, o dönemden bugüne halen tam anlamıyla belli bir mesafe kat edebilmiş değildir. Siyaset ve ordunun iç içe geçtiği, eski askerlerin yönetim kademelerinde başbakan ve cumhurbaşkanlığı gibi önemli görevlerde bulunduğu bir hükümet etme biçimi devletin olgulara yaklaşım biçimini halen aynı zaviyede "güvenlik" endeksli bir yapıda oluşturmalarının temel gerekçelerinden birisini oluşturmaktadır (Kurt, 2021).

İsrail'in siyasal sistemine de etkisi olan bu durum dikkat çekici bir noktadadır. İsrail'de seçimler parlamentoyu belirlemek için yapılmaktadır. "Knesset" ismi verilen bu kanunlara göre "dın, etnik köken, cinsiyet, gelir düzeyi, eğitim veya başka bir statü farkı olmaksızın 18 yaşını dolduran her İsrail vatandaşı genel seçimlerde oy kullanma, 21 yaşını dolduran her İsrail vatandaşı ise Knesset seçimlerinde aday olma hakkına sahiptir. Sadece Cumhurbaşkanı, Haham Başı, İsrail Savunma Kuvvetleri mensubu subay, hâkim, dayan (dini mahkeme hâkimi) ve üst düzey kamu personeli görevlerini sürdürdükleri dönem içinde Knesset seçimlerinde adaylıklarını koyamazlar"(Seta,2012: 31, Örücü,2018). Knesset'ten sonra 1992 yılında çıkarılan siyasal partiler kanunu, bu düzenlemelerin hukuki temelini oluşturmaktadır. Her ne kadar kimlerin aktif siyasete katılamayacağı kurallara bağlı gibi görünse de önemli görevler üstlenmiş isimlerin ordu ile veya dinî yönelimle dolaylı ilişkisi önemli ipuçlarını bu konuda ifade edebilecek anlamlar taşımaktadır. İsrail

kurulduktan sonra başbakan ve cumhurbaşkanı olan isimlere bakıldığında da bu durum farklı bir düzlemde görülebilecektir (Balpınar, 2017).

Elbette yeni kurulan ve kuruluş dinamikleri farklı parametreler üzerine inşa edilen bir devletin bu refleksi göstermesi, farklı açılardan yeni yorumları beraberinde getirebilir. İsrail’de ordu yapısının da bu noktada “herkese zorunlu askerlik” getirme uygulaması, hem yıllarca farklı ülkelerde yaşamış insanlara aidiyet kazandırması açısından hem de “ulus” olmanın ana niteliklerinden birisini kazandırması bakımından değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, İsrail demokratik olarak kendi içerisindeki krizlerini de aşabilmiş değildir. Siyasal partiler arasındaki görüş ayrılıkları, “asgari müştereklerde” birleşmek gibi algılansa da politikaların sadece eleştirilmekten ziyade farklı ve sorunlu noktalara taşındığı bilinmektedir. Öyle ki İsrail tarihinde yaşanan ve demokrasi tecrübesinin en problemleri hadiselerinden birisi, 1990’lı yıllarda yaşanan suikastte İşçi Partisi lideri Başbakan İzak Rabin’in öldürülmesidir. İzak Rabin, Filistin ile yapılan Oslo’da yapılan barış görüşmelerinden sonra aşırı sağcı bir genç tarafından öldürüldü. Bu hadise dünyanın farklı yerlerinde “üzüntü” ile karşılanmış, İsrail’de de derin bir sarsıntıya sebep olmuştur. Bu noktada İsrail’de ki Siyonistlerin ve anti-siyonistlerin bir hesaplaşması olarak okunabilecek bu durum, sonraki yıllarda herhangi bir “ters etkiyle” karşılanmamıştır. Aşırı sağcı Likud partisinin uzun yıllar Netanyahu hükümeti ile birlikte iktidarda kalması da bu durumun neticeleri arasında gösterilebilir (Seta,2012).

Bütün bunlarla birlikte, İsrail’de demokrasinin hangi evrede kurumsallaşabileceği ve içselleşebileceği tartışmaları henüz erken bir tartışma olarak görülebilir. Geçiş süreçlerinin hangi evrelerde nereden konumlanacağı henüz belli olmayan bu yapı, kendisini en başta kendi içerisinde inşa etmenin yollarını arayabilecek düzlemleri bulabilmelidir. Zira kendi ontolojik zeminini “öteki” üzerinden bir güvenlik perspektifinden konumlandıran İsrail için bu durum oldukça önemlidir. Bununla birlikte bu çalışmanın hacmi itibarıyla geniş olarak yer verilmemiş olsa da Yahudi diasporasının İsrail’e etkisi bu demokrasi sürecine etkileri (tekrara düşmüş) önemli sayılabilecek anlamlar içermektedir. Öyle ki bugün Amerika’dan Avrupa’ya, Afrika’dan Avustralya’ya kadar yurtdışındaki varlığından siyasi, ekonomik ve ilişkisel anlamda etkilenmektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan Yahudi nüfusun bu anlamda nüfus ve nüfuz olarak etkili olduğunu ifade etmekte fayda vardır (Mearsheimer, Walt,2017). İsrail’in bölgedeki ağırlığının dayandığı ana mekanizmalardan birisini oluşturan bu etki, İsrail’in seçimlerinden “Kudüs” meselesine kadar farklı alanlarda kendisini göstermiştir.⁴

Bu çalışmanın ana hatlarında İsrail’in kuruluş sürecini ve inşa edildiği kurucu akli farklı boyutlarıyla tartışmaya çalıştık. Bu bağlamda İsrail’in gerçek bir demokrasi mi yoksa karşı özne üzerinden inşa edilen bir otorite mi olduğu sorusu, hem tarihi arka planı hem de kuruluş felsefesi itibarıyla önemli bir sorudur. İsrail’in kendi içerisinde “ulus devlet” ama bir yönüyle “çok kültürlü Yahudilik” üzerinden toplumsal zeminini kurmaya çalıştığı demokratik olgular, bu tecrübedeki

problemlerin sadece kendi içerisindeki sorunlardan değil, “ötekiler” üzerinden oluşan bir tahakkümden kaynaklanabileceğini gösteriyor. Bu tahakküm ise, “otoriter” bir yönü ortaya çıkararak sürekli “güvenlik” hali, “baskı”, “saldırı” ve diğer gelişmelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabiliyor. Doğrudan burada bahsi geçmemiş olsa da Filistin ile ilişkiler İsrail’in “nasıl” bir devlet olduğunun göstergesidir. Sürekli birlikte yaşayabilmenin imkânını aramak yerine, ötekiler içerisinde en başta yer alan Filistinliler üzerinden geliştirilen “korku” iklimi İsrail’in kodlarında yer alan “paranoya” ve “anokranizmayı” hatırlatıyor mu bilinmez, ancak kendileri için önemli bir meşruiyet zemini oluşturduğu bir gerçekliktir (Ersoy, 2016). İsrail’de yaşayan Filistinliler yahut Filistin’de yaşayan Yahudilerin kendi içlerindeki problemleri ve İsrail’in uzlaşmaz tutumu bu süreci daha da çetrefilli hale getiren ve yeniden üretilen sorunları gün yüzüne çıkarmaktadır. 2021 yılının Mayıs ayında, Netanyahu hükümetinin seçim öncesi Filistinlilere karşı Kudüs’te yaptığı saldırılar ve İsrail vatandaşlarının bu saldırıları destekleyen tutumları nasıl bir psikolojik arka plana yaslandığı konusunda fikir verebilir.⁵

İsrail’in kendi içerisindeki farklı yapısı ulus devlet inşa sürecinde yaşanan sorunlar ve seküler kurucu aklın tahakküm çabası demokrasi ve otoriterlik arasındaki İsrail için önemli açmazların temelini oluşturmaktadır. Ortadoğu’daki konumu ve kendi içerisindeki farklı dinamikleriyle demokrasi ve otoriterlik arasındaki dengenin konumlanacağı yeri belirlemek, İsrail’in kendi geleceğini konumlayacağı yeri belirlemekle eş değer bir noktadadır. Tarih boyunca “dağılmış”, kolektif hafızası sürekli bir anokranizma üzerinden inşa edilmiş bir milletin kendi içerisinde demokrasiyi kurumsallaştıracak mekanizmaları harekete geçirmesi beklenirken, “ötekiler” üzerinden bir otorite sağlayarak, çeşitli güç odaklarının tahakkümünde tecessüm eden hamleler İsrail açısından tekrar farklı anlam boyutlarıyla tartışılması gereken anlamlar iktiza etmektedir (Keleşoğlu, 2008).

SONUÇ YERİNE: “SİYONİZM Mİ KARAR VERECEK?”

Yahudiler kendilerini tarih boyunca farklı coğrafyalarda var etmenin yollarını aramış, tarihi “dağılmalar” ve “sürgünlerle” geçmiş bir toplumdur. (toplumu oluşturmaktadır) Bu toplumun kolektif hafızasında yer eden anlamlar, sürekli bir “paranoya” halini ve bitmeyen “güvenlik” endişesini beraberinde getirmiştir. Yahudilerin tarihinde en büyük kırılma, bu endişe halinin bir sonucu olan İsrail’in kurulmasıyla neticelenmiştir. Ancak bu durum var olan endişenin yeni biçimlerini üreten bir odağı beraberinde getirmiştir. 1948’den bugüne bölgesindeki siyasal istikrarı sağlayamamış olan İsrail, kendi içerisindeki açmazlara da tam olarak bir çözüm bulabilmiş değildir.

73 yıllık tarihinde oluşturmaya çalıştığı demokrasi ve demokratik kurumların devlet mekanizmalarındaki işleyişleri de bu açmazlardan yeteri kadar payını almıştır. Ulus devlet hayaliyle başlayan ve uygulamaları bunun üzerinden şekillenen İsrail, yıllarca farklı ülkelerde farklı kültürel birikimler elde etmiş Yahudilerle bir arada yaşayabilmenin yollarını aramaktadır. Bununla birlikte

Filistinliler ile kurdukları “öteki” ilişkisi ile zaman içerisinde topraklarını “işgal” ve “baskı” ile genişletmiş olması halen İsrail’in bölgedeki dinamikleri etkileyen kilit noktalara haiz olduğunun göstergesidir.

Yahudi Devleti’nin kurucu akli ve “haskaladan” beri “seküler” dünya görüşünün egemen olduğu “Siyonist” tahakküm İsrail’in demokrasi ve otoriterlik arasındaki çıkmazlarının önemli neticelerindedir. Bu durumun yanı sıra diasporası ile ilişkisini canlı tutmayı kendisinin temel varlık sebebi olarak gören bir devlet aklının diğer devletler ve topluluklarla ilişkisini nerede konumlandıracağı önemlidir. İsrail’in ekonomik ve toplumsal açıdan diasporasından etkilenmemesi mümkün değilken, bu etkinin siyasete yönelmesi demokrasinin hangi temeller üzerine inşa edildiğinin veya edilebileceğinin göstergelerindedir.

İsrail ve Filistin arasındaki gerilimlerin en üst seviyeye çıktığı dönemlerin İsrail’de önemli seçimlerin hemen öncesinde meydana gelmesi de tesadüfi bir durum değildir. “Öteki” olana yapılan tahakkümün bu demokrasi tecrübesini “gerçek” bir demokrasiye tekâmül ettirip ettiremeyeceğini ise tarih gösterecektir.

KAYNAKÇA

- Aım, S. (2018). *Demir Duvar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Akbıyık, S. (2010). *Babil Esareti’nin Yahudiler Üzerindeki Sosyal, Kültürel Ve Dini Etkileri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Arpa, E. (2006). *İsrail Kültüründe Bir Yahudi Filozof Musa Bin Meymun. Eski-Yeni*.
- Ay, R. (2011). *Türkiye’de Siyasal İslam Düşüncesinde Yahudilik İmajı :Millî Görüş Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ballı, A., & Gökçe, A. F. (2021). *Yahudi Göçleri Ve Yahudi Kimliğinin Oluşumu. İletişim Ve Diploması*.
- Balpınar, Z. (2017). *İsrail’in Devlet Kurgusu Güvenli Bir Yahudi Yurdu Mu? Yoksa Güvenlikçi Bir Yahudi Devleti Mi? Güvenlik Stratejileri Dergisi*.
- Başaran, İ. (2017). *Muhafazakâr Yahudilik*. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çapa, Y. (2018). *Yahudilikte Mesih İnancı; Hıristiyan Ve İslâm Kültürüne Etkisi*. Isparta: Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çinkara, G. (2020). *Yahudi Ulus Devlet Yasası Ve İsrail’de Elitlerin Dönüşümü. Fiscoeconomia, 191-202*.
- Davutoğlu, A., Sönmez, Y., Kalaycı, Ö., Özcan, M., & Köse, T. (2003). *Filistin Çıkmazdan Çözüme*. İstanbul: Küre Yayınları .
- Demircan, N. (2020). *Yahudi Devletinin İnşası Ve Arap-İsrail Çatışmasının Başlangıcı. Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi, 215-226*.
- Dufoix, S. (2011). *Diasporalar*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Erbey, S. (2015). *İsrail’de Yahudi Gruplar Arası Farklılıklar Ve Çatışmaların İsrail Siyasal Sistemi Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Çankaya Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erkan, A. (2015). *Osmanlıların Son Döneminde Filistin’de Yabancılar İle Yahudilerin Toprak Mülkiyeti(1840-1920)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Erkan, A. (2015). *Osmanlıların Son Döneminde (1840-1920) Filistin’de Yabancılar İle Yahudilerin Toprak Mülkiyeti*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ersoy, T. (2016). *Çatışan Kimlikler: İsrail’de Toplumlar Arası Güvenlik İkilemi*. İstanbul: Küre Yayınları.

- Gökçe, A. B. (2021, Temmuz 14). Yahudi Göçleri Ve Yahudi Kimliğinin Oluşumu. *İletişim Ve Diploması*.
- Karakuş, A. (2020). Ulus-Din İlişkisi Bağlamında Yahudi Milliyetçiliğinin Temelleri Ve Politik Yansımaları. *Anasay*, 125 - 148.
- Kaufmann, F., & Eisenberg, J. (1974). Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik. *Les Religions*.
- Kaygısız, H. (2014). *Filistin'e Yapılan Yahudi Göçleri (1881 – 1917)*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Keleşoğlu, E. (2008). *İsrail Yurttaşları Filistinliler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kılınc, T. (2018). *Ortadoğuya Dair Yirmi Tez*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler Ve Siyonizmin Gelişimi. *Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Köksal, M. A. (2015). *Peygamberler Tarihi 1-2*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kurt, A. O. (2006). *Babil Sürgünü Sonrası Ezra Önderliğinde Yahudiliğin Yeniden Yapılandırılması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kurt, M. (2021, Nisan 18). Yahudi Nüfus Problemi Ve İsrail Devleti'nin Yahudi Karakteri. *Mukaddime*, S. 194-219.
- Lee, R. D. (2010). *Religion And Politics In The Middle East : Identity, Ideology, Institutions And Attitudes*. Philadelphia: Westwiev Press.
- Mearshemer, J., & Walt, S. (2017). *İsrail Lobisi Ve Amerikan Dış Politikası*. İstanbul: Küre Yayınları .
- Muminov, N. (2014). İsrail'de Demokrasi Ve Kimlik Krizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 277-286.
- Muratoğlu, A. R. (2016). *Amerika Birleşik Devletleri'nde Kamu Diplomasisi Ve Lobicilik: Yahudi Lobisi Örneği*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Örücü, S. (2018). Yahudi Diasporası'nın Filistin'e Göçü Ve İsrail Devleti'nin Kuruluşu. *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 202-233.
- Özalkan, S. (2017). *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*. İstanbul : Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Seta. (2012). *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu*. Ankara: Siyaset Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Sheffer, G. (2020). *Diaspora Politikaları*. Ankara: Gav Perspektif Yayınları.
- Tunç Yaşar, F., Alkan Özcan, S., & Kor, Z. T. (2010). *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*. İstanbul: İnh Araştırma Yayınlar Birimi.
- Ulusoy, E. (2015). Diasporayı Yeniden Düşünmek: Diaspora Teorisi Ve Modern Diasporanın Temel Parametreleri. *Göç Dergisi*, 208 – 228.
- Yetkin, Ö. (2014). *Yahudi Diasporası İletişim Stratejisi: Abd Örneği*. Ankara: T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi.
- Yiğitoğlu, M. (2012). Yahudi İdeası: Kral Mabedinden Kral Devlete. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 1207-1215.

SONNOT

- ¹ Bu noktada ifade etmekte fayda var ki İslâmî bakış açısında din yalnızca bir tanedir. Dolayısıyla burada ismi geçen bütün peygamberler İslâm peygamberidir. Konu Yahudi tarihi açısından ele alındığı için olgunun anlaşılması amacıyla isimlendirmeler bu temelde yapılmaktadır.
- ² Bu konu ile ilgili İslâm tarihi kaynaklarında daha farklı görüşler bulmak mümkündür. Hz. İsa(as)'ın aslında çarmıha gerilmediği ve Allah tarafından göğe yükseltildiği ifade edilmektedir.
- ³ <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-population-of-the-world>;
Stratejik Düşünce Enstitüsü
- ⁴ Netanyahu'nun uzun yıllar süren başbakanlığı döneminde ve 2017'de ABD Başkanı Trump'ın Kudüs ve Golan Tepelerine dair açıklamalarında ve o süreçte de bu durumun etkisi görülmüştür. İsrail dış politikasına uygun davranan ABD Yahudi Lobisi'nin faaliyetleri daha geniş bir nüfuz alanına ve etkiye de sahiptir.
- ⁵ Bu saldırıların seçim öncesi Netanyahu'nun kendi lehine bir hamle olarak kullandığı bilinmekteyken, sonrasında yapılan seçimlerde başbakanlığı kaybetmesi dikkat çekici bir gelişmedir.

YERLEŞİMCİ SÖMÜRGEÇİLİK PERSPEKTİFİNDEN AKSA TUFANI SONRASINI YORUMLAMAK: GAZZE VE BATI ŞERİA

Şeyma EROĞLU*

ÖZ: Filistin'in mevcut koşullarını anlamının maruz kaldığı sömürgecinin yapısını anlamaktan geçtiğini öne süren makale, genel olarak yerleşimci sömürgeçiliği, özel olarak bu sömürgeçiliğin Filistin'deki işleyişini analiz etmeyi hedeflemektedir. "Klasik Sömürgeçilik - Yerleşimci Sömürgeçilik" ve "7 Ekim'i Yerleşimci Sömürgeçilik Perspektifinden Yorumlamak" olmak üzere iki ana başlıktan oluşan makalenin birinci bölümünde, yerleşimci sömürgeçilik klasik sömürgeçilik ile karşılaştırılarak yorumlanmıştır; böylece özgüllüğü ve yapısı ortaya konmuştur. İkinci bölümde ise İsrail'in Gazze ve Batı Şeria bölgelerine uyguladığı stratejilerinin farklı oluşuna karşın sömürgeçiliğinin yapı ve mantığının benzerliği ortaya konmuş, yerleşimci sömürgeçilik söylemi somut bağlam ekseninde karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Makalede İsrail'in 7 Ekim sonrası uygulamalarının geçmişteki politikalarıyla benzerliğini vurgulamak üzere yerleşimci sömürgeçilik paradigmasının yanı sıra nekropolitika (necropolitics), mekân-kırım (spacio-cide) gibi birtakım teorik çerçevelerden yararlanılmış, böylece tarihsel sürekliliği vurgulanarak 7 Ekim sonrası politikaların 48'ten beridir süregelen yerleşimci sömürgeçiliğinin devamı olduğu geçmiş ile bugünün kıyasında görünür kılınmıştır. Nihai olarak, 7 Ekim olaylarının İsrail'in yerleşimci sömürgeçiliğini nasıl etkilediğine ilişkin nesnel bir çerçeve sunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: Yerleşimci Sömürgeçilik, Klasik Sömürgeçilik, Filistin-İsrail Çatışması, 7 Ekim, Gazze, Batı Şeria.

Interpreting Post-al-Aqsa Flood from the Perspective of Settler Colonialism: Gaza and the West Bank

ABSTRACT: This article posits that an understanding of the current conditions in Palestine necessitates comprehending the colonial structure to which it is subjected. The objective is to analyse settler colonialism in general, and its specific manifestation in Palestine. The article is divided into two main sections: "Classical Colonialism - Settler Colonialism" and "Interpreting October 7 from the Perspective of Settler Colonialism." The first section interprets settler colonialism by contrasting it with classical colonialism, thereby elucidating its unique characteristics and structure. The second section, despite noting the differing strategies employed by Israel in Gaza and the West Bank, reveals the underlying similarity in the structure and logic of colonialism in both regions. The discourse of settler colonialism is examined and interpreted within the specific context. To underscore the continuity of Israel's post-October 7 practices with

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Arap Dili ve Belagati, Malatya/ Türkiye, seymaa.eroğlu@gmail.com, ORCID: 0009-0001-5487-6425.

its historical policy, the article employs theoretical frameworks such as necropolitics, spacio-cide, and the settler colonialism paradigm. By emphasising this historical continuity, the study demonstrates that Israel's actions post-October 7 are part of an ongoing settler colonialism that has persisted since 1948. Ultimately, the article offers an objective framework for understanding how the events of October 7 have impacted Israel's settler colonialism.

KEYWORDS: *Settler Colonialism, Classical Colonialism, Palestine-Israeli Conflict, 7 October, Gaza, West Bank.*

GİRİŞ

Uzun yıllar ya sömürgeciliğin içerisinde ele alınan -ki şu anda yerleşimci sömürgecilik olarak adlandırılan şey, on dokuzuncu yüzyılda sömürgeleştirme olarak biliniyordu (Bateman ve Pilkington, 2011: 10)- ya da emperyalizmin bir uzantısı olarak görülen yerleşimci sömürgecilik, bugün müstakil bir bilimsel araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Henüz yeni sayılabilecek bu alan, yerleşimci sömürgeleri birçok açıdan ele alarak keşfedilmemiş yönlerini ortaya koymuş, farklı yerleşimci sömürge ulusları (ABD, Kanada, Avustralya, Kuzey Afrika gibi) arasında karşılaştırmalı çalışmalara yoğunlaşarak yorumlayıcı bir yaklaşım sunmuşsa da bugün akademide işgal ettiği önemli yerini sunduğu dönüştürücü paradigmalardan almıştır.

Yerleşimci sömürgeciliğin bir yapı olduğunu iddia eden ve yerleşimci sömürgelerde yaşanan katliamları soykırımdan farklı olarak sistemli bir yok etme mantığı olarak ele alan Patrick Wolf'un bu alana kattıkları yerleşimci sömürgeciliğin yeniden, yeni bir perspektifle gündeme gelmesine kaynaklık etmiş; 2009 yılında "Settler Colonial Studies" adlı müstakil bir dergi kurulmasıyla (yalnızca bununla sınırlı olmamışsa da en etkili olan çalışmalardan sayılmaktadır) akademik alanda ciddi bir hareketlenmeyle sonuçlanmıştır.

Her ne kadar yerleşimci sömürgeciliğin yapısallığının stabilize edilmiş olması kavramı durağanlaştırmış ve sömürgecilikten kurtulma (decolonization) bağlamında öne sürülen fikirler çoğu kez ümit kırıcı olmuşsa da bu paradigma, Filistin-İsrail meselesine yeni bir çerçeve aralamış olması ile önemli değişikliklere kaynaklık etmiştir. Filistin özelinde bakarsak, yerleşimci sömürgeciliğin başlı başına bir disiplin olması ile uluslararası arenada bu alana ilginin yoğunlaşması, bir diğer ifadeyle, Spivak'tan alıntılanmak gerekirse kurumsallaşmasıyla birlikte geçerliliğinin artması (Spivak, 1988: 118), uzun yıllar baskın olan Siyonist yanlısı anlatıyı; Yahudi milliyetçiliği, dini metinleri ve tarihsel söylemlerinden yalıtarak tersine çevirmiştir.

Yine Wolf'un yerleşimci sömürgeciliğin "bir olaydan ziyade bir yapı olduğu" (Wolfe, 1994: 96) yönündeki söylemi, sömürgeciliğin dünü ile bugünü arasında net bir ayırım yapmaktansa ikisi arasında sürekli bir ilişki kurulmasını, böylece belli bir olayı fetişleştirmek yerine tarihsel süreklilik ekseninde ele alınmasını sağlamıştır.

Yerlinin kendisi olduğu iddiasıyla sömürgeciliğini görünmez hale getirmeye çalışan ve zaman içinde yerlinin yerine geçmeyi hedefleyen yerleşimci sömürgecilik, bu açıdan bakıldığında nihai başarısını "yerli" haline geldiği ve konumu normalleştiğinde gerçekleştirir (Veracini, 2013: 28). Bugün yerleşimci

sömürgecilik paradigmalarıyla birlikte yerli-yerleşimci ilişkisi, kimlik söylemi, demografik yapı gibi unsurlara odaklanarak sömürgeciliğin tarihsel süreçleri üzerine yapılan kapsamlı ve birleştirici analizler, doğallaştırılmaya çalışılan sömürgeciliği görünür kılmış; Kızılderililerin yerine geçen Amerika'da olduğu gibi başarılı yerleşimci sömürgecilikleri dahi yeniden gündeme getirmiştir.

Öyleyse kuramın anlaşılmasının daha doğru bir açıdan bakmaya davetkar olduğu iddiasıyla makalede ilk olarak yerleşimci sömürgecilik klasik sömürgecilik ile karşılaştırılarak analiz edilmiş, ardından 7 Ekim sonrası Gazze ve Batı Şeria bölgeleri üzerindeki etkisi ile ilişkilendirilmiştir. Makalenin ilk bölümü, sömürgecilik ve yerleşimci sömürgecilik teorileri ile sınırlıyken, ikinci bölümde her iki bölgede aynı yapıya hizmet eden ancak uygulamada farklı olan yerleşimci mantığı yorumlamak üzere teorik çerçeve daha geniş tutulmuş; mekân-kırım (spacio-cide), soy-kırım (geno-cide), Kutsal İnsan (Homo Sacer) gibi kavramlardan yararlanılmıştır. Yine tarihsel süreçlerle bugün arasında keskin bir ayırım yapmaya karşı direnç göstermek, yerleşimci sömürgeciliğin bir yapı olduğu söylemi ile tutarlı olacağından makalenin ikinci bölümünde geçmiş ile bugün arasında sürekli bir bağlantı kurulmuştur.

Nihai olarak varılacak sonuçlarla amaç bir çözüm sunmak değil, en iyi ihtimalle kavramsal yönlendirmelerde bulunup, bir başka perspektiften bakmayı sağlamaktır. Bu perspektif ile belli bir sınıfın lehine bir algı kastedilmemiş olup, anlaşılması gereken; siyasi ve politik bir çatışma alanı olan Filistin-İsrail tarihinde (Waziyatawin, 2012: 173, akt. Mikdashi, 2013: 30) etik bir yükümlülük olarak objektif bir açı sunmaktır. En nihayetinde, mesele bir tarafı arınmış kılmak değil; hakikati baskın gelenlerin söylemlerinin kurbanı olmasından kurtarmaktır.

YERLEŞİMCİ SÖMÜRGEÇİLİK- KLASİK SÖMÜRGEÇİLİK

Yerleşimci sömürgecilik ile klasik sömürgeciliğin ayrı sistemler olarak ele alınmasının temel nedeni yapılarının aynı olmayışıdır. Her iki sömürgeciliğin mantıklarının farklı oluşunun doğal bir sonucu olarak stratejiler ve yürüttükleri politikalarda da ayrılmışlardır. Öyleyse yerleşimci sömürgecilik ve klasik sömürgecilik arasındaki farkları göstermek üzere birtakım stratejileri baz alırsak, bu bağlamda ilk incelenecek yaklaşım sömürülenle kurdukları ilişkileri olacaktır. Veracini, her iki sömürgeciliğin sömürülenle ilişkilerinde meydana gelen farklılaşmaları virüs ve bakteri arasındaki farka benzeterek, metaforik kavramsallaştırma yoluyla ele aldığı makalesinde şöyle ifade eder:

Hem virüsler hem de bakteriler genellikle varış bölgelerine hakim olan dışsal unsurlar olsa da, virüsler faaliyet göstermek için canlı hücrelere ihtiyaç duyarken, bakteriler yüzeylere yapışır... Benzer şekilde, hem sömürgeciler hem de yerleşimci sömürgeciler, varış yerleri üzerinde egemenliklerini ileri süren dışsal unsurlar olsa da, sömürgeci ilişkiler sistemi, yerleşimci sömürgecinin aksine, sömürülebilir 'Ötekinin' varlığına ve boyun eğdirilmesine dayanır (Veracini, 2013: 617).

Buradan anlaşılacağı üzere yerliyle kurulan bağ, sömürgeciliklerin çıkarlarına bağlı olarak farklılaşır. Klasik sömürgecilik yerlinin emek gücünün istihdamına

dayandığından sömürülenle aralarında sürekli bir ilişki vardır, ancak yerleşimci sömürgecilik sömürgeleştirilmiş insanların vazgeçilmezliğiyle karakterize edilen bir ilişki değildir; (Osterhammel, 1998: 108, akt. Veracini, 2010: 8). Çünkü söz konusu yerliden yararlanılması ve onun emek gücü değil; yerlinin yerine geçmektir. Öyleyse yerliyle olan ilişkinin devam etmesi yerleşimci sömürgeciliğini tehlike atacağından, bir diğer ifadeyle yerelleşmek isteyen sömürgecinin en büyük engeli yerlinin varlığı olacaktır, esas olan yerliyle ilişkinin -lehte dahi olsa- olmamasıdır. Bu açıdan bakıldığında yerleşimci sömürgecilerin yerliyi çalıştırarak kullanmaktansa, sürekli sınır dışı etmeye çalışması ve işsizleştirerek göçe zorlaması şaşırtıcı değildir.

Osterhammel'in sömürgeciliğe yabancı azınlığın yerli çoğunluğa hükmetmesi (Osterhammel, 1998: 16–17, akt. Veracini, 2010: 5) olarak yaptığı tanımına karşın yerleşimci sömürgeciliğe yabancı azınlığın yerli çoğunluğun yerine geçmesi ve yerlinin yabancılaştırılması olarak bakılabilir. Böylesi bir tanım klasik sömürgecilikten farklı olarak yerleşimci sömürgecilik için demografik yapının önemini açığa çıkarır.

Yerleşimci sömürgecilikte demografik çoğunluğun sağlanması ve sürdürülmesi bölgede inşa edeceği yeni algının rasyonalize edilmesi ve korunması adına önemlidir. Yerlinin çoğunlukta olduğu bir durumda yerleşimcinin yerlilik iddiası zayıflar ve yerliyi yabancılaştırması nihai hedefine ulaşmasında yeterli olmaz. Bu durumda yerlinin bölgede çoğunluk olmaktan çıkarılması zorunlu hale gelir ki bu yerli için süresiz katliam, yıkım ve şiddet anlamına gelir. Öyleyse yerleşimci sömürgeciliğin tahakküm sürdüğü bir bölgede sömürgecilikten kurtulma söz konusu olmaksızın katliamlar, şiddet ve baskının son bulması ancak demografik yapının sömürgeci lehine istikrara kavuşması ile, bir diğer ifadeyle; yerlinin asimile ya da yok olmasıyla mümkündür ki bu durum sömürgecinin yerliye yönelik stratejisinde nihai hedefine ulaşmasıdır.

Buradan anlaşılacağı üzere rakamlar ham değildir. Bunlar, insan öznelerini sosyal kategorilere atayan farklılaştırıcı süreçlerin sonucudur (Wolfe, 2013: 3). Bölgedeki nüfusun artışı ya da azalışı, yani demografik yapının rakamlar üzerindeki etkisi, sayılara bölgenin kaderinin belirleyicisi olma işlevi yükler. Yani rakam, salt bir unsur değil sosyo-politik çatışmaların sonucudur.

Yerleşimci sömürgeciliklerde yerleşimcilerin sayıca çok olmasının hedef olmasını; yani yerleşimci sömürgecilik-demografik yapı arasındaki ilişkiyi, İsrail'in Filistin'i işgali sonucu haritada meydana gelen değişim üzerinden ele alacak olursak (harita 1); Filistin topraklarını simgeleyen haritada, yıllar içerisinde sürekli olarak Filistinlilerin sayıca azal(tıl)ıp İsraililerin artmış olduğunu görmek mümkündür. Bu, yerli nüfusun azalması ile yerleşimci nüfusun artması arasında bir paralellik olduğu anlamına gelir. Yani İsrail, demografik çoğunluğu sağlamak amacıyla yerel halkı yok ettiği ve göçe zorlayarak küçük alanlara yerli nüfusu sıkıştırdığı kadar, yeni yerleşimciler de üretmiştir.

Harita 1: İsrail-Filistin çatışması: Harita ve grafiklerle kısa bir tarihçe (Al-Jazeera, 2023).

Bu noktaya dikkat kestiğimizde, ABD'li General Philip Henry Sheridan'ın (1831-1888) “En iyi Kızılderili, Ölü kızılderilidir” (İstanbul Üniversitesi, 2022) ifadesinin de temelde sömürgeciliğin demografik olarak çoğunlukta olma kaygısıyla ilişkisini gösterir. Bu tür bir sömürge için -bölgede kökten değişikliğe gittiğinden/ gitmeyi hedeflediğinden- klasik sömürgecilikten daha yıkıcı olduğu söylenebilir.

Her iki sömürgeciliğin amaçları doğrultusunda sömürdükleri bölgeye yaklaşımları açısından bakılacak olursa, klasik sömürgecilikte amaç yerleşmek olmadığından sömürdükleri bölgeyi geliştirmek yahut dönüştürmek söz konusu değildir. Bunun yanı sıra, sömürgeci bağlı olduğu metropolü yerliyi aşağılamak üzere bir güç aracı olarak kullanır; bu bağlamda anayurdunu yüceltirken sömürdüğü bölgeyi ihmal eder. Ancak yerleşimci sömürgecilikte ister “Fransa'nın Cezayir'i” gibi metropolün bir parçası olarak yürütülen bir sömürge olsun, ister metropolden bağımsız bir sömürge olsun yerlinin yurdunda kalıcılık gözüyle bakıldığından, bölge yerleşimciye yakınlştırılıp yerliye yabancılaştırılır. Bir diğer ifadeyle, sömürgeci bölgeyi önce tahrip eder ve ele geçirmesinin ardından yeniden kendisi için imar eder. Böylece yerlinin kültürünü sembolize eden yerler, mabetler, mezarlıklar, müzeleri vs. tahrip ya da yok ettiği gibi şehirlerin, köylerin, semtlerin vs. adlarını ve yapılarını değiştirir. Bunun sonucunda yerli ile tarihi arasındaki bağı koparmak ve bölgede yeni bir tarih anlatısı kurmak için kendisine zemin hazırlamış olur.

Aynı zamanda klasik sömürgeciliğin aksine yerlinin geleneği yahut kültürünü tümüyle yermek, aşağılamak ya da ortadan kaldırmak yerine, o kültürü bölgeye tarihi bir kök salmak adına – İsrail'in Filistin mutfağının kendilerine ait olduğunu iddia etmesi gibi- yerliden koparıp kendisine mal edebilir.

Yine her iki sömürgecilik, sömürgeci oldukları gerçeğini aklamaya giderken farklı stratejilerden yararlanmışlardır: Klasik sömürgeci için “yerli benim” diyerek sömürgeciliğini aklamak söz konusu değildir. Baktığımızda İngilizlerin Hindistan'ı işgali sonucu yaşanan yitimlere karşın sömürgeciliklerinin Hindistan'ın Hintlilerin olduğu gerçeği üzerine bir etkisi olmamıştır. Bu klasik sömürgeciliğin yerleşimci sömürgecilikten daha az kötü olmasından ötürü değil, İngilizlerin amaçlarıyla

Hintlilerin yerlilikleri arasında bir ilişki olmamasından ötürüdür. Ancak yerleşimci sömürgecilik toprağın sahiplenilmesi ile sağlandığından dolayı doğrudan yerlilikle ilişkilidir. Yerlilik doğuştan gelir iken yerleşimci sömürgeci uluslarda yerli katledilip yerleşimciler üretilir, böylece yerlilik asil yerlilerden açılan boşluğu doldurarak sağlanır; bir diğer ifadeyle, yerlilik sonradan edinilir ve bunu doğuştan gösterme çabasına girilir. Burada klasik sömürgecilikte söz konusu olmayan bir anlatı devreye girer ve tam da bu yüzden yerleşimci sömürgeci uluslarda sömürdükleri toprakların daha önce de kendilerinin olduğu ve bugün de kendilerinin olması gerektiği, çünkü asıl sahiplerinin onlar olduklarını destekleyen mit ve/ veya dini anlatılar yer alır:

Bu tür toplumların ulusal mitolojilerinde önce beyazların geldiğine ve toprağı esas olarak geliştirenlerin onlar olduğuna inanılır; Aborjin halklarının çoğunlukla öldüğü ve ya asimile olduğu varsayılmaktadır. Avrupalı yerleşimciler böylece asil sakinler ve vatandaşlığın meyvelerinden en çok yararlanma hakkına sahip grup haline geliyor. (Razack, 2002: 1-2. akt. Tuck ve Yang, 2012: 12-13).

Baktığımızda yerleşimci sömürgeciliklerin dini metinler ve mitolojilerden yararlanması bilinen ve pek de yeni sayılmayan bir politikadır. Bu doğrultuda konuyla daha yakından ilgili bir örnek verilecek olursa, İsrail'in bugüne kadar öne sürdüğü "sizden önce burası bizimdi/ biz daha önce buradayık" ya da "burası bizim kutsal topraklarımız" gibi söylemleri, onlar için bir motivasyondan öte bir meşrulaştırma aracıdır. Böylece İsrail Filistinlilerin topraklarında hak sahibi olduğu iddiasıyla, Filistin topraklarını gasp etmiş olduğunu kendi topraklarına geri dönmüş imajı vererek örtbas etmeye çalışır.

Yine her iki sömürgecilikte aynı strateji aynı işlevi görmeyebilir/ görmesi hedeflenmeyebilir: Bilindiği üzere üstünlük iddiası ve ırksallaştırma bütün sömürgecilikler için kaçınılmazdır, nihayetinde her sömürgeci çaldığından bunu aklama ve meşrulaştırma zorunluluğu duyar. Ancak örnekler üzerinden gidecek olursak klasik sömürgeciliğin *medeniyet misyonu* ile yerleşimci sömürgeci olarak Amerika'nın "*içindeki Kızılderiliyi öldür ve adamı kurtar*" (Pratt 1973:260, akt. Glenn, 2015: 57) politikası sömürgecinin üstünlüğü ve sömürülenin aşağılanmasına işaret ediyorsa da farklı işlevler görmektedir; çünkü yerleşimci sömürgeci bölgeden azami verimi almayı değil, bölgeyi almayı hedeflediğinden üstünlük iddiaları ve böylece asimilasyonları Kızılderilileri sömürmek için değil, onları yok etmek içindir. Nihayetinde hedefleri kendi kültürünü, yani yerliliğini geride bırakmış bir Kızılderili üretmektir. Öyleyse şunları söylemek mümkündür: Klasik sömürgecilikte ırksallaştırmadaki amaç yerlinin sömürgeci için var edilmesi iken, yerleşimci sömürgecilikte esas olan yerlinin sömürgeci için yok edilmesidir.

Bu bağlamda klasik sömürgeciliğin aksine, yerleşimci sömürgecilikte yerlinin söylem ve ontolojik olarak ortadan kaldırılması esastır, ancak bu sömürgeciliğin vazgeçilmez olan olumsuz öteki tasvirinin yokluğu anlamına gelmez. Çünkü ortadan kaldırılması hedeflenen söylem yerlinin olumsuz tasviri değil; onun yerli olduğu gerçeğidir. Yine ırkçılık uygulamaları, yerlinin aşağılanması; insanlıktan

çıkarılması politika, yasa, kurum ve kuruluşlarla daima normalleştirmek üzere varlığını korumuştur.

Sonuç olarak baktığımızda yerleşimci sömürgecilik ile klasik sömürgeciliğin benzeştikleri yerler olmuşsa da en nihayetinde farklı zorunluluklara verilen ayrı yanıtlardır (Veracini, 2011:4). Yerleşimci sömürgecilik klasik sömürgecilikte olduğu gibi, ganimetlere el koymakla kalmaz toprağı sahiplerinin olmaktan çıkarır. Böylece klasik sömürgeci tahakküm ettiği topraklarda ülkesinin çıkarını düşünürken, yerleşimci yeni bir ülke edinmek üzere yoktan bir benlik algısı inşa eder.

Öyleyse şunları söylemek mümkündür: Stratejileri farklıdır, çünkü amaçları aynı değildir: Klasik sömürgeci yerlinin emeğini sömürürken yerleşimci bunun yanı sıra yerlinin yerliliğini, kimliğini, mülkünü, geçmişini ve böylece anlatısını sömürür. Bundandır ki, hem biyolojik hem de kültürel bağlamda daha fazla yıkıma gebedir.

Son olarak tüm bu farklılıklardan çıkarılması gereken önemli bir nokta vardır: Bir bölgenin ne tür bir sömürgeye maruz kaldığı, o bölgenin sömürülüyor oluşundan daha az önemli değildir, çünkü sömürgecilikten kurtulma (decolonization), ancak maruz kalınan sömürgeciliğin yapısını kavramak ve bu doğrultuda bir direniş geliştirmekle mümkündür.

Direnin bu tür bir sömürge nasıl işlevsel olacağına değinmeden önce temelde neye karşı direnmeleri gerektiğini ifade edecek olursak, yukarıda verilen stratejilere ilişkin yerleşimci sömürgecilik özelinde bir genelleme yapmak gerekir: Baktığımızda yerleşimci sömürgecilikte yerli ve onun toprakları, anlatısı, kimliğine karşı sürekli bir nüfuz etme söz konusudur. Bir diğer ifadeyle, her stratejisi doğrudan ya da dolaylı bir şekilde yerliyi yok etmek üzerine yapılandırılmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere, yerleşimci sömürgeler yerlinin kim olduğu gerçeğini bulanıklaştırır ve böyle bir çatışma içerisinde yerli açısından en büyük tehlike, toprağının yitimiyle birlikte kimliğinin de elinden alınmasıdır.

Bu açıdan bakıldığında, yerleşimci sömürgeciliklerde en etkili direniş yöntemi (birçok yol varsa da makalenin doğrudan konusu olmadığından temel olanı ele alacak olursak) yerlinin yerliliğini korumasıdır. Yerleşimcilerin sebep olduğu kimlik çatışmasında yerli, bölgede kalarak sömürgecinin tasallutu ve bölgeye külli tahakkümünün önüne geçer. Deborah Rose Bird, “Yerleşimci sömürgecilik yolunda durmaları için yerlinin yapması gereken şey, evinde kalmasıdır” (R. Bird: 1991, 46. akt. Ghanim: 2013, 122) derken tam olarak bunu kastetmiştir.

7 EKİM’İ YERLEŞİMCİ SÖMÜRGEÇİLİK PERSPEKTİFİNDEN YORUMLAMAK: GAZZE VE BATI ŞERİA

Yerleşimci sömürgeciliğin klasik sömürgecilikle kıyaslanarak “ne”liğine ilişkin verilen izahın ardından, bu bölümde 7 Ekim sonrası İsrail Devleti’nin Filistin’in farklı bölgelerindeki stratejileri anlamlandırmaya çalışılmıştır. Çıkış noktası olarak bir yerleşimci sömürgeci olan İsrail’in baz alınmasındaki bu kasıtlı yönelişin temel nedeni, Filistin halkının yaşadığı trajedinin 7 Ekim sonrası, yani Hamas’ın İsrail’e

saldırısının ardından değil; 1948'den bu yana süregelmesiyle alakalı olmasıdır. Öyle ki bugüne kıyasla medyanın Filistinlilerin yaşadıklarını daha az duyurmuş olması yahut Siyonist ve/ veya Siyonist yanlısı algı manipülasyonun örtbas etme ve çarpıtmada o yıllarda görece başarılı olmuş olması Filistin'deki baskı, şiddet ve trajedinin uzun bir geçmişi olduğu gerçeğini değiştirmez. Hatta İsrail parlamentosunun "48 Nekbe'sini gölgede bırakacak bir Nekbe" (Kallner, 2023) gerçekleştirilmesi yönündeki çağrılarını, tarihsel sürekliliğin geçerliliğini tasdik eder.

Filistinlilerin İsrail'in var olmasından bu yana aynı ızdırapları yaşadıkları gerçeği zihinlerde tutulursa, geçmişte İsrail'in şiddeti sonucu uğradıkları can kaybı, yıkım ve hasarları açıklayan neden ile bugünkü kayıplarını değişen orana karşın açıklayan neden aynıdır:

Mbembe'nin egemenliğin nihai ifadesi büyük ölçüde kimin yaşayabileceğini ve kimin ölmesi gerektiğini dikte etme gücü ve kapasitesi (Mbembe, 2003: 11) olarak tanımladığı nekropolitika, siyasi otoritenin ölümlülük üzerindeki gücüne işaret eder. Böylece egemen, yaşamın yanı sıra seçtiği belli bir grubun ölümü üzerinde merkezi bir rol oynar. Bir diğer ifadeyle, nekropolitik otorite belli bir kesimin yaşam koşullarını zorlaştırarak ölümlerini kolaylaştırmak, yahut olumsuzlaştırarak meşrulaştırmak; böylece ya öldürmek ya da öldürülebilir hale getirmek olarak tanımlanır.

İsrail'in nekropolitik stratejilerini görmek üzere her iki bölgede bununla ilişkin birkaç olayı inceleyecek olursak: Gazze'de İsrail tarafından 7 Ekim'den bu yana 17.289'u çocuk olmak üzere 43.374 insan katledilmiş (PCBS, 2024), İnsan Hakları İçin Doktorlar (PHRI) tarafından yayınlanan rapora göre, "Güvenli limanlar olması amaçlanan hastaneler... sıklıkla ölüm tuzağına dönüşmüştür" (The Economist, 2024). İsrail ordusu su kuyularını ve alt yapıyı hedef almış (Abudoun, Yıldız ve Uçar, 2024) ve bunun sonucu olarak Gazze Şeridi'nde kişi başına düşen su payının İsrail saldırısı sonrasında yüzde 96,5 (Abudoun, Yıldız ve Uçar, 2024) oranında azalmıştır. Bunun yanı sıra, İsrail tarafından güvenli olduğu söylenen bölgelere yönelik saldırılar düzenlenmiş (Gorani ve Sowden, 2024), sivillerin yoğunlukta olduğu yerler bilhassa kastedilmiştir. Öyle ki BM'nin geçici insani yardım şefi, "Kuzey Gazze'nin tüm nüfusunun ölme riski altında" (Malik, 2024) olduğunu dile getirmiştir.

Batı Şeria'da ise 167'si çocuk olmak üzere 768 insan katledilmiş (PCBS, 2024), 7 Ekim'den bu yana 9 bin 800 Filistinli gözaltına alınmıştır (Biçeroğlu ve Omar, 2024). Bunun yanı sıra yaklaşık 140.000 Filistinli işçinin girişi askıya alınmış ve o zamandan beri bunların yalnızca bir kısmının işleri geri verilmiştir (McKernan ve Taha, 2024). Yine verilere göre 7 Ekim'in ardından Batı Şeria'da Filistinlilerin mülklerini yıkmak ve el koymada 7 Ekim'den önceki döneme kıyasla iki kat daha fazla olmuştur (Ali ve İrkin, 2024).

Filistinliler doğrudan veya dolaylı ölüme maruz bırakılmış, temel ihtiyaçlarına dahi erişimi engellenmiş, işsizleştirme ve/ veya mülksüzleştirme yoluyla bölgeleri yaşanmaz hale getirilmiş ve hareketleri kasıtlı olarak kısıtlanmıştır. Bu veriler

İsrail'in her iki bölgede ölümlülüğü sağlamak üzere yürüttüğü politikaları simgelediğinden bugün, Mbembe'nin henüz 2003'te kaleme aldığı, nekroiktidarın en başarılı biçimi, Filistin'in çağdaş sömürgeci işgali (Mbembe, 18) olduğu yönündeki tespitinin hala geçerliliğini korumakta olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak İsrail her iki bölgede de Filistinlilerin ölümünü hedefleme açısından nekropolitik bir yol izlemiş, Mbembe'nin bu tespitini henüz 2003'te yaptığını göz önünde bulundurursak, bir diğer ifadeyle tarihsel süreklilik bağlamında bakacak olursak, izlemeye devam etmekte olduğunu söylemek isabetlidir. İsrail'in katliamlarının sürekliliğine ilişkin Shlaim'ın yorumu durumu özetler niteliktedir:

İsraili generaller, Gazze'deki tekrarlayan operasyonlarını tanımlamak için sıklıkla aynı ifadeyi kullanıyorlar: "Çimleri biçmek"... "Çim biçmek" ürpertici bir metaforudur, çünkü her birkaç yılda bir periyodik olarak yaptığınız ve sonu görünmeyen mekanik bir eylemi anlatır. Bu şablona göre, kan dökülmesinin bir sonu yoktur ve bir sonraki savaş her zaman köşededir. Bu, Gazze ile başa çıkmak için bir politika değildir; bir politika değildir. Başka bir deyişle, esasen politik bir sorun olan şeye uygunsuz bir askeri yanittir. (Shlaim, 2024).

Bugün Gazze'de öldürülen sayısız çocuğa karşın, İsrail hükümetinin ücretli bir reklamla yaygınlaştırılan resmi bir videoda "masum sivil yok" ifadesi (İngram, 2024) ile 1969'da cumhurbaşkanı olan Golda Meir'in "Filistinlileri bizim çocuklarımızı öldürdükleri için affedebiliriz, ancak bizi onların çocuklarını öldürmeye mecbur bırakmış olmalarını asla affetmeyeceğiz" (el-Saka, 2022: 49) sözü arasında mantıksal bir fark söz konusu değildir. Nihayetinde her ikisi de Filistinlilere uygulanan nekropolitik iktidarın bir aklama biçimidir.

İsrail savunma bakanı Yoav Galant'ın "biz insansı hayvanlarla savaşıyoruz" (Gritten, 2023) ifadesi ise, bir aklama biçimi olmakla sınırlı değil, aynı zamanda Filistinlileri "Homo Sacer" (Agamben, 1998) statüsüne indirgediklerinin bir yansımasıdır: Agamben'in yeniden gündeme getirip kendisinin kattığı politik yorumuyla Homo Sacer, egemenin canlı olmaktan öteye gitmeyen bir varoluş biçimine sıkıştırdığı kimselerdir; böylece belli bir kesimin salt biyolojik yönlerini ön plana çıkarmak, o kesimin toplumsal ve politik diğer yönlerini aşındırır, bu da ezilen sınıfın bütün haklardan mahrum bırakılması anlamına gelmesinin yanı sıra, onları bir bitki ya da hayvanla aynı türle özdeşleştiren egemenin, ölümlerine de bir böceği ezmesine karşı duyduğu duyarsızlığın aynısını hissetmesini ifade eder. Bu bilgiler ışığında "insansı hayvanlarla savaşıyoruz" cümlesine döndüğümüzde, hakikaten biyolojik varlığından ibaret olduklarına inandıkları Filistinliler ile kendilerini özdeşleştiremedikleri ve Filistinlilerin ölümlerine karşı duyarsızlıkları daha görünür hale gelir.

Yine yerleşimcilerin Filistinlilere saldırması, Filistinlilerin çiftliklerini, evlerini, arabalarını yakıp hayvanlarını çalması ve bunların birçok kez askerlerin gözü önünde olmasına (Al Jazeera, 2024) karşın yerleşimcilerinin cezasız kalması Filistinlilerin "Homo Sacer" konumlarının bir teyididir. Çünkü Filistinliler

öldürülmüş, zarara uğratılmış, hakları gasp edilmiş ancak failleri cezalandırılmamıştır. Bunun yanı sıra Colonization & Wall Resistance Commission'un bildirdiği üzere geçtiğimiz yıl boyunca yerleşimcilerin çeşitli illerde Filistinlilere ve mülklerine yönelik 12 bin 161 saldırı düzenlemesi (Tutanji ve Daraghme, 2024) Filistinlilere yönelik uygulanan Homo Sacer muamelesinin yalnızca devletin/ egemenin politikaları ile sınırlı olmadığı, sosyal doku tarafından da - külli olmasa da- büyük ölçüde benimsendiğini, aynı zamanda yerleşimcilerin politik ve hukuki ayrımcılık ve eşitsizliklerden yararlandıklarını gösterir.

Filistin'deki yıkıma gelecek olursak; tarihsel süreklilik bağlamında ele alındığında, Gazze'de bini aşkın binanın tamamen yıkıldığı 2008 savaşı ile Filistin'in bugünkü yıkımını açıklayan neden aynıdır: "Mekankırım" (Hanafi, 2012).

İsrail'in mekana yönelik stratejisini açıklamak üzere Sari Hanafi tarafından ortaya konulan bu kavram, soykırımdan farklı olarak Filistinlileri ortadan kaldırmanın bir başka biçimi olarak karşımıza çıkıyor. Bu kavram, doğrudan Filistinlilere değil, onların bölgelerine saldırarak göçe mecbur bırakmayı ifade etmesinin yanı sıra halka dayatılan inşaat kısıtlamaları, Filistinlilerin topraklarını birçok bölgeye ayırıp kategorize etme ve böylece bölgeyi istisnai konuma getirerek, yasalardan taviz verme imkanı elde etme gibi sömürgeci stratejilerle demokratik olduğu yönündeki algısını koruyarak uluslararası kınanmaya maruz kalmaksızın Filistinlilerin bölgelerini yaşanmaz hale getirmeyi kapsar.

İsraili yetkililer yalnızca 7 Ekim ile 15 Temmuz arasında Batı Şeria'da 1.179 Filistin yapısını yıkmış, el koymuş veya yıkıma zorlamıştır (OCHA, 2024). Yine Gazze'de devam eden çatışma, 290.820 konut birimini hasara uğratmış veya yok etmiştir ve bir milyondan fazla insan evsiz kalmıştır (Al Jazeera, 2024). Mekan-kırım ışığında bu yıkımları yorumlayacak olursak, yıkımlar sömürgecinin saldırılarının sonucu değil, bir sebebi olarak görülmelidir. Nihayetinde toprak, yerleşimci sömürgeci için özgül, indirgenemez bir unsurdur (Wolfe, 2006: 388). Bu bağlamda uygulanan yıkımlar, Filistinlileri bölgeden arındırmakla doğrudan ilgilidir. Bir başka deyişle, İsrail'in Filistinlileri sadece öldürerek değil; aynı zamanda mülksüzleştirerek de bölgeden uzaklaştırmayı hedeflediklerini gösterir. Batı Şeria'da yerleşimler zaten yıllardır sürerken, Ekim 2024 tarihinde birçok bakanın da katıldığı 'Gazze'ye yaklaşık 3 km (2 mil) uzaklıkta düzenlenen 'Gazze'yi Yeniden Yerleştirmeye Hazırlık' başlıklı iki günlük açık hava konferansı, (Laizans ve Itzhaki, 2024) Gazze'de de yeni yerleşimlerin inşa edileceği yönündeki projelerinin bir göstergesidir.

Tüm bunların yanı sıra, hem Filistinliler hem de İsraililer tarafından kabul edilen 1954 Lahey Sözleşmesine (Farazi Saber, 2024) rağmen İsrail'in 7 Ekim'den bu yana kütüphane, müze, camii, kilise, mezar ve arkeolojik alanlar olmak üzere yüzlerce tarihi eseri kasıtlı olarak tahrip etmesiyle birlikte, mekan-kırımı ek olarak kasıtlı olarak Filistinlileri tarihsiz bırakmayı; "kültürel soykırımı" hedeflediği aşikardır.

Bu olanları yerleşimci sÖmürgeçilik süzgecinden geçirerek özetleyecek olursak, İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'daki katliamları, yerli halkı insanlıktan çıkarma çabaları, işsizleŐtirmeleri, yaşaŐm koşullarını zorlaŐtırmaları; alanları ve bilhassa kültürel alanları kasıtlı olarak tahrip etmeleri; yerleşimci pahasına yerlinin ve yerliye ilişkin olanın ortadan kaldırılmasıyla doğrudan ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

Uygulanan yıkım ve el koymalar, Gazze'de insanların belli bir alana sıkıŐması Batı Şeria'da ise başka bölgelere göç oranı artmasıyla sonuçlanmış olması, yerleşimciye alan açılması açısından atılan sÖmürgeci adımlarının devamı niteliğindedir. Yine bununla ilişkin olan Batı Şeria'daki yeni yerleşimlerin imara açılması, Gazze'de geleceğe yönelik yerleşim planlamaları aynı zamanda yerleşimci sÖmürgeçiliğin demografik çoğunluğu sağlama kaygısının bir sonucudur: Daha fazla Filistinliyi topraklarından uzaklaŐtırarak sÖmürgeçiliğini yayma çabasını göstermektedir.

Sonuç olarak Batı Şeria'nın Aksa Tufanına dahil olmamasına karşın yerleşimci sÖmürgeçiliğin stratejilerinden nasibini almış olması 7 Ekim sonrasının izahını 7 Ekim'den itibaren baŐlatmayı imkansız kılıyor. Zira İsrail, saldırıyı Hamas'ın baŐlattıėını iddia etmiŐse de her iki bölgede de yerli aleyhine stratejilerini sürdürmüştür. Öyleyse mitler ve çarpıtılmış anlatıların vazgeçilmez olan yerleşimci sÖmürgeçilik projelerinde "ilk biz buradaydık" anlatısı, yerini bugün "ilk onlar saldırdı" ifadesine bırakmıŐtır.

SONUÇ

7 Ekim olaylarını yerleşimci sÖmürgeçilik perspektifinden ele almak ve İsrail'in bugün uyguladığı politikalar ve söylemler ile dünün politikaları ve söylemleri arasında sürekli bir bağlantı kurmak, dolaylı olarak İsrail'in 7 Ekim'den sonra Şiddeti normalleştirmek için öne sürdüğü gerekçelerin geçersizliğini göstermekte ve tarihsel sürekliliğe dikkat çekmektedir. Bu cümlelerin bir diğer ifadesi, İsrail'in stratejileri bölgelere göre deėiŐmiŐ/deėiŐmek zorunda kalmış olsa da, mantıksal olarak yapısının aynı olduğudur. Buradan hareketle makalede kasıtlı olarak Gazze ve Batı Şeria'nın ele alınmasındaki temel neden, sÖmürgecinin bölgelere bağlı olarak yaklaşım ve/ veya gerekçelerinin birtakım farklılıklar göstermiŐ olmasına karşın, nihayetinde ortak bir amaca hizmet ettiğini daha görünür kılmaktır: Sayıca çok ya da az sayıda katliamlar, yerinden etmeler, farklı yollarla uyguladığı baskı ve Őiddetiyle İsrail, her iki bölgede de Filistinlileri yok etmek ve yok saymak üzerine kurulu bir sÖmürgeç projesi olmaya devam ediyor.

Bugüne kadar yaptığı sözleşmeler, iddia ettiği demokrasisi ve hukukun çok dışında bir yol izlemiş ve bunları ihlal etmiş olan İsrail Devleti, bugün de aynı Őeyleri yapmış olmakla Wolfe'un yerleşimci sÖmürgeçilik için "İstilanın bir olaydan ziyade, bir yapı" (Wolfe, 1994: 96) olduğu söyleminden yararlanılarak 7 Ekim sonrası yaşananlar için de bir olay değil, İsrail'in kendisini var etme uğruna Filistinlileri yok eden yapısının devamı olduğu sonucuna varılır.

Bu yapının bugün ne durumda olduğuna bakacak olursak, ilk olarak Veracini'nin iddia ettiği gibi sömürgecinin başarısı kendisini aşması, (Veracini, 2013: 28), bir diğer ifadeyle kendisini toprakların asıl sahibi gibi göstererek bir sömürgeci olduğu gerçeğini unutturmasında ise, İsrail henüz başarmış sayılmaz. Çünkü Filistinlinin bölgede kalışı ve dahi ölümü, “yerli benim” demektir. İsrail Filistinlileri öldürerek yerlinin yerliliğine dirim katmaktadır. Bu şu anlama gelir ki Filistinlilerin bu süreçte verdikleri sayısız kayba karşın yitim yalnızca Filistinliler için söz konusu olmamış; İsrail'in 48'ten bu yana süregelen yapısı da geri dönüşü olmayan darbeler almıştır. Öyle ki, bugün geldiği nokta anlamsızlaşmıştır, çünkü nihayetinde “yerli”, yerliliğini korumaktadır. Öyleyse yerleşimci, sömürgecinin sunduğu imkanlarla yalnızca sonradan gelen kimsedir ve bu, bugün İsraili bir kimsenin “bu topraklar benim” iddiasının eskisi kadar inandırıcı olmayacağı gibi, İsrail'de doğan ve doğacak olan yeni nesilleri kaçınılmaz olarak varoluşsal bunalımlar beklediği anlamına gelir. Bunun yanı sıra üzerinde bulunduğu toprakların masum insanların kanı ve canı karşılığında alınmış olduğu gerçeği bir yerleşimci için de daha önce olmadığı kadar aşikar olduğunu eklersek, bunalımın tek yönlü olmayacağını öngörebiliriz.

Yine İlan Pappé'nin kaleme aldığı güncel bir yazısından yararlanacak olursak, Pappé, bütün bu olanları Siyonist Projenin sonuna tanıklık etmek (Pappe, 2024) olarak yorumlamıştır. Bu fikrinin dayanağı ise, Filistinlinin ortadan kaldırılması üzerine kurulu bir proje fikrinin bütün yerleşimcileri bir arada tutmak için ikna edici olmayacağı, aynı zamanda İsrail Devletinin öne sürdüğü gerekçelerinin giderek aşınması ve uyguladığı vahşetin uluslararası ve ahlaki olarak kabul edilemez olduğunun tartışmasız hale gelmiş olmasıdır.

Yine İsrail, gasp ettiği toprakları sürekli genişleterek işgal ve katliamı yıllardır uygulamasına; bir diğer ifadeyle sorunları çıkarmanın da sorunların kaynağının da kendisi olmasına karşın sürekli tehdit altında imajı vererek gerçekleri kamufle etmeye ve kendi çizdiği portreyi hakikat olarak lanse etmeye bu süreçte de çalışmıştır: İsrail'in 7 Ekim'deki saldırıya yönelik verdiği misilleme ve soykırımın gerekçesini “nefsi müdafaa” olarak öne sürmesi, Lübnan'a “varoluşsal tehditlere” maruz kaldığından ötürü saldırdığını dile getirmesi veya evleri tahliye edilen Batı Şeria'daki Filistinlilerin, İsrail ordusunun “güvenlik operasyonları” yürütme bahanesiyle evlerini askeri noktalara ya da daha çok askerleri için otellere çevirdiğini dile getirmiş olmaları (Darwesh Omar, 2024) bu bağlamda örneklerdir.

Ancak 7 Ekim sonrası işlediği suçların aleniliğine rağmen sarfettiği çarpıtma çabaları onu aklamamış, aksine itibarını iyice aşındırmıştır ve bu süreçte itibarını gittikçe yitiren yalnızca İsrail değil, İsrail'i aklamaya adanmış emperyalist Batı hükümetleri de olmuştur. Kasıtlı olarak çocukları hedef alan, sadece patenini sürerken nişan alınan küçük çocukları izleyen dünyaya karşın Batılı emperyalist devletlerin haklılaştırma çabaları ikiyüzlülüklerini aşikar etmiş, İsrail'e yaptıkları yatırımlarla İsrail'in aldığı desteğin başından beri ulusal sınırların ötesinde olduğu gerçeği bilinir hale getirmekle kalmamış, aynı zamanda halklarının güvenlerini sarsmışlardır. Öyle ki 7 Ekim olaylarının ardından Batılı halklar ve hükümetler

arasında çatlaklıklar meydana gelmiş, aynı zamanda Arap ülkelerinin liderleri ile halkları arasındaki fikir ayrılıkları daha görünür bir hal almıştır. Yine Filistin'deki ölümlerin "bir olay"a indirgenemeyeceğinin bilincinde olan dünyada artık İsrail'in sömürgeciliğinin vahşetine sesler bireysel tepkilerle sınırlı kalmamış, kurumsallaşmaya başlamıştır.

Genel olarak değerlendirecek olursak, İsrail 7 Ekim olaylarında da yine kendi atasözleriyle; eğer kuvvet işe yaramazsa daha fazla kuvvet kullan" (Shlaim, 2023) ideolojisi üzerine kurulu stratejilerini uygulamayı sürdürmüştür. Geçmişe nazaran bu kadar yankı bulmasının sebebi ise İsrail'in periyodik aralıklarla uyguladığı sistematik psikolojik ve fizyolojik şiddetini topyekûn uygulamış olması, örtbas etmeye takat bulamayacak kadar "bir anda" birçok suç işlemeyle sonuçlandırmış ve bu da alenen işlediği soykırımı her kesim için görünür kılmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere buradan anlaşılan İsrail'in geçmiş stratejileri ile bugünü arasında bir fark olmadığı -ki bir fark varsa da bu oransaldır yapısal değil-, İsrail'in bir yerleşimci sömürgeci olarak kaldığı yerden devam ettiği'dir.

Sonuç olarak değişen sömürgeci değil, dünya olmuştur. 7 Ekim olaylarının ardından dünya çapında Filistin- İsrail meselesine görmezden gelinemez bir değişim söz konusu olmuştur; bu değişim yalnızca İsrail'in sömürgeciliğinin görünürlüğünü etkilememiş, aynı zamanda soykırım yanlısı olan yahut soykırımı sessiz kalan bütün hükümetleri sorgulanır hale getirmiştir.

Kısaca sürekli gerekçelendirilen katliamların haklı yere olduğuna inandırmanın imkansızlaştığı bugün, bizler İsrail'in apaçık bir sömürgeci olduğu ve ona destek veren devletlerin kazançlı çıkmadığına tanıklık ediyoruz. Öyle ki dünya artık Filistin- İsrail meselesine ilişkin medya veya kurumsal alanlardaki baskın söylemlerin kurbanı değil, onları sorgular bir pozisyon almıştır. Bundandır ki bugün dünyada Filistin söz konusu olduğunda iki devletli çözüm söylemleri değil, "Nehirden Denize Özgür Filistin" sloganları gündeme gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Abudoun, M., Yıldız, H., & Uçar, M. N. (t.y.). *İsrail, Gazze'de su şebekelerini ve kuyuları hedef alarak Filistinlileri susuzluğa mahkum ediyor*. Erişim tarihi 14 Temmuz 2024, <http://v.aa.com.tr/3275224>
- Agamben, G. (2019). *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*, Trc. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 9-101.
- Al Jazeera. (t.y.). "İttihâmât linceyi'l- İhtilâl bida'mi i'tidâati'l- Mustavdinîn fi'd- Difah al-Garbiyya. *Al Jazeera*. Erişim Tarihi 4 Kasım 2024, <https://aja.ws/kb2cwf>
- Ali, R., & İrkin, S. (t.y.). *Uzmanlar, İsrail'in işgal altındaki Doğu Kudüs'te Filistinlilere yönelik "demografi oyununu" değerlendirdi*. Erişim tarihi 8 Eylül 2024, <http://v.aa.com.tr/3324588>
- Bateman, F., Pilkington L. (2011). *Studies in Settler Colonialism: Politics, Identity and Culture*. United Kingdom: Palgrave Macmillan UK. p.10.
- Biçeroğlu, E., & Darwesh Omar, Q. O. (t.y.). *İsrail güçleri, işgal altındaki Batı Şeria'da 7 Ekim'den bu yana 9 bin 800 Filistinliyi gözaltına aldı*. Erişim tarihi 25 Temmuz 2024, <http://v.aa.com.tr/3285042>
- el-Saka, E. (2022). *Nahve İadeti't- Tefkir fi'l- Etri'l- Mefahimiyye lithalili's-Siyaki'l- Filistiniiyi'l- İsti'mâri. Omran li'l ulûmi'l- İctimâiyye*, 39, 39-68.
- Gaza infrastructure damages estimated at \$18.5bn in UN-World Bank report | Israel-Palestine conflict News | Al Jazeera*. (t.y.). Erişim Tarihi 29 Kasım 2024, <https://aje.io/lesidl>
- Ghanim, H. (2013). *el-Mahvu ve'l-inşâu fi'l-Meşrû'i'l-İsti'mâriyyi's-Sahyûniy*. *Journal of Palestine Studies*, 96, 118-139.
- Glenn, E. N. (2015). *Settler Colonialism as Structure: A Framework for Comparative Studies of U.S. Race and Gender Formation*. *Sociology of Race and Ethnicity*, 1(1), 52-72. <https://doi.org/10.1177/2332649214560440>
- Gorani, H., & Sowden, B. (2024, Nisan 26). *NBC News investigation reveals Israel strikes on Gaza areas it said were safe*. *NBC News*. <https://www.nbcnews.com/news/world/palestinians-killed-israeli-strikes-safe-zones-exclusive-nbc-report-rcna148008>
- Gritten, D. (t.y.). *Israel's military says it fully controls communities on Gaza border*. Erişim tarihi 9 Ekim 2023, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67050127>
- Hanafi, S. (2012). *Explaining spacio-cide in the Palestinian territory: Colonization, separation, and state of exception*. *Current Sociology*, 61(2), 190-205. <https://doi.org/10.1177/0011392112456505>
- Humanitarian Situation Update #192 | West Bank*. (2024, Temmuz 17). United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs - Occupied Palestinian Territory. <http://www.ochaopt.org/content/humanitarian-situation-update-192-west-bank>
- İngram, D. (2024, Haziran 14). *Israeli government sparks outcry with videos saying 'there are no innocent civilians' in Gaza*. *NBC News*. <https://www.nbcnews.com/tech/social-media/israel-posts-video-saying-are-no-innocent-civilians-gaza-rcna157111>
- Kallner, A. [@ArielKallner]. (2023, Ekim 7). X (formerly Twitter). <https://x.com/ArielKallner/status/1710769363119141268>
- Laizans, J., & Itzhaki, M. Y. (2024, Ekim 21). *On the edge of Gaza, Israeli settlers want back in*. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/middle-east/edge-gaza-israeli-settlers-want-back-2024-10-21>

- Malik, N. (2024, Ekim 28). The lesson of Israel's unfathomably cruel war: Ours is still a world where might is right. *The Guardian*. <https://theguardian.com/commentisfree/2024/oct/28/lesson-israel-unfathomably-cruel-war-might-is-right>
- Mbembe, A. (2013). *Necropolitics*. Duke University Press. <https://doi.org/10.1515/9781478007227>
- McKernan, B., & Taha, S. (2024, Ağustos 23). 'No one has any money': Israel's restrictions stifle West Bank economy. *The Guardian*. <https://theguardian.com/world/article/2024/aug/23/israel-restrictions-stifle-west-bank-economy>
- Mikdash, M. (2013). What Is Settler Colonialism?(for Leo Delano Ames Jr.). *American Indian Culture and Research Journal*, 37(2), 23-34.
- Pappe, I. (2024, Şubat 1). *It is dark before the dawn, but Israeli settler colonialism is at an end* -IHRC. <https://www.ihrc.org.uk/it-is-dark-before-the-dawn-but-israeli-settler-colonialism-is-at-an-end>
- PCBS | Martyrs. (t.y.). Erişim tarihi 5 Kasım 2024, https://pcbs.gov.ps/site/lang__en/1405/Default.aspx
- Saber, İ. F. (t.y.). A 'cultural genocide': Which of Gaza's heritage sites have been destroyed? | Israel-Palestine conflict News | Al Jazeera. Geliş tarihi 15 Mayıs 2024, <https://aje.io/bs98dd>
- Spivak, G. C. (2016). Madun Konuşabilir mi?, Trc. Emre Koyuncu. Ankara: Dipnot Yayınları. 118.
- The wrecking of Gaza's health system goes beyond its hospitals. (t.y.). *The Economist*. Erişim Tarihi 5 Haziran 2024, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2024/02/22/the-wrecking-of-gazas-health-system-goes-beyond-its-hospitals>
- Tuck, E., & Yang, K. W. (2012). Decolonization is not a metaphor. *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*, 1(1), Article 1.
- Tutanji, M., & Daraghme, A. (2024, Mart 5). Malledhi Yecrî fi ad-Defah al-Garbiyya. *BBC News Arabi*. <https://www.bbc.com/arabic/articles/c994rpgk140>
- İÜ. (t.y.). 12 Ekim 1492 Kızılderi Katliamının Başlangıcı ve Sonrası. Erişim 2 Kasım 2024, gönderen <https://usise.istanbul.edu.tr/tr/haber/12-ekim-1492-kizilderi-soykiriminin-baslangici-ve-sonrasi-54006A0071006A004D006F005600740047006A00440039007900700046006200610041004F003200370077003200>
- Veracini, L. (2010). *Settler Colonialism*. Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9780230299191>
- Veracini, L. (2011). Introducing: Settler colonial studies. *Settler Colonial Studies*, 1(1), 1-12. <https://doi.org/10.1080/2201473X.2011.10648799>
- Veracini, L. (2013a). 'Settler Colonialism': Career of a Concept. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 41(2), 313-333. <https://doi.org/10.1080/03086534.2013.768099>
- Veracini, L. (2013b). The Other Shift: Settler Colonialism, Israel, and the Occupation. *Journal of Palestine Studies*, 42(2), 26-42. <https://doi.org/10.1525/jps.2013.42.2.26>
- Veracini, L. (2014). Understanding Colonialism and Settler Colonialism as Distinct Formations. *Interventions*, 16(5), 615-633. <https://doi.org/10.1080/1369801X.2013.858983>
- War on Gaza: Netanyahu, Hamas and the origins of the 2023 Nakba war | Middle East Eye. (t.y.). Erişim tarihi 4 Ocak 2024, <https://middleeasteye.net/big-story/gaza-war-israel-netanyahu-hamas-origins-2023-nakba>
- Wolfe, P. (1994). Nation and Miscegenation: Discursive Continuity in the Post-Mabo Era. *Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice*, 36, 93-152. <http://www.jstor.org/stable/23171805>

Wolfe, P. (2006). Settler Colonialism and the Elimination of the Native. *Journal of genocide research*, 8(4), 387-409.

Wolfe, P. (2013). The settler complex: An introduction. *American Indian Culture and Research Journal*, 37(2). 1-22. <https://escholarship.org/content/qt9jr8x4j4/qt9jr8x4j4.pdf>

Book Review/ Kitap Tanıtım

KUDÜS'ÜN TARİHİ: BİR ŞEHİR ÜÇ SEMAVİ DİN, Karen Armstrong,
Çev. İrem Sağlamer, Pegasus Yayınları, 2021, 599 Sayfa.

Kadim bir şehir/bölge olan Beytülmakdis, tarih boyunca siyasi ve dini sebeplerle ve coğrafi konumunun önemiyle daima gündemde kalmıştır. Şehir, sahip olduğu kutsiyetle insanların dikkatini çekmiş ve üç dinin müntesipleri için daima önemli bir bölge olmuştur. Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanların kutsal kitaplarında ya da peygamberlerinin sözlerinde şehrin kutsiyetinin öne çıkması, şehre gösterilen rağbeti artırmıştır (el-İsrâ 17/1; et-Tîn 95/1-2; El-Awaisi, 2014, Aydın, 2018; Eroğlu, 2018: 369; Buhârî, 11 (3366), 39 (3425); Hasanoğlu ve Arslantaş 2023: 59-217).

Bu çerçevede Beytülmakdis hakkında pek çok eser yazılmıştır. İlk dönem Müslüman alimleri, Beytülmakdis'in faziletine dair eserler kaleme alırken, takip edilen dönemde bu geleneği bilhassa akademisyenler sürdürmüş,¹ bölgenin ve şehrin önemine dikkat çekmişlerdir. Beytülmakdis hakkında yazılan çeşitli eserlerin bir kısmı tercüme edilerek dilimize kazandırılmış, birey ve kurumların ilgisine sunulmuştur.²

“Kudüs’ün Tarihi: Bir Şehir Üç Semavi Din” isim eserinde Karen Armstrong, üç dinin müntesiplerinin şehirle kurmaya çalıştığı organik bağı ortaya koymayı hedeflemiştir. Dinler tarihçisi olan yazar, çeşitli alanlarda eserler de kaleme almıştır. En bilinen eserleri arasında “Tanrının Tarihi” ve “Hz. Muhammed” adlı kitapları gelmektedir. 1993 yılında yazdığı “Tanrının Tarihi” adlı eserinde Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet’in Tanrı algılarını incelemiştir. Toplamda 29 eseri bulunan yazarın, “Tanrı Savunusu”, “İslam: Kısa Bir Tarihçe”, “Büyük Dönüşüm”, “Hac” ve “Buda” isimli eserleri Türkçeye çevrilen eserleri arasındadır. 1996 yılında kaleme aldığı ve özgün adı “Jerusalem: One City, Three Faiths” isimli kitabı ise “Kudüs’ün Tarihi ve Üç Semavi Din” başlığıyla İrem Sağlamer tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Pegasus Yayınları tarafından yayımlanan eser 599 sayfadır. Kitap on sekiz bölümden oluşmaktadır.

Armstrong, eserine “Siyon” bölümü ile başlamış ve “Siyon?” bölümü ile son vermiştir. Birinci bölümde Siyon fikrinin doğuşunu ve tarihsel sürecini anlatan yazar, son bölüm olan “Siyon?” ile gelinen noktayı ve olası muhtemel sonuçları ele almaktadır. Yazar eserinde Beytülmakdis’in tarihini M.Ö. 3200’lerden başlatarak bölgenin dini, siyasi, ticari bir haritasını çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra kitapta harita ve resim kullanılarak içerik zenginleştirilmiştir. Yazar, Filistin’de yerleşik olan ilk halkın Kenanlılar, Beytülmakdis’te yaşayanların ise Kenanlıların bir kolu olan Yebusiler olduğuna değinmektedir. İsrail halkının ise bölgeye daha sonra geldiğini

ve kral olarak gördükleri Hz. Davut'un Beytülmakdis'i Yebusilerden almasıyla hâkimiyetlerinin pekiştiğini belirtmektedir. Karen Armstrong'un verdiği bu bilgi, bölgenin ve şehrin kime ait olduğuyula ilgili önemli bir noktaya işaret etmektedir. Zira bu durum, Filistin topraklarının işgalini dünya kamuoyuna meşru göstermek için öne sürdükleri vaat edilmiş topraklar 'miti'nin sonradan oluşturulduğuna kanıt teşkil etmektedir. Yahudi inancının merkezinde bulunan bu anlayışa göre, hem bu topraklar kendilerine Tanrı tarafından vaat edilmiş hem de kendileri yerli halkın soyundan geldikleri için Filistin'in yegâne sahipleridirler.

Eserdeki diğer bir önemli nokta ise Beytülmakdis'in isimlendirmesiyle ilgilidir. Yahudilerin iddia ettiklerinin aksine -onlara göre Kenanlılar Yahudidir- Yahudi olmamakla birlikte başka bir inanca sahip olan Kenanlılar, şehri "Ruşalimum" olarak isimlendirmekte ve bu isim 'batan güneş' ya da 'akşam yıldızı' anlamına gelmektedir. Bu isme ilk defa Firavun III. Senusret (M.Ö. 1878-1842) döneminden kalma 19 Kenan kentinin isminin geçtiği vazolardan birinde rastlanmaktadır. "Ruşalimum" ismi köken olarak Suriye Tanrısı "Şalim'den" gelmektedir. Pagan inancının hem inanç hem de kültür bakımından Beytülmakdis'te yaşayan halkların inancına ve kültürlerine doğrudan etki ettiğine değinen yazar, bu duruma Ugaritlerin Tanrısı "Baal'ı" örnek vermektedir. Yahudilerin, Tanrının seçilmiş halkı oldukları iddiasına rağmen kendilerini pagan inançlarla ilişkilendirme çabaları oldukça şaşırtıcıdır (Armstrong, 2021: 40-45).

Kitabın bölümlerini kronolojik bir düzen içinde oluşturan yazar, Kenanlıların, Yahudi Krallıklarının (Yahuda Krallığı ve İsrail Krallığı), Mısırlıların, Asurluların, Babililerin, Perslerin ve Romalıların bölgeye ve Beytülmakdis'e olan hâkimiyetlerini sistematik olarak ele almıştır. Yahudilerin, Kral Süleyman tarafından inşa edildiğine inandıkları tapınağın iki defa yıkılmasının³ ve her yıkım sonrası sürgüne gönderilmelerinin Yahudi tarihinde önemli bir yer tuttuğuna değinen yazar, sürgün dönemlerinde yaşananları objektif bir dille ele almıştır. Eserde Babil döneminin en önemli olaylarının, Tevrat'ın yazıya geçirilmesi ile Yahudi inancındaki değişimlerin olduğunun altı çizilmektedir. Ayrıca Beytülmakdis'in, İsrail ve Yahuda Krallıkları döneminde sürekli huzursuzluk içinde bulunduğu işaret edilmektedir.

Eserde Hristiyanlığın doğuşuna ve değişimine değinen yazar, Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından uğradığı zulme ve sonraki süreçte düşünce ve değerlerinin havarileri tarafından ayrı bir inanca dönüşmesini sistemli bir şekilde anlatmaktadır. Karen Armstrong'a göre Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet açısından Beytülmakdis'in konumu tartışılmış, şehrin kimler için daha kutsal olduğu yarışı başlamış ve bu yarışı ilerleyen bölümlerden de anlaşılacağı üzere Yahudilik ve Hristiyanlık arasında daha fazla yaşanmıştır. Söz konusu iki dinin mezheplerine de değinen yazar, mezheplerin birbirlerine karşı olan şiddetli tartışmalarına da değinmiştir. İslam hakimiyetine geçmeden önce, sürekli savaşa maruz kalmış ve bundan ötürü huzursuzluk içinde bulunan Beytülmakdis halkı, refaha ancak İslam halifesi Hz. Ömer (ö.23/644) döneminde şehrin fethedilmesiyle (M. 637) kavuşmuş ve bu dönem yaklaşık 1280 yıl devam etmiştir. Armstrong, Roma'nın Hristiyanlığı

kabulünden sonra Yahudilerin kutsal bölge olarak kabul ettikleri Beytülmakdis'e yaklaşık dört yüz yıl boyunca giremediğini belirtmekte ve Yahudilerin Beytülmakdis'e olan özlemlerinin ancak Hz. Ömer'in şehri miladi 637 yılında fethetmesiyle sona erdiğine değinmektedir. Buna karşın, söz konusu diğer iki dinin müntesiplerinin birbirlerine karşı müsamaha ve hoşgörü göstermediklerinin altını çizen yazar, Hristiyanların siyasi, ekonomik ve dini sebeplerle başlattıkları Haçlı Seferleri sürecinde yaşanan katliamları açıkça dile getirmektedir. Bu seferlerin birincisinden sonra Beytülmakdis'e gelen Hristiyanların şehirde yaptığı katliamları anlatan yazar, Haçlıların Yahudi ve Müslüman fark etmeksizin tüm halkı katledildiklerine işaret etmektedir.

Yazar, Beytülmakdis'in Eyyûbî Sultanı Selâhaddin-i Eyyûbî (ö. 589/1193) tarafından 2 Ekim 1187 yılında Haçlılardan alındıktan sonra, şehirde ilmi ve imar yönünden çalışmaların başladığını, böylece şehrin bütün yönleriyle kalkındığını belirtmektedir. Ancak yazar, Emevî sultanları ve birkaç Osmanlı sultanı dışında Müslüman emirlerin şehre yeteri kadar önem vermediğini, özellikle Abbasilerin şehri göz ardı ettiklerini -bunun sebebinin ise Emevîlere olan hoşnutsuzluktan kaynaklandığını- iddia etmekle yanılığa düşmektedir (Armstrong, 2021: 326). Çünkü Abbasi sultanları depremler sonucu yıkılan Beytülmakdis'i bizzat ziyaret ederek, yıkılan cami ve mescitlerle beraber şehirde büyük çaplı imar çalışmaları yürütmüşlerdir. Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman (ö. 974/1566) Beytülmakdis'te bugün kadim şehir olarak bilinen bölgeyi çevreleyen surları inşa ettirmiştir (Hasanoğlu ve Arslantaş, 2023: 228-236). Bu durum Osmanlı sultanlarının şehri bir miras olarak gördüklerini ve gerekli önemi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. İngiliz manda yönetimi altına girdikten sonra Siyonizm düşüncesinin Filistin'de geliştiğini ve bu düşünce sonucu Filistin'e ve dolayısıyla Beytülmakdis'e büyük Yahudi göçleri olduğuna değinen yazar, şehrin bu süreçten sonra uçuruma doğru itildiğini belirtmektedir.

Eser genel hatlarıyla tarihi süreci göz önünde bulunduran kronolojik bir yol izleyerek olayları aktarmıştır. Akademik bir kaygı gütmeyen yazar, eserinde oldukça sade ve anlaşılır bir üslup kullanmıştır.

Abdulhamit TÜRK
Mardin Artuklu Üniversitesi
Kudüs ve Filistin Çalışmaları Anabilim Dalı
abdulhamit.amidi@gmail.com
ORCID: 0009-0005-7868-7978

KAYNAKÇA

- Armstrong, Karen (2021). *Kudüs'ün Tarihi: Bir Şehir, Üç Semavi Din*, İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Aydın, Fuat (2018). “Yahudiler/Yahudilik Açısından Kudüs”, *Eskiyeşi, Anadolu İlahiyat Akademisi*, Sayı 37/Kış.
- Buhârî, Muhammed B. İsmail, (1315). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul.
- Çelebi (Na'imî), Çeşmecizâde Ni'metullah (2017). *Fezâ'il-i Kuds*, İstanbul.
- El-Awaisi, K. (2014). Selected Qur'anic Verses on IslamicJerusalem and their Exegesis. *Journal of IslamicJerusalem Studies*, 14(1), 1-26.
- El Yemeni, Muhammed; *Fezâ'il-i Mekke Medine ve Kudüs*.
- Eroğlu, Ahmet H. (2018) “İslam, Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Kudüs'e Bakışlar”, *Türk Yurdu*, Sayı 369, Ankara.
- Hasanoğlu, Eldar ve Arslantaş, Nuh (2023) *Kudüs: Vahiyle Kutsanan Şehir*, İstanbul: Albaraka Yayınları.

SONNOT

- ¹ Müslüman alimlerin eserlerine örnek olarak şunları gösterebiliriz: Fezâ'il-i Kuds, Çeşmecizâde Ni'metullah Çelebi (Na'imî), İstanbul: 2017; Muhammed el-Yemenî, İstanbul: 2017.
- ² Beytülmakdis hakkında tercüme edilen eserlere örnek olarak şunları gösterebiliriz: İlahi Mesajlar Toprağı Filistin (Roger Garaudy, 2018), Kudüs Davamız (Ahmet Varol, 2014), Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs (Yusuf el-Karadavî, 2010), Kudüs: Vahiyle Kutsanan Şehir (Eldar Hasanoğlu & Nuh Arslantaş, 2023), Mescid-i Aksa'nın Özgürlüğü İçin Stratejik Planlama (El-Awaisi, 2023).
- ³ Birinci yıkım Babil Kralı Nabukadnezar tarafından M.Ö. 586'da gerçekleşmiş ve Yahudi halkının çoğu Babil'e sürgün edilmiştir; İkinci Yıkım ise Romalı Komutan Titus Tarafından M.S 70 yılında gerçekleşmiş ve Yahudiler için ikinci sürgün dönemi başlamıştır.

Book Review/ Kitap Tanıtım

İLÂHİ MESAJLAR TOPRAĞI FİLİSTİN, Roger Garaudy,
Türk Edebiyatı Vakfı, 2011, 544 Sayfa.

Türk Edebiyat Vakfı Yayınları'ndan çıkan bu eser, Ortadoğu'da ve özelde Filistin'de yaşananları anlatmaktadır. Eser, Ortadoğu üzerine yapılacak çalışmalarda ve değerlendirmelerde başvurulması faydalı olan hatırı sayılır bir kaynaktır. "İlahi Mesajlar Toprağı Filistin" ile ilgili öne çıkan en önemli noktalardan biri, Siyonist devletin evvela milliyetçi bir eylem olarak çıkışını, geçirdiği evreleri ve bunların ardından yaşanan gelişmelerle devletleşme merhalelerini tüm gerçekliğiyle ortaya koymasındır.

"Filistin nedir?" sorusuyla başlamakta olan eser üç ana bölümden oluşmaktadır: bir toprağın tarihi, bir mitin tarihi ve bir istilanın tarihi. 1986'da Fransa 'da yayımlanan eser, konusu itibarıyla büyük ses getirmiş fakat yine aynı dönemde yasaklanmıştır. Eser Türkçe 'ye 2011 senesinde tercüme edilmiştir. Kitap, çok eski bir tarihte yayımlanmış olmasına rağmen, değinmiş olduğu meseleler eskimeyecek türdendir. Roger Garaudy, eserinin başlangıcından sonuna kadar ele aldığı konuları dönemin tarihi belgeleriyle destekleyerek açıklığa kavuşturmuştur. Yazar hacimli kabul edilebilecek bu eserinde "Filistin meselesi ve Siyonizm" konusunu ayrıntılarıyla ele almıştır.

Kitabın ilk bölümünde Filistin topraklarında eski çağlardan 19. yüzyıla kadar varlık sürmüş medeniyetler konusu işlenmiştir. Garaudy, bu medeniyetleri Kudüs ve Filistin özelinde incelemiş ve bunlar arasında meydana gelen ilişkileri ele almıştır. Bu bölümde ele alınmış olan konular daha sonra gelecek bölümlere ışık tutacak nitelikte olmuştur.

İlk bölümde yoğunluklu olarak tarihi konular ele alınsa da okuru etkileyecek olan asıl yer, ikinci ve üçüncü bölümlerdir. Bu bölümlerin başlıkları eserin yayımlandığı dönemde neden yasaklanmış olduğunu açıklar niteliktedir. Garaudy, bu bölümlerde ele aldığı konuları gazete arşivlerinden, Siyonist yazarların kitaplarından, çeşitli araştırmalardan, o dönemde yaşamış Yahudilerin günlüklerinden derlemiş olduğu bilgilerden yola çıkarak -okuyucunun aklında soru işareti kalmayacak şekilde- anlatmıştır. Yazar, evvela fikir olarak ortaya çıkan Siyonist hareketin, milliyetçilik temelli akımların etkisiyle nasıl bir duruma geldiğini incelemiştir. Eserde, ülkesinden Yahudileri göndermek isteyenlerin ve Batı ülkeleriyle gizli anlaşmalar yapan milliyetçi Siyonist hareketin kısa bir zaman diliminde ne kadar geniş bir alana yayıldığı ve bu süre zarfında ne gibi faaliyetlerde bulunduğu ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Roger Garaudy, Sultan II. Abdülhamid ve Siyonizm' in fikir babası olarak görülen Theodor Herzl arasında geçen diyalogları yine Theodor Herzl'in o dönemlerde tutmuş olduğu günlüklerde geçtiği haliyle aktarmıştır. Bu belgelerde Herzl' in II. Abdülhamid ile yapmış olduğu pazarlıklar, ona sunmuş olduğu teklifler ayrıntılarıyla gözler önüne serilmiştir.

Kitabın öne çıkan en etkili kısmı ise Siyonizm düşüncesine sahip insanların kendi gayretleriyle antisemitizmi alevlendirmeleri ve bunun sonucunda meydana gelen olayların anlatıldığı kısım olmuştur. Bu uğurda yapılan katliamları kurulması planlanan Siyonist devlet için bir fırsat bilen, yaptıkları gizli anlaşmalarla da bunlara yol açan insanlar, Siyonist milliyetçiliğine olan rağbetin ve devlete olan göçlerin artmasını gaye edinmişlerdir.

Kitabın son bölümünde yazar, Siyonist devletin kuruluşunu, devletin içte ve dışta hayata geçirmeyi planladığı politikalarını ve tüm bunlara karşı dimdik ayakta durmaya çalışan Filistin direnişini ele almıştır. Burada Filistinlilerin topraklarının nasıl acımasızca yağmalandığı, toprakların nasıl zorla alındığı konuları irdelenmiştir. Ayrıca Siyonist devletin Amerika ile olan derin finansal ilişkileri, Amerika'da Yahudi lobilerinin ne kadar etkin olduğu gözler önüne serilmiştir.

Eser başından sonuna kadar hamasi ve şahsi duygulardan uzak bir şekilde gayet akademik bir dille kaleme alınmıştır. Sahip olduğu akademik dil, onu bu alanda yazılmış diğer eserlerden ayırmaktadır. Eserin ele aldığı tarihi dönemler hakkında içeriğinin zengin olması, ayrıca bu dönemlerle ilgili tarihi belgelere de yer vermesi sayesinde akademik çalışmalarda önemli bir kaynak olma niteliği taşımaktadır.

Roger Garaudy 'in eserinde yer verdiği her bir bilgi, Siyonizm karşıtlığı veya Yahudi düşmanlığı gibi sıradan bir düşüncenin ürünü değildir. Aslında yazılanlar, Ortadoğu coğrafyasının özelde Filistin'in dününü ve bugünü anlatmış ve bunun yanında Siyonist ideolojinin gelecekte de neler yapabileceğini ortaya koymuştur.

Elif Sena ALKAÇ
Bülent Ecevit Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Lisans Mezunlu
elifsena.mto@gmail.com

الهوامش

- 1 عز الدين بن عبد السلام، *قواعد الأحكام في مصالح الأنام*، تحقيق: طه عبد الرؤوف سعد، مكتبة الكليات الأزهرية، القاهرة، 1414هـ - 1991م: 2/ 89.
- 2 عز الدين بن عبد السلام، *قواعد الأحكام في مصالح الأنام*: 2/ 39.
- 3 عز الدين بن عبد السلام، *قواعد الأحكام في مصالح الأنام*: 2/ 155.
- 4 محمد الطاهر بن عاشور، *مقاصد الشريعة الإسلامية*، تحقيق محمد الحبيب بن الخوجه، وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية في قطر، 1425هـ، 2004م: 3/ 219-220.
- 5 صالح بن محمد بن حسن الأسمرى القحطاني، *مجموعة الفوائد البهية على منظومة القواعد الفقهية*، اعتنى بإخراجها: متعب بن مسعود الجعيد، دار الصميعي للنشر والتوزيع، المملكة العربية السعودية، الطبعة الأولى، 1420هـ - 2000م: 121.
- 6 ابن منظور الأفرقي، *لسان العرب*، دار صادر، بيروت، الطبعة الثالثة، 1414هـ: 8/ 276.
- 7 صاحب بن عباد، *المحيط في اللغة*، تحقيق الشيخ محمد حسن آل ياسين، عالم الكتب، بيروت، لبنان، الطبعة الأولى، 1414هـ، 1994م: 10/ 142.
- 8 أحمد بن فارس، *مقاييس اللغة*، تحقيق: عبد السلام محمد هارون، دار الفكر، 1399هـ - 1979م: 5/ 101.
- 9 عز الدين بن عبد السلام، *قواعد الأحكام في مصالح الأنام*، تحقيق: طه عبد الرؤوف سعد، مكتبة الكليات الأزهرية، القاهرة، 1414هـ - 1991م: 1/ 53-54.
- 10 *صحيح البخاري* (4372)، *صحيح مسلم* (1764).
- 11 ابن حجر العسقلاني، *فتح الباري*، دار الريان للتراث، القاهرة، 1407هـ / 1986م: 7/ 690.
- 12 ينظر: عبد الملك بن هشام، *سيرة ابن هشام*، تحقيق: مصطفى السقا وإبراهيم الأبياري وعبد الحفيظ الشلبي، مطبعة مصطفى البابي الحلبي وأولاده بمصر، الطبعة الثانية، 1375هـ - 1955: 1/ 607.
- 13 <https://bdsmovement.net/ar>
- 14 <https://bdsmovement.net/ar/pacbi>
- 15 [المقاطعة-الأكاديمية](https://bdsmovement.net/ar/المقاطعة-الأكاديمية)
- 16 <https://bdsmovement.net/ar/المقاطعة-الأكاديمية#why>
- 17 راجع في هذه النتائج الرابط الآتي:
<https://bdsmovement.net/ar/المقاطعة-الأكاديمية#impact>
- 18 راجع في هذه النتائج الرابط الآتي: <https://bdsmovement.net/ar/BDSindicators>
- 19 *صحيح البخاري* (6011)، *صحيح مسلم* (2586)، أخرجه بسندهما عن النعمان بن بشير.
- 20 عبد الرحمن بن ناصر السعدي، *تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان*، دار ابن الجوزي: 1335، والحديث أخرجه البخاري (1385)، ومسلم (2658) بسندهما عن أبي هريرة رضي الله عنه.

سيسجلها التاريخ بكل اعتزاز. وفي نهاية الحديث عن المقاصد أود التنبيه على أمر مهم، وهو أن هذه المقاصد لن نحصل عليها جميعاً، إلا إذا قمنا بوسائل المقاومة جميعاً، فلا غني لجهد فردي عن الجهد الجماعي، ولا لجهد جماعي عن فردي، ولا يمكن أن يسد الإعداد المادي عن الإعداد المعنوي، ولا السياسي عن الاقتصادي والسياحي والعسكري والأكاديمي، كل هذه الألوان من الإعداد ومن المقاومة والدفاع والجهد إذا عملت معاً، وقمنا بها معاً فمن شأنها أن تحقق العدف المقصود، وهو التحرير الشامل والكامل، ودرح العدو وإحراجه من البلاد المحتلة، وتحرير مقدسات المسلمين.

الخاتمة

في هذه المقالة تبين لنا ماهية المقاطعة الأكاديمية بتعريفها اللغوي والاصطلاحي، وبيان أحكامها الشرعية بما هي وسيلة تأخذ حكمها الشرعي من مقصدها النبيل، وهو الإسهام في تحرير فلسطين، وذكرنا نموذجاً تطبيقياً ناجحاً لهذا المقاطعة، وهو: "الحملة الفلسطينية للمقاطعة الأكاديمية والثقافية لإسرائيل (باكي- PACBI)"، التي تأسست عام 2004. كما ذكرنا مقاصد ثمانية لهذه المقاطعة الأكاديمية من شأنها أن تحقق القيام بالواجب الشرعي، وأن تكون عوناً للفلسطينيين في معركتهم الشرسة مع العدو الإسرائيلي الذي يقتل النساء والأطفال وكبارا لسن، ويهدم دور العبادة والمستشفيات والمدارس، ويحطم البنية التحتية للمجتمع الفلسطيني. وإن فلسطين أمانة عمر بن الخطاب، وأمانة صلاح الدين الأيوبي، في أعناقنا، وأعناق الأمة كلها، وتستحق أن نقوم بواجبنا نحوها؛ امتثالاً لأمر الله تعالى ورسوله أولاً، وحفاظاً على أنفسنا وعلى مقدساتنا، وتطهيراً لأرضنا من دنس هذا العدو الذي لن يكتفي بفلسطين وإنما سيتمدد - لو تركناه - إلى سوريا وإلى تركيا، وإلى مصر وإلى الأردن.

توصيات الدراسة:

1. المزيد من الدراسات حول المقاطعة الأكاديمية.
2. إجراء مزيد من الإحصاءات عن إجراءات المقاطعة الأكاديمية حول العالم.
3. إجراء مزيد من رصد الأضرار الواقعة على الكيان الإسرائيلي.
4. تنشيط الحملات الموجودة في هذا الصدد.
5. إنشاء مؤسسات في كل بلد لهذا الشأن تقوم بواجب المقاطعة الأكاديمية، وتؤسس لها برامج ومشاريع، وترصد ما يجري في هذا الشأن سلباً أو إيجاباً.

المقصد السادس: تربية الأجيال على هذه المعاني المهمة. إن الأجيال الصاعدة تحتاج إلى تربية خاصة، لا سيما في ظل العالم المفتوح الذي يصب الأجيال في قالب عولمي عالمي تنتزع فيه هويته وأخلاقه؛ لتكون في قالب الغرب وحضارته وهويته الأصيلة. ونشر ثقافة المقاطعة عامة، والمقاطعة الأكاديمية خاصة يربي أجيالنا الباحثة على معاني الاستقلال والانتماء؛ ليكونوا قادرين على بناء أوطانهم، وليكون لهم إسهام في نمضة بلادهم، بعيدا عن مخططات العدو الذي لا يمكن أن يريد ببلادنا الخير والنهضة، ولا لأجيالنا التربية والرشاد.

المقصد السابع: الإسهام في ردع العدو وعزله. من المنطق الصحيح في التعامل مع العدو المحتل أن يتم ردعه، والردع هنا يكون على مستويين: مستوى داخلي في الوطن الداخلي الذي احتله، ومستوى خارجي على مستوى الأمة؛ ليكون ذلك إسناداً لأهل الداخل؛ عملاً بالنصوص الشرعية التي رسمت صورة الأمة المسلمة كالجسد الواحد إذا تداعى له عضو تداعت له سائر الأعضاء كما ورد في الحديث النبوي. كذلك يجب وضع العدو المحتل في عزلة لا يتعامل معه أحد؛ كي يكون ذلك محققاً لردعه أيضاً، لا سيما إن كان عدواً قائماً وجوده بالدرجة الأولى على الدعم الخارجي مثل العدو الإسرائيلي؛ فلولا وجود الدعم الخارجي لما بقيت إسرائيل، ومن شأن نشاط الأمة والأحرار في المقاطعة عامة والمقاطعة الأكاديمية خاصة أن يوضع هذا العدو في عزلة تجبره على الكف عن ممارساته الوحشية، وتجعله يعيد حساباته، ويرحل عن الوطن الذي احتله، وكل ما يحقق هذه الغاية فهو مقصود شرعاً.

المقصد الثامن: الإسراع في تحرير الأوطان من الأعداء المحتلين. إن المقصد الذي يشغل كل بلد محتل هو تحرير هذا البلد من العدو الذي احتله، وفي سبيل هذا يسلك أهل البلد كل سبيل، ويعتمدون كل وسيلة تحررهم من هذا المحتل، وبذل كل جهد، وإعداد كل عدة، والأخذ بالوسائل المادية والمعنوية، فالإعداد شامل كمال وضح القرآن الكريم: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَأَخْرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَأَتَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ﴾ [الأنفال: 60]، فالآية الكريمة لم تحدد نوعاً من الإعداد دون نوع، فدل ذلك على أنه إعداد شامل، مادي ومعنوي، فردي وجماعي، سياسي واقتصادي وعسكري .. إلخ. ومن ذلك المقاطعة عامة والمقاطعة الأكاديمية خاصة؛ فإنها وسيلة مهمة لمحاضرة العدو في الخارج وقطع نمده في بلاد العالم، وهذا من شأنه أن يسرع في تحرير البلاد، وبخاصة في بلد مثل فلسطين.

وإننا نذكر هنا بكل الفخر ما قامت به الجامعات الأمريكية من قطع علاقاتها وإبطال اتفاقياتها مع إسرائيل تحت ضغط المظاهرات الطلابية الحاشدة التي تحركت احتجاجاً على ما يجري في فلسطين على يد العدو الإسرائيلي من مجازر وحشية وتطهير عرقي وإبادة جماعية، تلك المظاهرات والاحتجاجات التي

منه عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَى".¹⁹ وهذه النصوص الشرعية إذا قام المسلم بمقتضاها فإنها تُشعر الآخر بالتضامن والتكافل، وأنه جزء من هذا الجسد الواحد، وتُدخل السرور عليه، وتخفف الظلم عنه، وتجسد الوحدة الإسلامية لا القطرية. ومن مقتضياتها القيام بالمقاطعة عامة، والمقاطعة الأكاديمية خاصة، فهذا من مقتضيات الأخوة الإسلامية، وتحقق بها هذه المعاني المهمة.

المقصد الثالث: الحفاظ على الفطرة والرجولة والشرف. خلقنا الله تعالى على فطرة نقية، قال تعالى: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۗ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [الروم: 30]. يقول الشيخ عبد الرحمن السعدي: "وهذا الأمر الذي أمرناك به هو ﴿فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ ووضع في عقولهم حسنها واستقبح غيرها، فإن جميع أحكام الشرع الظاهرة والباطنة قد وضع الله في قلوب الخلق جميعا، الميل إليها، فوضع في قلوبهم محبة الحق، وإيثار الحق، وهذا حقيقة الفطرة". ومن خرج عن هذا الأصل فلعارض عرض لفطرته أفسدها كما قال النبي ﷺ: "كل مولود يولد على الفطرة فأبواه يهودانه أو ينصرانه أو يمجسانه".²⁰ ومقاومة العدو من دلائل الفطرة السليمة، ومن علامات الرجولة الحقيقية، ومن معالم الشرف الظاهر، وكل من خالف ذلك فلعارض عرض لفطرته كما ذكر عبد الرحمن السعدي.

المقصد الرابع: إظهار قوة الأمة وقدرتها وبأسها. جعل الله الأمة المسلمة أمة واحدة؛ فقال سبحانه: ﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ﴾ [الأنبياء: 92]، ولا يمكن أن يخشع أعداؤها إلا إذا كانت قوية؛ ولهذا أمرنا بإعداد العدة وتجهيز القوة، بما يدل على قوة الأمة وبما يترتب على ذلك آثاره. وإن العالم قائم على القوة، ولا يحترم إلا الأقوياء، فلا مكان للضعفاء في هذا العالم، وإذا تركت الأمة عدوها دون مقاومة باض وفرخ، وظلم وطفى، دون رادع. وفي المقاطعة إبراز لهذه القوة، واستعراض لتلك القدرة وذاك البأس، وتجل حقيقة وجودها، وأن وجودها حقيقة لا وهم، ومن هنا يحترمها العالم، ويقدرها، ويحسب لها حساباً.

المقصد الخامس: حفظ بيناتنا الأكاديمية وبحوثنا العلمية. من المقاصد المهمة للمقاطعة الأكاديمية أن نحف بينتنا الأكاديمية، وأبحاثنا العلمية؛ بعيدة عن الغزو الفكري الذي يقوم به العدو المحتل؛ فمن خطط المحتل أن يحتل العقل العلمي والأكاديمي، وأن يبدل المناهج وطرق التعليم والتدريس، ويغير الأفكار والمنطلقات، ومن هنا نفع أسرى للعدو ومجتمع الأكاديمي. وهذا يحتاج لمقاطعة أكاديمية حقيقية، وهذه المقاطعة من شأنها أن تحقق خطة الأمة الأكاديمية والعلمية والبحثية المنهجية، تنطلق بحوثنا من هويتنا الوطنية المستقلة، ويكون عندنا ذاتية ومنطلقات خاصة بنا، وهذا كله من شأنه أن يقيم أمة مستقلة ذات هوية حضارية، تنطلق من جذرنا العقدي والتشريعي.

ولقد نشطت هذه الحملة حول العالم، وبخاصة في أمريكا وأوروبا وبعض بلاد أفريقيا حتى أثمرت نتائج وثمرت تحدثت عنها الحملة نفسها في موقعها المشار إليه آنفاً؛ حيث استطاعت الحملة أن تحقق إنجازات مقدرة بدعم الآلاف من الأكاديميين على مستوى العالم وكذلك المؤسسات الأكاديمية واتحادات الطلاب، ومن هذه الآثار والثمرات التي تحققت ما يلي:¹⁷ أن جامعة جوهانسبورغ قامت بقطع علاقتها مع جامعة بن غوريون، وانضمت جمعيات ونقابات هذه المقاطعة، كما قام آلاف الأكاديميين بالتوقيع على بيانات تلك المقاطعة الأكاديمية، ومن ذلك: أن مجلس أعضاء هيئة تدريس جامعة "ميشيغان" في أمريكا قام بالتصويت من أجل سحب الاستثمارات من نظام الأبارتهايد والاستعمار الإسرائيلي، وذلك في 30 يناير 2024.¹⁸

مقاصد المقاطعة الأكاديمية

للمقاطعة الأكاديمية للكيان الإسرائيلي مقاصد متنوعة، ومهمة جداً، لو أدرناها لما فرطنا في المقاطعة عامة، والمقاطعة الأكاديمية خاصة، وفي السطور الآتية محاولة لرصد أهم هذه المقاصد:

المقصد الأول: امتثال أمر الله تعالى وأمر رسوله صلى الله عليه وسلم: الله تعالى أمرنا بمقاومة المحتل، وجهاد من يجاهدنا، وقتال من يقاتلنا، قال تعالى: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ﴾ [البقرة 190]، وسيرة النبي -صلى الله عليه وسلم- مليئة بذلك، لا سيما في المرحلة المدنية، ولسنا بحاجة لسرد وقائع الجهاد في هذه المرحلة لشهرتها وتواترها، ومعرفة عموم المسلمين بل الناس بها.

ونحن -بوصفنا مسلمين- مأمورون بامتثال أوامر الله تعالى، وأوامر رسوله صلى الله عليه وسلم، ومما يترتب على ذلك: تحقيق العبودية؛ فلا يكون العبد عبداً حقاً إلا إذا أتى الأوامر واجتنب النواهي، وتحصيل الأجر والثوبة؛ فقد تقرر أن الواجب هو ما يثاب فاعله ويعاقب تاركه، وإسقاط التكليف؛ فإن التكليفات لا بد من القيام بها وإلا سيؤخذ الإنسان بما يوم القيامة. ومن أهم ما يترتب على الامتثال: الدوام والاستمرار في الفعل؛ لأننا إذ نقوم بالمقاطعة عامة والمقاطعة الأكاديمية خاصة فإنما نقوم بما بوصفها أمراً تعبدياً، وهذا من شأنه أن ينفي الفتور أو الانقطاع أو دنو الهمة في العمل، بل يحمل على الاستمرارية والمداومة، ويعمل على الإتقان والإحسان، وكذلك التجديد في الوسيلة والتطوير؛ لتحقيق الهدف منها، وتحقيق فوائد الامتثال السابقة جميعاً.

المقصد الثاني: تحقيق الأخوة الإسلامية بالقيام بواجب المسلم نحو المسلم. أقام الله تعالى علاقة المسلمين على الأخوة، وجعلها من علامة الإيمان؛ فلا إيمان بلا أخوة، ولا أخوة بلا إيمان، قال تعالى: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ [الحجرات: 10]. وقال النبي -صلى الله عليه وسلم-: "مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ، وَتَرَاحُمِهِمْ، وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى

شوكته. فكل هذه النصوص الشرعية من القرآن الكريم والسنة النبوية تفيد عموماتها وجوب كل عمل يُحقَّق ذلك، ومن ذلك المقاطعة عامة، والمقاطعة الأكاديمية خاصة، وهي موضوع حديثنا.

تجربة ناجحة في المقاطعة الأكاديمية

وقياماً بالواجب الشرعي والإنساني، وحتى لا يتخيل أحد أن المقاطعة الأكاديمية قليلة الجدوى، ولا يمكن الاستغناء عن المجتمع الأكاديمي الإسرائيلي، فإننا نسوق تجربة ناجحة في هذا السياق جمعتها بين الجانب النظري والجانب العملي. فمن التجارب الناجحة في المقاطعة عمومًا "حركة مقاطعة إسرائيل (BDS)"، وهي - كما جاء في موقعها على الشبكة العنكبوتية: حركة تعمل في مقاطعة إسرائيل وعلى سحب استثماراتها، والعمل على فرض عقوبات عليها (BDS) وهي حركة فلسطينية بامتداد عالمي، تسعى لتحقيق العدالة والمساواة والحرية، تسهم في حماية حقوق الفلسطينيين غير قابلة التصرف.¹³

وضمن هذه الحملة حملة مهمة جدا عن المقاطعة الأكاديمية، هي: "الحملة الفلسطينية للمقاطعة الأكاديمية والثقافية لإسرائيل (باكي-PACBI)"، وقد تأسست عام 2004، مستهدفةً مقاطعة المؤسسات الثقافية والأكاديمية الإسرائيلية وذلك لإنكارها حقوق الفلسطينيين المنبثقة من القوانين الدولية.¹⁴ وقد دعا المجتمع الفلسطيني المدني إلى مقاطعة الهيئات والمؤسسات الأكاديمية الإسرائيلية، وإبطال كل أشكال التطبيع معها عملاً على عزلة إسرائيل دولياً وأكاديمياً. ومن الجدير بالذكر أن المقاطعة الأكاديمية لإسرائيل تحظى بدعم كثير من المؤسسات الأكاديمية ومن اتحادات الطلبة والكثير من الأكاديميين من أنحاء العالم؛ رفضاً للتطبيع الأكاديمي.¹⁵ وعن سبب مقاطعة الجامعات الإسرائيلية جاء في الموقع نفسه يورد الموقع أن جامعات الاحتلال قد لعبت دوراً هاماً في تبرير أفعال الاحتلال في فلسطين، ودعم التطهير العرقي، وإعطاء غطاء أخلاقي لما تقوم به إسرائيل، وتبرير التمييز العنصري ضد الطلبة غير اليهود، كما كشفت عن ذلك دراسة أعدتها منظمة هيومن رايتس ووتش عام 2001.

وللوقوف أمام هذه السياسات الأكاديمية الداعمة لكل هذه السلوكيات المخالفة دشنت مؤسسات المجتمع المدني للفلسطينيين نداء عام 2004 يدعو إلى المقاطعة الأكاديمية للجامعات والمؤسسات الأكاديمية الإسرائيلية، ورفض جميع أشكال التطبيع معها، وبالفعل لى هذا النداء الكثير من الجامعات وبخاصة الجامعات الأمريكية، وجامعة جوهانسبورغ؛ حيث قطعت علاقاتها بجامعة بن غوريون في 2011؛ وذلك لتواطؤها في انتهاكات إسرائيل لحقوق الإنسان، وكذلك قامت بتلبية النداء عشرات النقابات ومجالس الطلبة في العالم، وقامت آلاف الأكاديميات في جنوب أفريقيا وكندا والبرازيل وأمريكا وبريطانيا وبعض الدول العربية، على عرائض تدعم المقاطعة الأكاديمية للجامعات إسرائيل.¹⁶

المقاصد هي أفضل الوسائل، والوسيلة إلى أرذل المقاصد هي أرذل الوسائل".⁹ والمقصود من المقاطعة: هجر العدو ومصارمته بما يعزله ويردعه ويثنيه عن جرائمه ووحشيته، وهذا مقصد معتبر شرعاً، ومتسق مع الفطرة السوية، والتصورات العامة للإسلام، ولا شك في وجوبه شرعاً، ومن هنا فإن أي وسيلة مشروعة تؤدي هذا الغرض وتحقق هذا المقصد فحكمها حكم مقصدها وهو الوجوب.

كما أن هناك نصوصاً شرعية تأمر بالنكايه في العدو وإغاظته، وتفرض جهاده، وتمدح كل عمل يؤدي إلى النيل منه، ومن ذلك: ففي القرآن الكريم قول الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۗ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾ [التوبة: 73]، وهو جهاد يدخل فيه أنواع الجهاد: بالسلاح، وباليد، وبالقلب، ومنه الجهاد بالامتناع والمصارمة. وقوله: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيهِمْ ظَمًا وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوِّ نِيلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ [التوبة: 120]. ولا شك أن المقاطعة تنال من العدو، ويغتاظ منها، وتسبب له خسائر.

ومن أدلة السنة النبوية على أن المقاطعة مشروعة أخرجها البخاري ومسلم بسندهما عن أبي هريرة رضي الله عنه من قصة ثمامة بن أثال حين رُبط في سارية من سواري المسجد، وخرج إليه النبي، وكان الحوار المشهور حتى أسلم ثمامة، وبشره رسول الله ﷺ، وأمره بأن يعتم، فلما وصل مكة قال له قائل: أصبوت؟ يعني تركت دين الآباء والأجداد، فقال ثمامة: "لا، ولكنني أسلمت مع رسول الله ﷺ، ولا والله لا يأتيكم من اليمامة حبة حنطة حتى يأذن فيها رسول الله ﷺ".¹⁰ وموضع الشاهد هنا قال عنه الإمام ابن حجر العسقلاني رحمه الله تعالى: قوله: (لا تأتيكم من اليمامة حبة حنطة حتى يأذن فيها النبي ﷺ) زاد ابن هشام "ثم خرج إلى اليمامة فمنعهم أن يحملوا إلى مكة شيئاً، فكتبوا إلى النبي صلى الله عليه وآله وسلم: أنك تأمر بصلة الرحم، فكتب إلى ثمامة أن يخلي بينهم وبين الحمل إليهم".¹¹ وما قام به الصحابي الجليل ثمامة يُعتبر نوعاً من المقاطعة الاقتصادية، وقد أقره النبي ﷺ على ذلك، واستمرت تلك المقاطعة حتى طلب الرسول ﷺ من ثمامة وقفها. وفي ذلك قال الشاعر:

وثمامة بن أثال الحنفي قد .. نفض الغبار عن الحقيقة وابتهل
وأبى على الكفار حبة حنطة .. إلا إذا أذن الرسول وقد فعل

وكان من أسباب غزوة بدر الكبرى طلب النبي ﷺ غير أبي سفيان؛ حيث كانت تحمل أموال قريش، فلما سمع رسول الله ﷺ بإقبال أبي سفيان من الشام دعا المسلمين إليهم، وقال: "هذه غير قريش فيها أموالهم، فاخرجوا إليها لعل الله أن ينفلكموها".¹² فهذا فيه دليل الندب إلى النيل من العدو، وإضعاف

ماسة لتناول هذا الموضوع ببيان ماهيته، وأحكامه الشرعية، وواقعه المعاصر، ومقاصده التي ننشد تحقيقها؛ حيث شاركت بهذا البحث في المؤتمر الأكاديمي الدولي الرابع والعشرين لدراسات بيت المقدس: "الصهيونية والأكاديميا: الضغوط والمخاوف والاعتراضات"، وأجرينا عليه بعض التعديلات التي تناسب المجلة.

تعريف المقاطعة الأكاديمية وحكمها الشرعي

لتعريف المضامين وضبط المصطلحات من البداية أمر مهم في توجيه البحث وضبط مساره، ومن هنا وجب تعريف المصطلحات في اللغة والاصطلاح.

تعريف المقاطعة الأكاديمية:

لفظ "المقاطعة لغةً: مشتق من الجذر اللغوي: "قطع"، قال ابن منظور: القطع: إبانة بعض الأجزاء من بعض فصلا، قطعه يقطعه قطعاً، وقطيعة وقطوعاً.. والقطع: مصدر قطعت الجبل قطعاً فانقطع. والمقطع (بالكسر): ما يقطع به الشيء، وقطعه واقتطعه فانقطع، وتقطع، شدد للكثرة".⁶ وقال صاحب بن عباد: "قَطَعْتُ رَحِمَهُ قَطِيعَةً. وانه لِقُطِعَ وَقُطِعَ: للكثير القَطْع. وَقَطَعْتُ النهرَ قَطُوعاً. والطيْرُ تَقْطَعُ في طيرها قَطُوعاً وَقَطَاعاً، وهنَ قَوَاعٍ: ذَوَاهِبٌ وَرَوَاجِع. وَقُطِعَ به: انْقَطَعَ رجاؤه".⁷ وقال ابن فارس: "القاف والطاء والعين أصل صحيح واحد، يدل على صرم وإبانة شيء من شيء. يقال: قطعت الشيء أقطعه قطعاً. والقطيعة: الهجران".⁸ من خلال هذه النصوص يتبين لنا أن مادة "قطع" تدور حول الإبانة والهجران والتصارم والترك، فإذا ما أرجعنا كلمة "المقاطعة" إلى فعلها الذي هو "قاطع" دلت على صيغة "المفاعلة" التي تقتضي أكثر من طرف في القيام بالفعل. أما كلمة "الأكاديمية" فهي لفظ معرب، أصله من اللغة الإنجليزية (Academy)، وهو ما يتعلق بالعملية التعليمية وبخاصة في المراحل المتقدمة الجامعية وما بعدها، والجوانب البحثية. وفي ضوء التعريفات اللغوية السابقة يمكننا تعريف المقاطعة الأكاديمية للكيان الإسرائيلي اصطلاحاً بأنها: ترك وهجر فردي وجماعي منظم لكل ما يتعلق بالأمر البحثية والتعليمية التي لها صلة بكيان إسرائيل بغرض الضغط عليه لمنع من ممارساته، وعزله عن الأوساط الطبيعية.

الحكم الشرعي للمقاطعة الأكاديمية

المقاطعة الأكاديمية هي نوع من أنواع المقاطعات المتعددة: الاقتصادية، والثقافية، والسياحية، والسياسية، والرياضية، والفنية، والعسكرية، وغير ذلك، فهي نوع من هذه الأنواع، والمقاطعة وسيلة من الوسائل. وقد قال عز الدين بن عبد السلام، رحمه الله تعالى: "وللوسائل أحكام المقاصد، فالوسيلة إلى أفضل

كالعضل والغيرة؛ ولذلك نجد النكاح والبيع في قسم الإباحة، وإن كانا مصلحتين مهمتين يقتضيان حكم الوجود لهما.⁴

وأما العلامة عبد الرحمن السعدي فقد أفرد لها قاعدة في قواعده، قال في القاعدة الثالثة والثلاثين، وهي القاعدة الأخيرة من قواعده: "الوازع الطبيعي كالوازع الشرعي"، وقال ناظماً:

والوازع الطَّبْعِيُّ عن العَصِيانِ ... كالوازع الشرعيُّ بلا نُكْرانِ

ويبين الشارح أن المقصود أن الوازع عن المحرمات والمعاصي قسمان: القسم الأول: الوازع الطَّبْعِيُّ، وهو ما أدرك الناس بطبعهم أن فيه روادع تردعهم عن بعض المناهي والمحرمات، كأكل النجاسات وذوات السموم، والقسم الثاني، وهو الوازع الشرعي، وهو مطلق العقوبات الشرعية كالحدود والكفارات، ويسعمل غالباً الوازع الشرعي - غالباً - فيما تتوق الأنفس إليه من المناهي والمحرمات.⁵ فهذه الأقوال لكبار العلماء تشير إلى أمرين: تقرير أن الوازع الطبيعي له قوته، وله أثره الموازي لوازع الشرع، والأمر الثاني: إظهار إنسانية هذا الدين واعتباره لفطرة الإنسان وجبلته التي خلقه عليها، فما كان لله - عز شأنه - أن يجبل الإنسان على شيء ثم يعارضه بتشريعاته.

ومن هنا نقرر أن مقاومة العدو المحتل جبلة وفطرة نقية، فطر الله تعالى الناس عليها، وسنة إلهية جارية من سنن الله في خلقه، ولهذا فإن وسائل المقاومة وجهاد العدو لا تحتاج لنصوص كثيرة لبيان حكمها، فحسبنا أن الوازع الفطري أو الجبلي يرفض المحتل ويقوم بمقاومته وإجلائه، ومع هذا سنورد بعد قليل من النصوص ما يؤكد ذلك. وإن من وسائل المقاومة الناجعة المقاطعة الشاملة: اقتصادياً وسياسياً وثقافياً ورياضياً وعسكرياً، في مقابلة التطبيع الشامل في المجالات كلها؛ ذلك التطبيع الذي رأيناها في السنوات الماضية يتصاعد ويتنامى، وتتضاعف حركته ع الأسف الشديد في بلادنا العربية والإسلامية؛ حيث تضمن عملية التطبيع مع العدو الصهيوني طول بقائه، وتشعب علاقاته، وامتدادات تأثيراته على حياتنا العربية والإسلامية، وهو أمر تنكره الفطرة السليمة، وترفضه الغريزة الصحيحة، وتأباه الرجولة الطبيعية؛ إذ المسلمون تتكافأ دماؤهم، ويسعى بدمتهم أذناهم، وهم يد على من سواهم، فكيف يكون المسلمون مع العدو يدا على إخوانهم؟ هذا ما تأباه الفطرة وينكره المنطق.

ومن أنواع المقاطعة: المقاطعة الأكاديمية؛ حيث تنشط المؤسسات الأكاديمية للكيان الإسرائيلي في العمل الدائب على توسيع العلاقات الأكاديمية والتعاون البحثي بين مؤسسات هذا الكيان ومؤسسات العالم العربي والإسلامي، وفي ظل الضعف والانحدار الذي تمر به أمتنا لا نجد المؤسسات بدا من الاستجابة لهذا النوع من التطبيع؛ رغبا ورهبا، وخوفا ورجاء، مما يزيد من فرص إطالة أمد هذا الكيان، كما يمثل خطورة على عقيدتنا الإسلامية وهويتنا الحضارية، وأجياننا الحالية والمستقبلية. من أجل هذا كانت الحاجة

مقدمة

تقتضي الفطرة الإنسانية السليمة عند احتلال أي محتل للأرض أن تقاوم وتنتفض، وترفض هذا الاحتلال، وتعمل جاهدة على طرده من الأرض التي احتلها وإجلائها عنها، وهذه فطرة في جميع المخلوقات؛ فأَي حيوان أو ذات روح إذا احتل حيوان آخر مكانه يقاومه حتى يجلبه عن المكان، ويعمل بكل وسيلة على تحريره. ولهذا لم يكن الأمر يحتاج إلى أوامر صريحة من الشريعة الإسلامية؛ لأنه مركز في الفطرة البشرية، ومستقر في الغريزة الإنسانية، وما كان كذلك لا يحتاج إلى أوامر شرعية كثيرة، ولا تأكيدات في الأوامر والنواهي؛ إذ يكفي الشرع بأن الناس ستحرص عليه، وتأتي إليه دون أمر إلهي أو ترتيب ثواب وأجر يحفز الناس إليه، فيكتفي الشرع بحافز الفطرة وداعي الغريزة الحامل للإنسان على القيام به والدفاع عنه. وفي هذا المعنى جعل الإمام عز الدين بن عبد السلام الوازع الطبيعي يزع عن التفسير،¹ ورأى أن الوازع الطبيعي في منزلة تنهض به لمعارضة الوازع الشرعي أو في منزلته، وجعل من تطبيقات ذلك أن الابن إذا شهد على أبيه أنه طلق ضرة أمه ثلاثاً فهي شهادة تنفع أمه وتضر أباه، وهناك قولان في قبولها، والمختار في هذه المسألة أنها تُقبل؛ وذلك لضعف التهمة، فإن طبعه -يعني الابن- يزع عن نفع أمه بما يضر أباه، ومن ذلك: أنه لو شهد لأحد ابنيه على الآخر؛ لأن الوازع الطبيعي قد تعارض، والصدق ظهر لضعف التهمة المتعارضة، ولو قام بالشهادة لأعدائه على أبنائه وآبائه فهذه شهادة متأكدة؛ لأن الظاهر عليها الوازع الشرعي والطبعي؛ ولأن طبعه يحثه على نفع آبائه وأبنائه، وعلى الإضرار بأعدائه وخصومه، فمنعوا وازع الشرع من نفع أبنائه وآبائه، وضر أصداده وأعدائه.²

بل جعل الوازع الطبيعي أقوى من الوازع الشرعي، وجعل من تطبيقات ذلك الشهادة على إنسان بالزنا فقتل رجماً بشهادته فيلزمه القصاص والضمان؛ لأن الشاهد وُلد في ولي الدم وفي الحاكم الداعية نحو القتل؛ وذلك لخوف الحاكم وإن ترك الحكم من عذاب الآخرة، ومن العار في الدنيا أن ينسب إلى الجور والفسوق، ومثله الولي فقد وُلد الشاهد فيه داعية طبيعية تحمله على أن يستوفي القصاص، ثم يقول العز: "الوازع الشرعي دون الوازع الطبيعي".³ أما العلامة محمد الطاهر بن عاشور فقد رأى أن المصلحة تنقسم إلى قسمين: قسم: ما يكون فيه للناس حظ ظاهر في الجلبلة، وهو يقتضي ميل نفوسهم إليه وإلى تحصيله؛ لأن في تحصيله ملاءمة لهم، والثاني: ما ليس فيه لهم فيه حظ ظاهر. ويقرر - رحمه الله تعالى - أن لكل من قسمي المصلحة خصائص من عناية الشارع، فالنوع الأول لا يتعرض له الشارع بالطلب؛ لأن داعي الجلبلة يكفي مؤونة توجيه اهتمام النفس بتحصيله، وكل ما تفعله هو إزالة موانع حصوله، كمنع الاعتداء على أحد بافتكاك لباسه وطعامه، ونحو تحديد كيفية عقد النكاح لإزالة موانع التناسل

المقاطعة الأكاديمية للكيان الإسرائيلي: أحكامها الفقهية ومقاصدها الشرعية

وصفي أبو زيد*

ملخص: إن مقاومة أي احتلال عبر التاريخ أمر فطري، وهو أمر دعت إليه جميع الشرائع السماوية، وكل القوانين الوضعية، فكيف باحتلال أرض مقدسة، فيها مقدسات المسلمين وغيرهم؟ لا شك أن المقاومة له ستكون أوجب وأوجه؛ لا سيما أنه احتلال يتلقى المساعدة والعون والتأييد من العالم الغربي، ومن وسائل المقاومة التاريخية التي اعتمدها الشعوب ومارستها بالفعل وكان لها أثر ملحوظ ظهر أثره في وقائع تاريخية كثيرة، وسيلة المقاطعة، والمقاطعة تكبر جدواها حينما تكون شاملة: شعبية وحكومية، سياسية واقتصادية وسياحية وتعليمية ... إلخ. ومن أنواع المقاطعة المهمة: المقاطعة الأكاديمية؛ حيث نشطت جهات أكاديمية فيها وانطلقت حملات لهذا النوع من المقاطعة حقق نجاحات، وشكل قلقاً عبرت عنه "إسرائيل"، ومن هنا فإن تناول المقاطعة الأكاديمية بكل أبعاده يستحق الدراسة .. فإلى أي حد يمكن أن تشكل المقاطعة الأكاديمية ضغطاً على الكيان الإسرائيلي وتُلحق به أضراراً تُسهّم في مقاومته، وتختصر الزمن نحو التحرير؟ وما هي الأحكام الشرعية المتعلقة بالمقاطعة الأكاديمية؟ وما المقاصد المرجوة من المقاطعة الأكاديمية؟ وقد اتبعت المقالة للإجابة على هذه الأسئلة المنهج الاستنباطي لاستنباط الأحكام الشرعية للمقاطعة الأكاديمية، وكذلك المنهج التحليلي، والمنهج النقدي.

الكلمات المفتاحية: المقاطعة، الأحكام الشرعية، المقاصد، إسرائيل، الاحتلال، فلسطين.

The Academic Boycott of the Israeli entity: Its Jurisprudential Rulings and Maqasid al-Shari'ah (Higher Objectives of Islamic Law)

ABSTRACT: Resistance to occupation is a fundamental imperative, mandated by divine Sharia law and recognised by international statutes. Our Holy Land is subjected to occupation by a brutal enemy, and one efficacious mode of resistance is a boycott, in its comprehensive sense. A notable variant of this boycott is the academic boycott. The academic boycott has seen significant activity from academic bodies and has sparked numerous campaigns that have yielded successes and elicited apprehension from "Israel". Consequently, it is imperative to examine the academic boycott in all its facets. This study seeks to ascertain the extent to which the academic boycott can exert pressure on the Zionist entity, inflict damage, contribute to resistance efforts, and expedite the path towards liberation. Additionally, the study investigates the Sharia rulings pertinent to the academic boycott and delineates its intended objectives. The methodology employed encompasses a deductive approach to derive Sharia rulings, coupled with analytical and critical approaches.

KEYWORDS: Boycott, Sharia, Maqasid, Israel, occupation, Palestine.

محتويات العدد

مقالات باللغة التركية

75

88

دوغان آتامان، أحمد نهر

بحث حول إمكانية تطبيق تقنيات الواقع المعزز الافتراضي في مناطق التراث الثقافي في القدس

89

106

سلمان جويك

مفتاح التغيير في جغرافيا صعبة بين الديمقراطية والاستبداد: إسرائيل

107

122

شيماء اروغلو

تفسير ما بعد طوفان الأقصى من منظور الاستعمار الاستيطاني: غزة والضفة الغربية

مراجعة كتاب

123

126

عبد الحميد ترك

مراجعة كتاب/ كارين أرمسترونج، 2021، القدس مدينة واحدة عقائد ثلاث

127

128

اليف سنا القاج

مراجعة كتاب/ روجيه جارودي، 2011، فلسطين ارض الرسالات الالهية

مقالات باللغة العربية

129

139

وصفي أبوزيد

المقاطعة الأكاديمية للكيان الإسرائيلي: أحكامها الفقهية ومقاصدها الشرعية

مجلة دراسات بيت المقدس

ISSN: 1367-1936 | e-ISSN: 2514-6009

السنة الرابعة والعشرون، العدد الثاني، شتاء 2024

المحرر المؤسس للمجلة

أ.د. عبد الفتاح العويسي

هيئة التحرير*

أ.د. إبراهيم أوزجشار، د. خالد العويسي، د. أ. د. محمد رسلان محمد نور،
د. ضياء بولات، د. عائشة كجيج، د. هيثم الرطوط

محرر العدد الحالي

د. خالد العويسي، د. مصطفى قداد، د. سبيل جيلان ييگيت

سكرتارية*

ديلان وارگون

الهيئة الإستشارية*

الدكتور أحمد كوك (جامعة ماردين ارتقو - تركيا)، الدكتور أمين الرشيد ياتيبان (جامعة شمال ماليزيا - ماليزيا)، الدكتور إين أ. ك. هوارد (جامعة أديرة - بريطانيا)، الدكتور أيهان أك (جامعة سامسون - تركيا)، الدكتور بسطامي خير (جامعة برمينجهام - بريطانيا)، الأستاذة الدكتورة/ بيغبرلي ميلتون-دوارز (جامعة الملكة بيلفست - إيرلندا الشمالية)، الدكتورة بهان كتر (جامعة ماردين ارتقو - تركيا)، الدكتور جبل بوبين (جامعة بوناي دار السلام - بوناي)، الدكتور حسين عبد الرؤوف (جامعة ليدز - بريطانيا)، المهندس/ رائف نجم (عمان - الأردن)، الدكتورة/ سهى تاجي فاروقي (جامعة أكستر - بريطانيا)، الأستاذ الدكتور/ صالح حمارة (الجامعة الأردنية - الأردن)، الأستاذ الدكتور/ عبد الله كينجي (جامعة حران - تركيا)، الأستاذ الدكتور/ عبد الله فهد النفيسي (جامعة الكويت - الكويت)، الدكتور/ عبد القادر ماجد (جامعة كوجالي - تركيا)، الدكتور/ عبد المطلب أريا (جامعة إسطنبول صباح الدين زعيم - تركيا)، الأستاذ الدكتور/ عبد النبي اصطيف (جامعة دمشق - سوريا)، الأستاذ الدكتور/ علي محافظة (الجامعة الأردنية - الأردن)، الدكتور/ فاتح توك (جامعة ايسكيشهير عثمان غازي - تركيا)، الأستاذة الدكتورة / فتحية النبراوي (جامعة الأزهر - مصر)، الدكتور/ فريدون بيلكن (جامعة ماردين ارتقو - تركيا)، المؤرخة/ كارن أرمسترونج (لندن - بريطانيا)، الأستاذ الدكتور/ مايكل دمير (جامعة أكستر - بريطانيا)، الدكتور/ محمد إبراهيم سوتي (جامعة برمينجهام - بريطانيا)، الدكتور/ محمد فاتح كليج (جامعة ماردين ارتقو - تركيا)، الدكتور محمد رسلان محمد نور (جامعة مالابا - ماليزيا)، الأستاذ الدكتور/ محمد عدنان البخت (جامعة آل البيت - الأردن)، الأستاذ الدكتور محمد المجالي (الجامعة الأردنية - الأردن)، الأستاذ الدكتور/ محمود أيوب (جامعة تيمبل - أمريكا)، الأستاذ الدكتور/ محمود السرتاوي (الجامعة الأردنية - الأردن)، الدكتور/ محمود كايا (جامعة حران - تركيا)، الأستاذ الدكتور/ مصطفى كولر (جامعة افون كوجه تبه - تركيا)، الدكتور/ هيثم الرطوط (جامعة النجاح - فلسطين)، الأستاذ الدكتور/ هيوغ قودارد (جامعة أديرة - بريطانيا)، الأستاذ الدكتور/ وليد الخالدي (جامعة هارفارد - أمريكا)، الدكتور/ ياسين طاش (جامعة حران - تركيا)، الدكتور/ يونس كيلان (جامعة فان - تركيا).

*حسب الترتيب الأبجدي

الإشراف اللغوي

العربي | مصطفى العادل · الانجليزي | إسراء كندور · التركي | نوربانو سواقص

التصميم | علي العويسي

عناوين التواصل

مجلة دراسات بيت المقدس، مجمع دراسات بيت المقدس
PO Box 2886, Edinburgh, EH14 9DZ Scotland, UK.
www.isra.org.uk - info@isra.org.uk

مجلة دراسات بيت المقدس، وقف المشروع المعرفي لبيت المقدس
www.isravakfi.org - journal@isravakfi.org

مركز البحوث والتطبيقات لدراسات القدس - جامعة أنقرة للعلوم الإجتماعية
www.kam.asbu.edu.tr

مجلة دراسات بيت المقدس، مجلة أكاديمية محكمة يصدرها مجمع دراسات بيت المقدس - اسراء (المملكة المتحدة) بالتعاون مع وقف المشروع المعرفي لبيت المقدس (تركيا) و جامعة أنقرة للعلوم الإجتماعية (تركيا) و جامعة ماردين ارتقو (تركيا). تصدر مرتين في السنة (صيفا وشتاء) باللغة العربية والإنجليزية والتركية ولا يمكن نشر محتويات المجلة جزئيا أو كليا دون إذن مسبق من المجلة. كما أن المجلة ذات اعتمادية في عدد من القواعد الدولية لبيانات المجلات والأبحاث العلمية ك(Asos, Islamicus Index, DOAJ).

مجلة دراسات بيت المقدس

السنة الرابعة والعشرون العدد الثاني شتاء 2024

ISSN: 1367-1936 | e-ISSN:2514-6009

